

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
TAUTSAIMNIECĪBAS KATEDRA

TIEŠO NODOKĻU ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

BAKALaura DARBS

Autors: **Jurijs Rudenko**

stud. apl. Nr.Ekon040311

Darba vadītāja: Maģ. ekon., Maģ. sab.vad. Ilze Sprōģe

Rīga 2008

ANOTĀCIJA

Darba saturs ir veltīts nodokļu sistēmas attīstības tendenču izpētei Latvijas Republikā, kā arī nodokļu sistēmas attīstības un optimizācijas stratēģijas meklēšanai.

Darba pētījuma problēma ir nodokļu veidu nesabalansētība, kā rezultātā var rasties iedzīvotāju neapmierinātība ar nodokļu politiku.

Pētījumā autors ir secinājis, ka 2007. gadā bija vērojams būtisks nodokļu ieņēmumu pieaugums, kur lielāko īpatsvaru veidoja sociālais nodoklis, pievienotās vērtības nodoklis, kā arī iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Tas nozīmē, ka lielākais nodokļu slogs tiek uzlikts nodarbināto darba samaksai, tādējādi nodokļu slogs tiek sadalīts nevienmērīgi.

Šo darbu var izmantot pētījumos, turpinot dziļāku Latvijas nodokļu sistēmas problēmu pētījumu. Šis darbs ir izmantojams arī praktisku jautājumu, kuri saistīti ar nodokļu sistēmas attīstības izpēti, risināšanā.

Atslēgvārdi: budžets, nodoklis, likme, tiešie nodokļi, maksātājs.

ANNOTATION

The content of this work is dedicated to the research of development tendencies of tax system in the republic of Latvia, and also to the search of strategies for tax system development and optimisation.

The problem of the research is misbalance of tax sorts, as a result the resident dissatisfaction of tax policy.

The author drew a conclusion that considerable increase of tax incomes observed in 2007, where social tax, value additional tax and also resident income tax made a majority specific weight of tax incomes.

It means that labour payment of work has a bigger tax weight; therefore tax weight is disproportionably distributed.

It is possible to use this work in scientific research to continue deeper research of Latvian problems of the tax system. This work can be used to solve practical questions, which are related to the main tendencies of tax system development.

Key words: budget, tax, rate, direct tax, payer.

SATURS

Ievads	5
1. Nodokļu sistēmas raksturojums	8
1.1. Budžeta sistēmas vispārīgais raksturojums	8
1.2. Nodokļu būtība un funkcijas	9
1.3. Nodokļu veidi un elementi	12
1.4. Fiskālās politikas ietekme uz valsts ekonomiku	19
2. Latvijas Republikas nodokļu sistēmas raksturojums	25
2.1. Galvenā budžeta sastāvdaļa – nodokļu ieņēmumi	34
2.2. Nodokļu ieņēmumu struktūra	40
3. Tiešo nodokļu raksturojums un attīstība Latvijā	43
3.1. Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas	44
3.2. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	55
3.3. Uzņēmuma ienākuma nodoklis	66
3.4. Nekustamā īpašuma nodoklis	71
Secinājumi un priekšlikumi	76
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	80

IEVADS

Nodokļi bija svarīgi finanšu instrumenti jau no senajiem laikiem un tie saistīti ar valsts pastāvēšanu un nepieciešamību uzturēt valsts institūcijas. Nodokļu mērķis ir nodrošināt valsti ar finansiāliem līdzekļiem, lai veicinātu valsts politiku attiecībā uz ekonomiskiem, sociāliem un politiskiem procesiem. Nodokļu, jeb obligāto maksājumu sistēmas izveidošana, vēsturiski sākas ar pārēju no naturālās saimniecības uz naudas attiecībām. Nodokļu iekasēšanas vēsturisko attīstību Latvijā nosacīti sadala trijos posmos [23,6]:

- pirmajā posmā radās pirmie ļoti primitīvie un pamatā naturālie obligātie maksājumi un maksājumu iekasēšana notiek nesistematizēti, bez jebkādas speciāli izveidotas institūcijas;
- otrais posms ir nodokļu attīstība: nodokļu lomas paaugstināšana, valsts ienākumu un nodokļu iekasēšanas sistēmas izveidošana, veidojot speciālas valsts institūcijas, kuras nosaka nodokļu apmērus un kontrolē to iekasēšanu;
- trešais posms ir mūsdienas nodokļu sistēmas izveidošana, kuru raksturo nodokļu unificēšana vienas valsts ietvaros, stingri noteiktu obligātu maksājumu apmērs, nodokļu kontrolējošo institūciju lomas pieaugums nodokļa iekasēšanas darbībā.

Laikā gaitā, pieaugot nodokļu lomai, valsts ieņēmumos sāka veidoties pretrunas starp valsts fiskālām institūcijām un nodokļu maksātājiem. Pretrunu pamats ir valsts fiskālo institūciju vēlme palielināt valsts ieņēmumus, palielinot nodokļu slogu nodokļu maksātājiem, bet nodokļu maksātāji (juridiskās un fiziskās personas) cenšas ar legālām un nelegālām metodēm izvairīties no nodokļu nomaksas. Protams, nodokļu maksātāju vēlme nemaksāt nodokļus pastāvēs vienmēr, jo nodokļu nomaksa samazina galveno uzņēmējdarbības mērķi – gūt maksimālo peļņu pie minimāliem izdevumiem [23,4]. Valsts uzdevums ir izveidot tādu obligāto maksājumu sistēmu, kurā būtu līdzsvars starp valsts vēlmi maksimizēt nodokļu ieņēmumus un, tajā pašā laikā, sistēmas nepieciešamību pēc iespējas mazināt nodokļu maksātāju neapmierinātību ar nodokļu slogu valstī. Mūsdienās, ekonomikas globalizācijas un integrācijas apstākļos, kad samazinās kapitāla kustības šķēršļi, racionālas un sabalansētas nodokļu sistēmas izveidošanai ir būtiska nozīme ārvalstu un iekšējā kapitāla piesaistei valsts ekonomikā.

Latvijas Republikas nodokļu sistēmas izveidošanu var sadalīt četros posmos:

- no 1918. gada līdz 1940. gadam – nodokļu sistēmas izveidošana, kuras pamatā ir cariskās Krievijas nodokļi, kuri bija papildināti un grozīti ar Latvijas Republikas tiesību aktiem;
- no 1945. gada līdz 1990. gadam – Latvija ir daļa no PSRS. Latvijas nodokļu

sistēma, kā neatkarīga institūcija neeksistē, bet Latvijas teritorijā darbojās PSRS nodokļi un nodevas;

- no 1990. gada līdz 2004. gadam 1. maijam – tiek atjaunota neatkarīga Latvija ar saviem neatkarīgiem likumiem un notiek nodokļu pielāgošana mūsdienu brīvā tirgus apstākļiem atbilstoši Latvijas Republikas vajadzībām;
- no 2004. gada 1. maija – Latvija ir daļa no Eiropas Savienības un vairākas nodokļu likmes tiek pielāgotas atbilstoši Eiropas Savienības prasībām.

Latvijā esošā nodokļu un nodevu sistēma pamatā balstās uz 1995. gadā veiktās nodokļu reformas rezultātā pieņemtajiem nodokļu likumiem, kas turpmākajā laika periodā ir grozīti vai pieņemti no jauna.

1995. gada nodokļu reforma tika realizēta šādu galveno mērķu sasniegšanai – lai nodrošinātu stabilus budžeta ieņēmumus, lai finansētu prioritārus sociālos un ekonomiskos pasākumus un ierobežotu fiskālo deficītu un veicinātu valsts ekonomisko izaugsmi, sekmējot godīgu konkurenci un atsakoties gan no nepamatotām privilēģijām jeb atvieglojumiem, gan no nepamatoti augstām nodokļu likmēm atsevišķiem ekonomikas sektoriem.

Nodokļu un nodevu svarīgākā funkcija ir ieņēmumu nodrošināšana budžetā. Straujās ekonomiskās izaugsmes rezultātā 2007. gadā bija vērojams būtisks nodokļu ieņēmumu pieaugums. Kopējie nodokļu ieņēmumi 2007. gadā sastādīja 4585,4 milj. latu, kas salīdzinājumā ar 2006. gadu ir par 1286,4 milj. latu jeb par 29,9 % vairāk un par 3792,2 milj. latu jeb 211,0 % vairāk salīdzinājumā ar 2000. gadu. 2007. gadā nodokļu ieņēmumi veidoja 79,1 %, citi maksājumi – 11,3 %, ziedojumi un dāvinājumi – 0,1 % un ārvalstu finanšu palīdzība – 9,5 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. 2007. gadā lielāko īpatsvaru nodokļu ieņēmumos veidoja sociālais nodoklis – 29,0 %, pievienotās vērtības nodoklis – 27,5 %, iedzīvotāju ienākuma nodoklis – 20,3 %, akcīzes nodoklis – 10,3 % un uzņēmuma ienākuma nodoklis – 9,2 %, īpašuma nodoklis – 1,7 %, pārējie nodokļi veidoja apmērām 2,0% no visiem nodokļu ieņēmumiem. Tieši nodokļi veido 60 % no visiem nodokļu ieņēmumiem Latvijā. 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu ieņēmumi no uzņēmuma ienākuma nodokļa pieauga par 146,0 milj. latu jeb par 57,5 % un tas bija visstraujākais pieaugums no pārējiem tiešiem nodokļiem. 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa pieauga par 230,8 milj. latu jeb par 35,1 %, kā arī ieņēmumi no sociālās apdrošināšanas iemaksām – par 306,2 milj. latu jeb par 31,9 %. 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu ir vērojams nekustamā īpašuma nodokļa pieaugums par 7,8 milj. latu jeb par 11,7 %, kas ir viszemākais pieaugums no pārējiem tiešiem nodokļiem [29;31].

Darba pētījuma problēma ir nodokļu veidu nesabalansētība, kā rezultātā var rasties iedzīvotāju neapmierinātība ar nodokļu politiku, kā arī to maksātspējas samazināšanas.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt Latvijas Republikas tiešo nodokļu sistēmu, tās izmaiņas nākotnē, kā arī dot priekšlikumus nodokļu sistēmas attīstībai.

Izvirzītā mērķa sasniegšanai darbā tiek risināti šādi uzdevumi:

- 1) iepazīties ar speciālu ekonomikas literatūru, lai noskaidrotu nodokļu un nodevu nozīmi Latvijas tautsaimniecībā;
- 2) uz statistiskas datu pamata raksturot nodokļu sistēmas attīstību Latvijā;
- 3) izdarīt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus nodokļu sistēmas attīstībai.

Pirmajā nodaļā apkopojot speciālu ekonomisko literatūru, kā arī Finanšu ministrijas publicētos materiālus, tiek raksturota nodokļu sistēma, tās pamatprincipi un sastāvdaļas, kā arī nodokļu likmju izmaiņu ietekme uz valsts ekonomiku.

Otrajā nodaļā pētījuma centrā ir budžeta ieņēmumu dinamika no 2000. gada līdz 2007. gadam, kas balstās uz Centrālās statistikas pārvaldes un Finanšu ministrijas datiem. Kā galvenā budžeta ieņēmumu ietekmējošā sastāvdaļa tiek apskatīti nodokļu ieņēmumi.

Trešajā nodaļā izskatīta tiešo nodokļu dinamika, kuri veidoja lielāko īpatsvaru kopējos nodokļu ieņēmumos, tie ir valsts sociālās apdrošināšanās iemaksas, iedzīvotāju ienākuma nodoklis, nekustamā īpašuma nodoklis un uzņēmuma ienākuma nodoklis.

Nobeigumā, pamatojoties uz iepriekšējo nodaļu izklāstu, tiek izdarīti secinājumi un izstrādāti priekšlikumi.

Lai realizētu darba mērķi autors izmanto ekonomiskās analīzes metodes, analītiskās metodes, statistiskās analīzes metodes (salīdzināšanu, grupēšanu, vidējo u.c.), grafiku sastādīšanu u.c.

Darbā tiek aplūkots periods no 2000. gada līdz 2007. gadam.

Darbā tiek izmantoti Latvijas Republikas likumi, speciālā ekonomiskā literatūra, valsts statistikas dati, periodiskie izdevumi un interneta dati.

Dotā darba apjoma ietvaros nav iespējams pietiekami dziļi izpētīt visus, ar problēmu saistītos, jautājumus. Bakalaura darbs ir paredzēts, kā pamats tālākai šo jautājumu padziļinātai izpētei.

1. NODOKĻU SISTĒMAS RAKSTUROJUMS

1.1. Budžeta sistēmas vispārīgais raksturojums

Valsts, lai nodrošinātu savu eksistenci un pildītu savas funkcijas, atsavina daļu no valsts iedzīvotāju ienākumiem obligāto maksājumu veidā, akumulējot tos valsts budžetā.

Budžets ir valsts naudas ieņēmumu un izdevumu saraksts, kas sastādīts noteiktām laika periodam, parasti gadam, un kalpo par instrumentu valsts politikas īstenošanai ar finansiālajām metodēm, un tas ir valdības finansiālās darbības un vadības pamatā [32,5].

Budžeta mērķis ir ar likumdošanas aktiem noteikt un pamatot naudas ieņēmumu apjomu valsts budžetā, lai nodrošinātu valdību un valsts institūcijas ar līdzekļiem, kuri ir nepieciešami savu pienākumu pildīšanai, lai segtu izdevumus noteiktā laikā posmā [25,4].

Pārdomātas rīcības rezultātā valdībai pieņemot jaunu budžetu nākamām gadāma jāveido to sabalansētu, t.i., izdevumu pusei jābūt vienāgai ar ieņēmumu pusi, taču ekonomikas lejupslīdes vai uzplaukuma periodā tas nenotiek un veidojas [32,5]:

- budžeta deficīts – budžeta gadā izdevumu pārsniegums par gada ieņēmumiem. Budžeta deficīts palielina valsts iekšējo parādu summējot iepriekšējo gadu budžeta deficītu;
- budžeta pārpalikums – ir budžeta gadā ieņēmumu pārsniegums par gada izdevumiem.

Veidojot budžetu valdība obligāti paredz noteikto naudas līdzekļu apjomu, kurš veido budžeta rezerves. Budžeta rezerves ir valsts budžeta naudas līdzekļi, ko plāno un izlieto tautsaimniecības un budžeta sadaļu neparedzēto un neatliekamo pasākumu finansēšanai [32,5].

Valsts budžets sastāv no:

- pamatbudžeta;
- speciālā budžeta.

Pamatbudžets ir budžeta galvenā daļa, kas ietver visus ieņēmumus, kuri ir paredzēti vispārējo izdevumu segšanai un nav iezīmēti īpašiem mērķiem, kā arī apropriācijas visiem valsts izdevumiem, kurus paredzēts segt no pamatbudžeta līdzekļiem [25,4].

Speciālais budžets ir budžeta daļa, kas ietver apropriācijas valsts izdevumiem, ja likums paredz izdevumu segšanu no īpašiem mērķiem, iezīmētiem ieņēmumu avotiem vai noteikta budžeta iestāde ir saņēmusi ziedojumu vai dāvinājumu [25,4].

Apropriācija ir budžeta likumā vai citā likumā piešķirtā pilnvara noteiktā apjomā, kas ļauj Valsts kasei asignēt un veikt maksājumus noteiktiem mērķiem no valsts budžeta ieņēmumiem [32,6].

Budžeta ieņēmumi ir visu valsts institūciju iekasētie un saņemtie līdzekļi, kuri veidojas no:

- visu veidu nodokļiem;
- valsts iekšējā un ārējā aizņēmuma un aizņēmumiem budžeta deficīta finansēšanai;
- nodevām un maksājumiem par valsts iestāžu sniegtiem pakalpojumiem;
- ieņēmumiem no procentiem un dividendēm;
- maksājumiem par valsts kapitālu izmantošanu un valsts īpašuma iznomāšanu;
- dotācijām un dāvinājumiem naudā un natūrā (izteikti naudā).

Valsts budžeta izdevumi ir visi maksājumi no budžeta, izņemot parāda pamatsummas atmaksu, lai nodrošinātu iedzīvotājus ar precēm un labumiem, kurus tirgū nepiedāvā privātie uzņēmumi, nodrošinātu sabiedrisko kārtību un drošību, kā arī sociālās garantijas, kultūru, izglītību, medicīnu utt. [32,6].

1.2. Nodokļu būtība un funkcijas

Nodokļi ir valsts noteikti fizisko un juridisko personu obligāti maksājumi valsts un pašvaldību budžetos, kas nav maksājums par noteiktas preces iegādi vai pakalpojuma saņemšanu un nav soda naudas, pamatparāda palielinājuma naudas un nokavējuma naudas maksājums, kā arī nav maksājums par valsts kapitāla vai tā daļas izmantošanu. Valsts likumdošanas aktos ir paredzēti regulārie nodokļi, kuri ir pieņemti vispārējā kārtībā un darbojas ilglaicīgi, bez īpaši noteikta darbības perioda, un ārkārtas nodokļi, kuri ir pieņemti ar atsevišķiem normatīviem aktiem un tie darbojas saskaņā ārkārtiem noteikumiem, bez maksāšanas sistēmas izveidošanas („kara nodoklis” utt., „Vācijas solidaritātes nodoklis¹”) [25,14;23,24].

Klasiskajā ekonomiskajā teorijā ir izveidojušies efektīvas nodokļu sistēmas veidošanas pamatprincipi, no kuriem būtiskākie ir šādi [25,10]:

- ekonomiskā efektivitāte;
- vienkārša administrēšana;
- elastīgums;
- objektivitāte un taisnīgums;

¹ Nodoklis kuru ievada 1991. gadā – ar mērķi finansēt valsts apvienošanu un sastāda 5,5% no korporācijas nodokļu vai ienākuma nodokļa [32].

- politiskā atbildība.

Ekonomiskās efektivitātes principu raksturo tāda nodokļu sistēmas izveidošana, kura, tirgus apstākļos, neizjauks efektīvu resursu sadalīšanu valsts ekonomikā, kapitālu aizplūšanu uz ārzemēm un tādā veidā ļaus attīstīt tautsaimniecību [32,82]. Mūsdienu tirgus ekonomikas apstākļos tirgus darbība ir pašorganizējošais process un valsts uzdevums ir neizjaukt šo balansu. Situācijā, kad notiek kapitāla aizplūšana no valsts, efektīva ekonomiskā sistēma rada jaunus priekšlikumus izmaiņām pastāvošā nodokļa politikā, lai veidotu nosacījumus vietējā kapitāla un ārvalstu kapitāla piesaistei valsts tautsaimniecībā ilgtermiņa periodā.

Vienkāršas administrēšanas principu raksturo tāda nodokļu sistēmas izveidošana, kura ļaus pēc iespējas vieglāk, vienkāršāk un lētāk iekasēt, pārvaldīt un kontrolēt naudas līdzekļus. Jebkuras nodokļu sistēmas izveidošanas pamatā jābūt principam, ka nodokļu iekasēšanai jābūt pēc iespējas lētākai. Vienkāršas administrēšanas princips ir balstīts uz kopēju valsts nodokļu politiku. Nodokļu administrēšana ir saistīta ar prioritātēm, kuras nosaka valsts institūcijas attiecībā uz nodokļu veidiem – tiešiem vai netiešiem [32,82]. Autors uzskata, ka, ja valsts nodokļu administrēšanas politikā budžeta ieņēmumos dominē netiešie nodokļi, tādā gadījumā ieņēmumi no tiešiem nodokļiem attiecīgi proporcionāli jāsamazina.

Elastīguma princips ir nodokļu sistēmas spēja ātri pielāgoties ekonomikas izmaiņām (IKP izmaiņām) valstī, nemainot nodokļu nosacījumus likumos. Nodokļu sistēmas elastīgums izpaužas maksājumu atvieglojumos un diferenciālās nodokļu likmēs, kā arī dažādu valsts reģionu un tautsaimniecības nozaru attīstības sekmēšanā [32,83]. Autors uzskata, ka elastīguma principa īstenošana ir novērojama pēc Latvijas Republikas iestāšanās Eiropas Savienībā, kad Latvijas nodokļu sistēmai bija nepieciešams pielāgoties Eiropas Savienības nodokļu likmēm, nemainot nodokļu pielietošanas nosacījumus. Lai novērtētu nodokļu elastību, tas ir korelāciju starp iekšzemes kopprodukta relatīvām izmaiņām un nodokļu ieņēmumu relatīvām izmaiņām, var izmantot formulu (1.1) [25,11]:

$$e = \frac{\Delta NI}{\Delta IKP} \cdot 100, \quad (1.1)$$

kur e – elastības koeficients procentos;

ΔNI – nodokļu ieņēmumu izmaiņas bāzes periodā, milj. Ls;

ΔIKP – iekšzemes kopprodukta izmaiņas bāzes periodā milj. Ls.

Gadījumā, ja elastības koeficients ir izteikts koeficientā veidā un atrodas robežās no 10,61 <math>e < 1,61</math>, tad pētāmais lielums ir elastīgs, pretējā gadījumā pētāmais lielums ir neelastīgs.

Objektivitātes un taisnīguma princips nosaka, ka nodokļu sistēmai ir jābūt korektai attiecībā pret dažādiem nodokļu maksātājiem un jāaptver vienlīdz visi nodokļu maksātāji, citiem vārdiem sakot: jābūt taisnīgai pieejai pret dažādiem nodokļu maksātājiem [32,83]. Objektivitātes un taisnīguma principa īstenošanu sadala šādi:

- vertikālais taisnīguma princips;
- horizontālais taisnīguma princips.

Vertikālais taisnīguma princips izpaužas, kā nodokļu likmes atkarība no gūtiem ienākumiem. Nodokļi ir maksājami pēc progresīvas vai regresīvas nodokļu likmes skalas. Piemērām, jo lielāki ienākumi, jo lielāka ir nodokļu likme.

Horizontālā taisnīguma principa pamatā ir sistēma, pēc kuras nodokļa likmei nav atkarības no ienākuma lieluma un ienākumus apliek ar nodokli proporcionāli. Autors uzskata, ka vertikālās taisnīguma principa ievērošana ekonomikā nav efektīvs instruments tautsaimniecības attīstībai.

Politiskās atbildības princips nosaka, ka valstij jāpārlicina nodokļu maksātājus par nodokļu politikas pareizību un vajadzību. Valsts uzdevums ir izveidojot tādu nodokļu sistēmu, kura būtu stabila ilgā laika posmā, saprotama nodokļu maksātājiem, lai nodokļu maksātāji varētu pieņemt ilgtermiņa lēmumus [32,83]. Autors uzskata, ka Latvijā šāds princips nav realizēts pilna apjomā.

Nodokļi pēc būtības veic divas pamatfunkcijas [23,22]:

- fiskālā funkcija;
- regulējošā funkcija.

Fiskālā funkcija ir uzskatāma par vissvarīgāko nodokļu funkciju, un tās uzdevums ir nodrošināt valsts un pašvaldību budžetus ar nepieciešamiem līdzekļiem, kas tiek akumulēti budžetā un tiek izlietoti valsts izdevumu segšanai (aizsardzībai, sabiedriskās kārtības uzturēšanai, izglītībai, sociālai sfērai utt.) [23,22]. Autors uzskata, ka fiskālās funkcijas nodrošināšana ir valsts prioritātes uzdevums.

Regulējošā funkcija atspoguļojas nodokļu uzlikšanas diferenciacijā un nodrošina nozares ekonomisko stimulēšanu vai ekonomiskas aktivitātes samazināšanu, kā arī sabalansē nodokļu maksātājus un valsts intereses [23,22]. Regulējošā funkcija izmanto nodokļu likmes paaugstināšanu, gadījumā, kad nepieciešama kādas nozares ekonomiskās aktivitātes samazināšana, kā arī likmes paaugstināšana ir viens no līdzekļiem iekšējā tirgus aizsardzībai. Gadījumā, ja uz ekonomiskās analīzes pamata ir nepieciešama tautsaimniecības nozares attīstības stimulēšana, valsts sniedz nodokļu atvieglojumus, tādējādi stimulē kapitāla koncentrāciju nozarē.

1.3. Nodokļu veidi un elementi

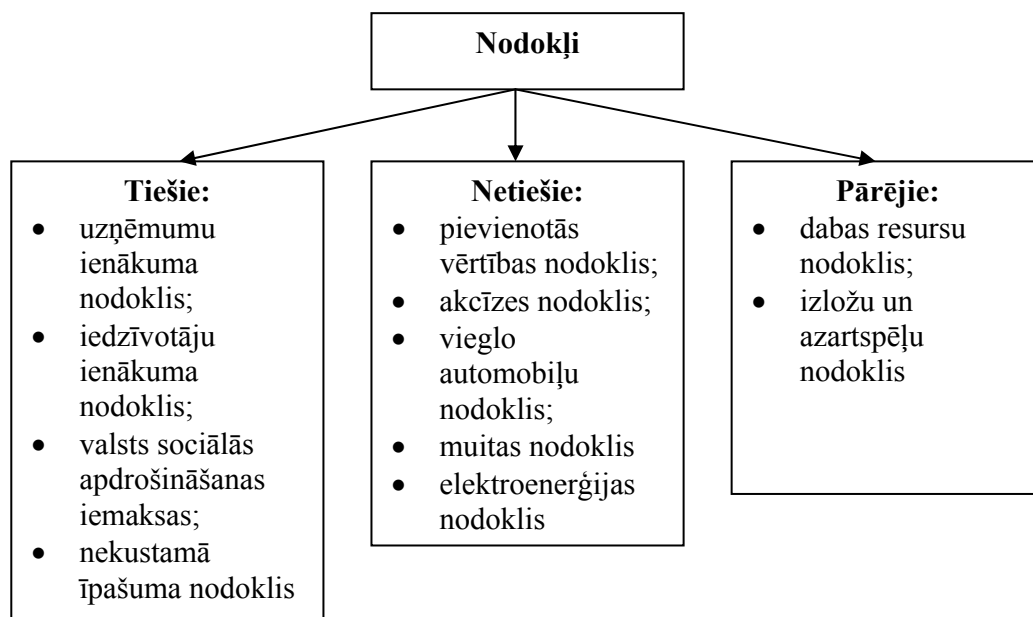
Visus nodokļus var iedalīt šādās grupās (1.1.att.):

- tiešie nodokļi;
- netiešie nodokļi;
- pārējie nodokļi.

Tiešie nodokļi ir tie nodokļu veidi, kur apliekamais objekts pieder vai ir attiecināms uz pašu nodokļa maksātāju. Tiešos nodokļus budžetā maksā ar nodokļiem apliekamā objekta īpašnieks [25,13;32,85].

Netiešie nodokļi ir tie nodokļu veidi, kur apliekamais objekts ir preces vai pakalpojumi. Netiešo nodokļu īpatnība ir tā, ka šos nodokļus pilnībā „pārnes” uz patērētāju, ietverot nodokļus patēriņa preces vai pakalpojuma pārdošanas cenā. Pēc definējuma var secināt, ka netiešie nodokļi pēc to iekasēšanas īpatnībām, nevar ietekmēt uzņēmuma savstarpējo konkurenci, jo nodokļus maksā galapatērētājs [25,13;32,85].

Pārējie ir tie nodokļu veidi, kuri pēc vienām pazīmēm var būt tiešais nodoklis, bet pēc citām – netiešais nodoklis [25,14].

1.1.att. Nodokļu klasifikācija Latvijā [6;25,13]

Katram nodoklim izšķir šādus elementus [25,14; 21,22]:

- maksātājs jeb subjekts (kas maksā);
- apliekamais objekts jeb nodokļu bāze (par ko maksā);

- likmes (cik maksā);
- atvieglojumi;
- nodokļa taksācijas periods un maksāšanas kārtība.

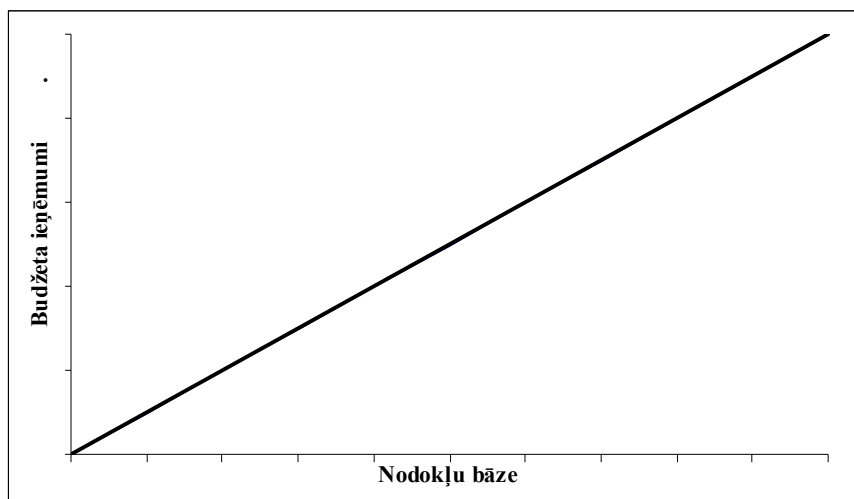
Nodokļu maksātāji var būt gan fiziskās, gan juridiskās (komersanti) personas. Likums „Par nodokļiem un nodevām” nosaka, ka nodokļu maksātāji ir Latvijas Republikas vai ārvalstu fiziskās un juridiskās personas un uz līguma vai norunas pamata izveidotas šādu personu grupas vai to pārstāvji, kas veic ar nodokli apliekamas darbības vai kam tiek garantēts ienākums nākotnē [6]. Konkrētā nodokļa objekts un maksātāju loks tiek noteikts katrā konkrētā nodokļa likumā. Šā likuma un konkrēto nodokļu likumu izpratnē par nodokļu maksātājiem uzskatāmas arī ar pievienotās vērtības nodokli apliekamās personas un personas, to grupas vai grupu pārstāvji, kuras ietur vai kurām jāietur nodoklis no maksājumiem citām personām, to grupām vai grupu pārstāvjiem. Latvijas Republikas likumos noteiktos nodokļus (nodevas) maksā iekšzemes nodokļu maksātāji (rezidenti) un ārvalstu nodokļu maksātāji (nerezidenti) [6]. Pastāv nodokļu veidi, kuri ir attiecināmi tikai uz fiziskām personām vai tikai uz juridiskām personām, arī pastāv nodokļi, kuri ir obligāti maksājami gan fiziskām, gan juridiskām personām. Piemēram, Latvijā ir iedzīvotāju ienākuma nodoklis, kuru maksā tikai fiziskās personas, un uzņēmuma ienākuma nodoklis, kuru maksā tikai juridiskās personas, bet tajā pašā laikā pievienotās vērtības nodokli maksā gan juridiskās, gan fiziskās personas [23,22].

Apliekamais objekts jeb nodokļu bāze ir nodokļa objekta kvantitatīvais raksturojums, kas ļauj noteikt apliekamā objektā kvantitatīvos rādītājus. Nodokļu bāze ir ienākumi, īpašums, preču (pakalpojuma) realizācija vai pašpatēriņš (pievienotās vērtības nodoklis, akcīze), kā arī atsevišķi darījuma nodokļi (piemērām, vieglo automobiļu un motociklu reģistrācijas nodoklis) [23,22].

Nodokļa likme ir konkrēta nodokļa lielums uz vienu nodokļa bāzes lielumu, kas var tikt noteikta absolūtā summā vai procentos no bāzes lieluma. Likmes var būt proporcionālās jeb nemainīgās likmes, progresīvās likmes vai regresīvās likmes [23,22;25,23].

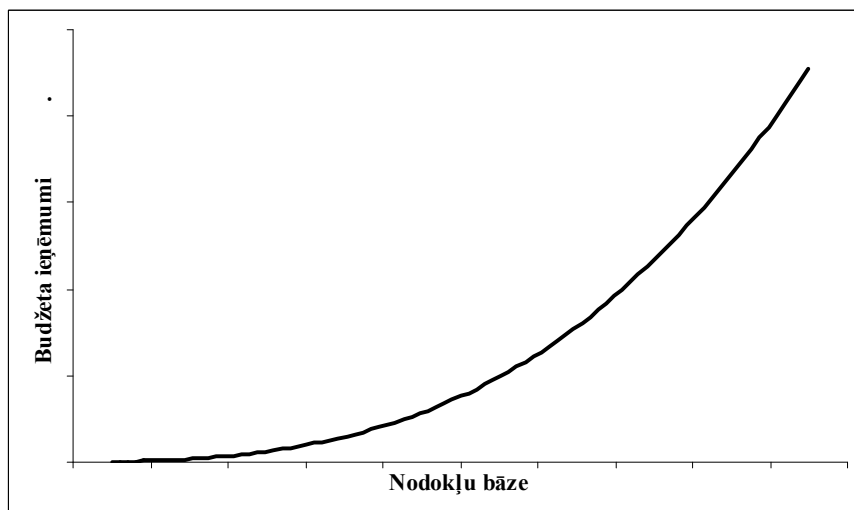
Proporcionālās jeb nemainīgās likmes nosaka vienāda procenta apmēru no apliekamā objekta, neatkarīgi no nodokļu bāzes lieluma [25,15]. Ieņēmumus valsts budžetā no proporcionālās likmes autors ir ilustrējis attēlā (1.2).

Proporcionālās jeb nemainīgās nodokļu likmes ir raksturīgas Latvijas nodokļu sistēmai un pie tām ir piekļaujami tādi nodokļi, kā iedzīvotāju ienākuma nodoklis, uzņēmuma ienākuma nodoklis, sociālās apdrošināšanas iemaksas. Valsts budžeta ieņēmumu dinamika no proporcionālās nodokļu likmes izmantošanas ir pastāvīgi pieaugoša, un pieaugums proporcionāls nodokļu bāzes pieaugumam (1.2.att.).

1.2.att. Ieņēmumi valsts budžetā no proporcionālās nodokļu likmes (autora veidota)

Progresīvā likme nozīme, ka tā pieaug atkarībā no apliekamā objekta jeb nodokļa bāzes lieluma, t.i., jo lielāki ir ienākumi, jo lielākā ir nodokļu likme [25,15]. Izmantojot nodokļu iekasēšanai progresīvas nodokļu likmes sistēmu valstī, budžeta ieņēmumu pieaugumā ir vērojama eksponenciāla sakarība starp budžeta ieņēmumiem un nodokļu bāzes pieaugumu. Ieņēmumi valsts budžetā no proporcionālās likmes autors ir ilustrējis attēlā (1.3).

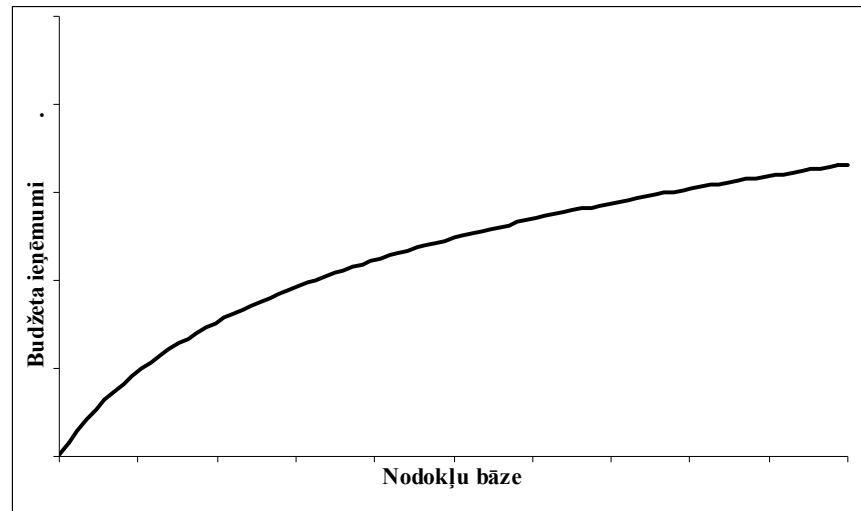

1.3.att. Ieņēmumi valsts budžetā no progresīvās nodokļu likmes (autora veidota)

Regresīvā likme nozīme, ka palielinoties ar nodokli apliekamajai bāzei, samazinās nodokļu likme, t.i., palielinoties ienākumam, nodokļu likme samazinās [25,15]. Valstīs, kur likumdevējs izvēlas regresīvās nodokļu likmes sistēmu valsts budžeta ieņēmumi ir pieaugoši, bet dotās valsts budžeta ieņēmuma pieaugums nav adekvāts nodokļu apliekamās bāzes pieaugumam un būs ievērojami mazāks nekā budžeta ieņēmumi no proporcionālās un progresīvās nodokļu likmes sistēmas. Ieņēmumus valsts budžetā no proporcionālās likmes autors ir ilustrējis attēlā

(1.4). Regresīvās likmes ir izdevīgas lieliem monopola uzņēmumiem un lielām transnacionālām kompānijām, kuras cenšas panākt, lai tās ekonomiskās intereses aizsargātu valsts likumdošana.

Tomēr, regresīvo nodokļu likmju sistēmu nevar viennozīmīgi vērtēt tikai no negatīvas puses attiecībā uz budžeta ieņēmumiem, jo nodokļu slogu samazināšana izraisa tīras peļņas pieaugumu, kas veicina uzņēmējdarbības attīstību un izveido jaunas darba vietas, rezultātā palielinās nodokļu maksātāju skaits un pieaug uzņēmuma ienākumi, tādējādi palielinās budžeta ienākumi.

1.4.att. Ieņēmumi valsts budžetā no regresīvās nodokļu likmes (autora veidota)

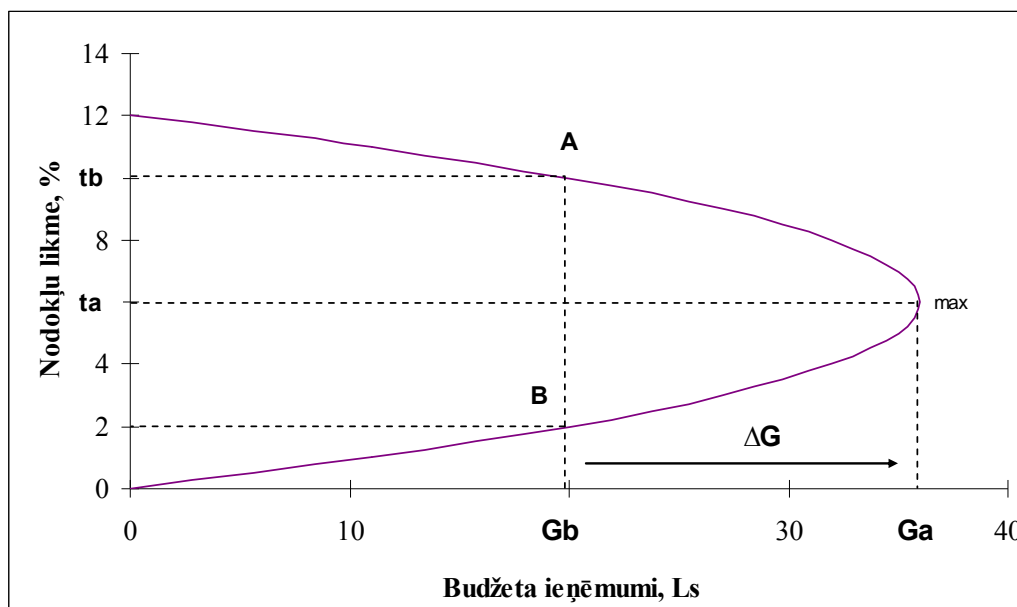
Pēc autora domām, progresīvās nodokļu likmes skalas ieviešana, atbilst vertikālā taisnīguma principa realizācijai valsts nodokļu politikā un nodrošina labāko tautsaimniecības attīstību, dod iespēju attīstīties mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, kā arī diferencētais nodokļu slogs dod iespēju uzņēmumam būt konkurētspējīgam tirgū.

Valsts institūciju uzdevums, veidojot nodokļu sistēmu, ir izvēlēties optimālu nodokļu likmju skalu, lai nodrošinātu plānotos ieņēmumus valsts budžetā, jo, kā atklāja savos pētījumos ASV ekonomists Arturs Lafērs, nevienmēr augsto nodokļu likmju politika valstī nodrošina iepriekš paredzamos budžeta ieņēmumus, jo negatīvi ietekmē uzņēmējdarbību un investīciju piesaisti valsts ekonomikā [21,204]. Sakarību starp nodokļu likmēm un ieņēmumiem valsts budžetā atspoguļo Lafēra līkne (1.5.att.).

Lafēras līknes grafikā vertikālā ass parāda nodokļu likmes no 0 % līdz 100 %. Horizontālā ass atspoguļo budžeta ieņēmumu summu. Lafēra līkne atspoguļo šādas sakarības [21,205;25,15]:

- 1) ja nodokļu likme ir 0 %, tad valsts budžeta ieņēmumu vispār nav;
- 2) ja nodokļu likme ir 100 %, naudas ieņēmumu summa valsts budžetā samazinās līdz nullei;

- 3) pieaugot nodokļu likmei, ieņēmumi valsts budžetā palielinās līdz kritiskam nodokļu likmes līmenim (max);
- 4) pārsniedzot kritisko nodokļu likmes līmeni, ieņēmumi valsts budžetā sāk samazināties un veido negatīvo efektu – samazinās ražošana un pieaug ēnu ekonomikas sektors.

1.5.att. Lafēra līkne [23,20]

Pēc A. Lafēra pētījumiem, kritisko punktu, aiz kura, pieaugot nodokļu likmei, ir vērojama ieņēmumu samazināšanās, nosaka robežās no 35 % līdz 65 % atkarībā no kopējās valsts ekonomiskās situācijas [21,205]. Autors uzskata, ka nosakot kritisko robežu jāņem vērā tautsaimniecības attīstības līmeni dažādās valstīs.

Lafēra līkni var izmantot, kā argumentu nodokļu sistēmas liberalizācijai, jo tā atspoguļo situāciju, kad nodokļu likmes pakāpeniska samazināšana (no punkta tb līdz ta) līdz kritiskam līmenim (max), nozīmē, ka īstermiņā ieņēmumi valsts budžetā kritīsies, taču ilgtermiņā – palielināsies no Gb līdz Ga par ΔG . Vērojamā situācija ir izskaidrojama ar to, ka uzņēmumiem, samazinoties izdevumiem, kas ir saistīti ar nodokļa nomaksu, palielinās brīvo līdzekļu apjoms, kuru var ieguldīt ražošanas attīstībā un rezultātā būs vērojama nodokļu bāzes pieaugums nākotnē [23,20].

Atvieglojumi ir noteikti katrā atsevišķā nodokļu likumā. Nodokļu atvieglojumi ir nodokļa summas samazinājums, ja nodokļa maksātājs ir izpildījis konkrētā nodokļa likuma noteiktus nosacījumus. Likumā svarīgi definēt, kādi ir nodokļu atvieglojumi, un par ko tie paredzēti. Par nodokļa atvieglojumiem ir uzskatāmas jebkuras novirzes no likuma vispārējās kārtības, kas

paredz nodokļu maksātājam nodokļu sloga samazinājumu vai izdevīgāku nodokļa nomaksas kārtību [23,22]. Uzskata, ka atvieglojumiem piemīt gan pozitīva, gan negatīva ietekme uz valsts tautsaimniecības nozarēm. Par negatīvām tendencēm ekonomikā uzskata šādus pieņēmumus [24,23]:

- nodokļu atvieglojumi nav taisnīgi attiecībā pret visiem nodokļu maksātājiem un noved pie konkurences deformēšanas;
- atvieglojumu piešķiršana noved pie uzņēmuma konkurētspējas samazināšanās brīvā tirgus ekonomikā;
- atvieglojumi samazina budžeta ieņēmumus no visiem uzņēmējdarbības veidiem un, lai sasniegtu plānotos budžeta ieņēmumus, valsts spiesta pārnest nodokļu slogu uz citiem uzņēmējdarbības veidiem;
- nodokļu atlaides var izrādīties neefektīvas piesaistot ārvalstu investorus, jo tajā valstī, no kuras tiek investēts, ieņēmumi, ko saņem no citām valstīm bieži vien tiek aplikti ar nodokļi.

Par pozitīvām tendencēm ekonomikā uzskata šādus pieņēmumus [24,24]:

- atvieglojumi ir viens no stimulēšanas veidiem, kurus valsts izmanto, lai attīstītu atsevišķus uzņēmējdarbības veidus;
- likuma veidā noteikti atvieglojumi ņem vērā nodokļu maksātāju maksātspējas, īpaši tas ir aktuāli jaunam, augošam uzņēmumam;
- atvieglojumi var piesaistīt investorus valstī vai mazināt kādas produkcijas trūkumu tirgū, veicinot ieviešanas apjomu palielināšanos, piemēram, muitas tarifu kvotas palielināšana;
- atvieglojumi veicina atsevišķu reģionu attīstību valstī, piemēram, brīvās ekonomiskās zonas statusa piešķiršana.

Pēc autora domām, atvieglojumiem, neskatoties uz tiem piemītošām negatīvām tendencēm, valsts ekonomikā ir pozitīva loma.

Nodokļa taksācijas periods un maksāšanas kārtība ir valsts nodokļu sistēmas administrēšanas tehniskais elements, kas nepieciešams, lai nodrošinātu precīzu un savlaicīgu nodokļu nomaksāšanas kontroles funkciju. Taksācijas periods ir nodokļu maksāšanas termiņš valsts vai pašvaldību budžetos, un kas ir norādīts katram nodoklim atsevišķi. Pēc maksāšanas kārtības nodokļus var sadalīt divas grupas [23,24]:

- periodiskie nodokļi – maksāti konkrētajā periodā un par periodu (piemēram, pievienotās vērtības nodoklis, uzņēmuma ienākuma nodoklis, valsts sociālās obligātās iemaksas utt.);

- vienreizējie nodokļi – maksāti par konkrētiem notikumiem, bez maksāšanas sistēmas izveidošanas (darījuma nodokļi). Piemērām, Latvijā tas ir vieglo automobiļu un motociklu nodoklis, pasaulē pie tiem var pieskaitīt darba algas fonda nodokli, valūtas pirkšanas nodokli utt.

Kopumā nodokļu elementu klasifikācija ir paradīta tabulā (1.1).

1.1. tabula

Nodokļu elementu klasifikācija [23, 24]

Kritērijs	Nodokļu veids
Nodokļa maksātājs jeb subjekts	<ul style="list-style-type: none"> • fizisko personu nodokļi; • juridisko personu nodokļi; • fizisko un juridisko personu (jauktie) nodokļi
Nodokļu objekts	<ul style="list-style-type: none"> • ienākuma nodokļi; • ipašuma nodokļi; • preču (pakalpojuma) realizācijas nodokļi; • atsevišķo izdevumu vai darījumu nodokļi.
Nodokļa līmenis (kompetence nodokļu noteikšanā)	<ul style="list-style-type: none"> • valsts nodokļi (visā valsts teritorijā vai tās daļā); • reģionālie (zemju, provinces) nodokļi; • vietējo pašvaldību nodokļi.
Nodokļu izlietojuma (budžeta) mērķis	<ul style="list-style-type: none"> • vispārējie nodokļi; • speciālie (ieskaita konkrētiem mērķiem vai budžeta fondiem).
Nodokļu maksāšanas periodiskums	<ul style="list-style-type: none"> • periodiskie nodokļi; • vienreizējie nodokļi.
Nodokļu darbības laiks	<ul style="list-style-type: none"> • regulāri nodokļi; • ārkārtes nodokļi.
Nodokļu slogs jeb budžeta ieņēmumi no nodokļa maksātāju iemaksām	<ul style="list-style-type: none"> • tiešie nodokļi; • netiešie nodokļi; • sociālās apdrošināšanas un nodrošināšanas iemaksas; • nodevas par valsts iestāžu sniegtiem maksas pakalpojumiem.
Nodokļu likme	<ul style="list-style-type: none"> • proporcionālā nodokļu likme; • progresīvā nodokļu likme; • regresīvā nodokļu likme.

1.4. Fiskālās politikas ietekme uz valsts ekonomiku

Valsts savas pastāvēšanas laikā risina dažādas ekonomiskā rakstura jautājumus, vieni no svarīgākajiem ir nodrošināt pilnu nodarbinātību un nepieļaut situāciju, kad notiek vispārējas ekonomikas lejupslīde. Makroekonomikas teorija izdala stimulējošu un ierobežojošu fiskālo politiku, un tās ietekme uz ekonomikas attīstības pamatrādītājiem – iekšzemes kopproduktu, inflāciju, bezdarbu ir atšķirīga.

Fiskālā politika – valdības pasākumu kopums, kas ir vērsts uz pilnas nodarbinātības sasniegšanu, inflācijas samazināšanu un iekšzemes kopprodukta pieaugumu, izmantojot valdības izdevumu, nodokļu aplikšanas un valsts budžeta stāvokļa izmaiņas [21,405].

Fiskālo politiku nosacīti var sadalīt šādi:

- budžeta politika – valsts izdevumu palielināšana vai samazināšana;
- nodokļu politika – balstīta uz nodokļu likmju palielināšanu vai samazināšanu.

Īstenot stimulējošo fiskālo politiku nozīme palielināt reālo iekšzemes kopproduktu (IKP) un stimulēt kopējo pieprasījumu pēc precēm un pakalpojumiem valstī. Valdībai ir nepieciešams veikt šādus pasākumus [21,405]:

- palielināt valsts izdevumus;
- samazināt nodokļu likmi;
- veikt abus pasākumus vienlaicīgi.

Tomēr, dažreiz ekonomikā rodas tādas negatīvas tendence, kā inflācija, kā arī faktiskā produkcijas izlaide kļūst lielāka nekā ir tās potenciālās iespējas, un notiek ekonomikas pārkarsēšana, jo tad ekonomika nav sabalansēta ar esošajiem resursiem. Šādā situācijā valdības uzdevums ir veikt ierobežojošo fiskālo politiku valstī, lai samazinātu reālo iekšzemes kopprodukta apjomu un īstenot šādus pasākumus [21,410;30,449]:

- samazināt valsts izdevumus;
- paaugstināt nodokļu likmes;
- veikt abus pasākumus vienlaicīgi.

Dotajā nodaļā autors apskatīs fiskālās stimulējošās un ierobežojošās politikas ietekmi uz ekonomiku izmantojot nodokļu likmes palielināšanu vai samazināšanu, citus faktorus atstājot nemainīgus jeb konstantus.

Fiskālā politika tieši iedarbojas uz iekšzemes kopproduktu, tāpat nepieciešams to definēt un apskatīt aprēķināšanas metodes.

Iekšzemes kopprodukts ir noteiktas valsts ekonomiskajā teritorijā tās rezidentu vienību gada laikā saražotais un pārdotais galaprodukts tirgus cenās (aprēķināts naudas izteiksmē) [21,221].

Lai aprēķinātu valsts iekšzemes kopproduktu, izmanto ražošanas, pievienotās vērtības metodes, ienākuma un izdevuma metodes [21,223].

Nosakot iekšzemes kopprodukta lielumu izmantojot ražošanas metodi, netiek ņemts vērā viss kopējais preču un pakalpojumu apjoms, bet tikai saražotais galaprodukts gadā (naudas izteiksmē), neņemot vērā starppatēriņu jeb starpproduktu. Starppatēriņš jeb starpprodukts ir pirktais preces, kuras izmanto gala produkta ražošanai. Galaprodukts ir gada laikā saražotās preces un pakalpojumi, kuri paredzēti galīgam patēriņam (patēriņa preces, pakalpojumi, kapitālpieces, krājumi, eksporta preces) [21,223].

Iekšzemes kopprodukta pievienotās vērtības aprēķināšanas metode ir pievienotās vērtības un produktu (netiešu) nodokļu summa atskaitot subsīdijas. Pievienotā vērtība veidojas kā starpība starp visu preču un pakalpojumu kopējo vērtību un ražošanas izlietoto starpprodukta vērtību [21,225].

Ienākuma metode balstīta uz to, ka iekšzemes kopprodukta summas aprēķināšanai nepieciešams [21,230]:

- pieskaitīt atlīdzību tautsaimniecībā nodarbinātājiem;
- pieskaitīt ražošanas un importa nodokļus;
- atskaitīt valsts subsīdiju lielumu;
- pieskaitīt uzņēmumu ekonomiskās darbības koprezultātu (kopējā peļņa un pamatlīdzekļu nolietojums, kuru grāmatvedība pieskaita pie ienākumiem);
- pieskaitīt mājsaimniecības sektorā radītais kopienākums, kurā ir gan darba alga, gan peļņas elementi.

Iekšzemes kopprodukta aprēķināšana pēc izdevuma metodes ir visu patērētāju izdevumu kopējā summa gada laikā valstī un to var izteikt ar formulu (1.2) [21,238]:

$$IKP = C + Ig + G + (X - Q), \quad (1.2)$$

kur IKP – iekšzemes kopprodukts;

C – mājsaimniecības patēriņš (prece un pakalpojumi, kurus ir iegādājušies iedzīvotāji vai kurus saražojusi viņi paši);

Ig – uzņēmuma investīcijas (uzņēmumu izdevumi par kapitālpiecēm);

G – valdības izdevumi;

X – preču eksports;

Q – preču imports.

Balstoties uz iekšzemes kopprodukta izdevumu un ienākuma aprēķina metodēm var secināt, kā kopējie ienākumi Y un vienādi ar IKP, kā arī ir vienādi ar kopējiem izdevumiem AE un to var izteikt ar formulu (1.3) [21,376]:

$$Y = IKP = AE, \quad (1.3)$$

kur Y – kopējie ienākumi;
 AE – kopējie izdevumi.

Viens no stimulējušās fiskālās politikas instrumentiem ir nodokļu likmes pazemināšana, kā rezultātā pieaug iedzīvotāju rīcībā esošo ienākuma daudzums, tas labvēlīgi ietekmē to pirktpēju tirgū (palielinās privātā sektora izdevumi). Līdz ar to pieaug kopējais pieprasījums ekonomikā, kas savukārt stimulē ražošanas apjoma palielināšanu [21,406].

Mājsaimniecības patēriņš C atkarīgs no autonomā patēriņa izdevumiem \bar{C} un pēcnodokļa ienākumiem YD . Mājsaimniecības patēriņa funkciju atspoguļo formula (1.4):

$$C = \bar{C} + cYD, \quad (1.4)$$

kur \bar{C} – autonomais privātais patēriņš, kas nav atkarīgs tiešā veidā no tekošajiem ienākumiem;

YD – pēcnodokļa ienākumi;

c – galējā tieksme patērēt, patēriņa pieauguma attiecība pret ienākumu pieaugumu, kas parāda par cik mainās patēriņš, ienākumiem mainoties par vienu vienību.

Sakarību starp pēcnodokļa ienākumiem un nodokļu likmēm atspoguļo formula (1.5):

$$YD = (1-t)y + \bar{TR}, \quad (1.5)$$

kur t – nodokļu lielums;

y – ienākumi pirms nodokļiem;

\bar{TR} – valdības autonomie izdevumi.

Tātad, mājsaimniecības patēriņa funkcijas C vienādojumu var pārveidot par formulu (1.6):

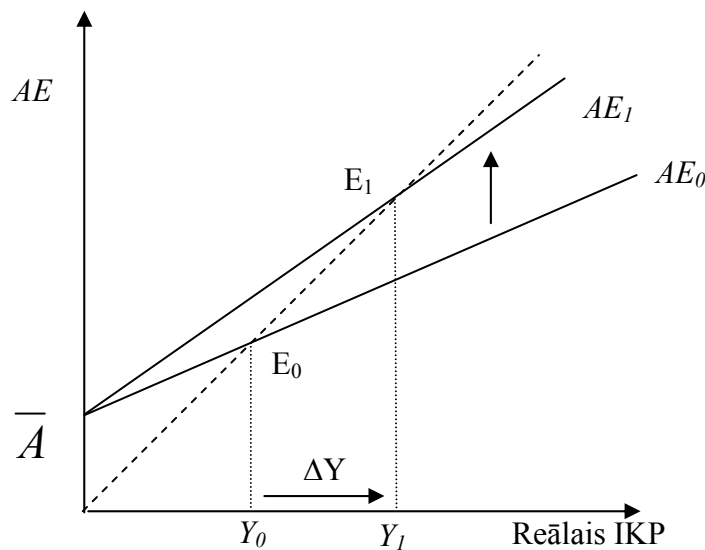
$$C = \bar{C} + c\bar{TR} + c(1-t)y = \bar{A} + c(1-t)y \quad (1.6)$$

kur \bar{A} – autonomie jeb nemainīgie izdevumi, kuri ir atkarīgi no ienākumiem.

Stimulējošā fiskālā politika (nodokļu likmes pazemināšana) ir attēlota grafiski attēlā (1.6). Vertikālā ass raksturo kopējos izdevumus AE . Horizontālā ass raksturo preču izlaidi Y jeb reālo IKP. Punktētā 45° līnija iet caur punktiem, kuros privātā sektora kopējais patēriņš vienāds ar iekšzemes kopproduktu. Pazeminoties nodokļa lielumam t , notiek kopējās izdevumu līknes slīpuma maiņa no AE_0 uz AE_1 . Slīpumu nosaka $c(1-t)y$ mājsaimniecības patēriņa funkcijas daļa (jo mazāka ir nodokļu likme, jo stāvāka būs kopējo izdevumu līkne AE_1). Tādējādi palielinās izdevumi preču iegādei no Y_0 līdz Y_1 , un nemainīgā cenas līmeņa apstākļos notiek reālā iekšzemes kopprodukta pieaugums par ΔY lielumu [21, 407].

Stimulējošās fiskālās politikās ietvaros, palielinot nodokļu likmi t var vērot šādas izmaiņas:

- pēcnodokļu ienākumu YD palielināšanās;
- mājsaimniecības patēriņa C palielināšanās;
- ražošanas apjoma Y jeb IKP palielināšanās;
- inflācijas palielināšanās;
- bezdarba samazināšanās.

1.6.att. Stimulējošā fiskālā politika (nodokļu samazināšana) [35,155].

Stimulējošās fiskālās politikas sekas ir šādas:

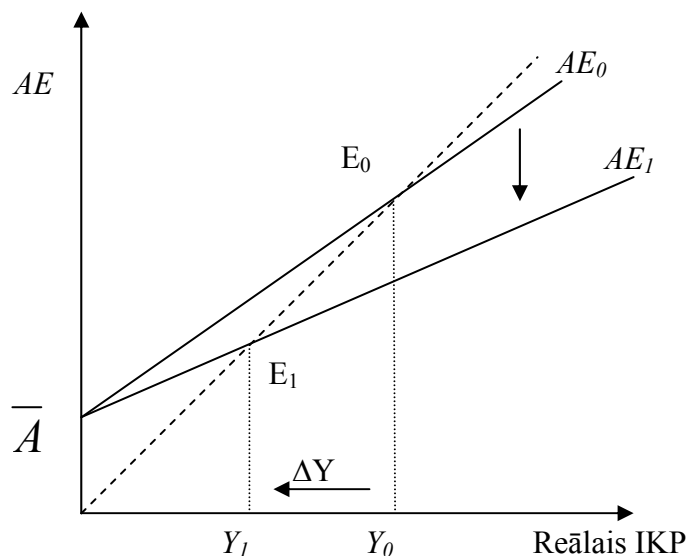
- īstermiņā – ekonomiskās lejupslīdes pārvarēšana. Šāda politika palielina kopējo pieprasījumu un līdz ar to ekonomisko aktivitāti valstī. Taču jāņem vērā, ka šāda politika var radīt inflācijas draudus un uzlikt papildus slodzi budžetam, kas ar laiku tiks kompensēta, jo līdz ar ienākumu pieaugumu, palielināsies arī kopējā summa, ko valsts saņem no nodokļu ieņēmumiem;

- ilgtermiņā – ekonomiskā potenciāla pieaugums. To var panākt veicot kompleksu nodokļu reformu, uzlabojot valsts izdevumu struktūru u.c.

Nodokļu likmes samazināšanu drīkst veikt tikai pēc vispārējas makroekonomiskās situācijas novērtēšanas, jo budžeta ienākuma samazināšana var izraisīt situāciju, kad palielināsies valsts budžeta deficīts, kā rezultātā valsts būs spiesta palielināt iekšējo un ārējo aizņēmumu apjomu, kas izraisīs bankas aizņēmuma (kredīta) likmes palielināšanu. Kredītu sadārdzināšana negatīvi ietekmēs uzņēmumu investīciju apjomu, kas savukārt samazinās iekšzemes kopproduktu [33,215].

Gadījumā, ja valdība pieņēma lēmumu paaugstināt nodokļu likmi, tas nozīmē veikt fiskālu ierobežojošo politiku, līdz ar to notiek mājsaimniecības pēcnodokļu ieņēmumu samazināšanās un rezultātā patēriņš C arī samazinās. Tādējādi, tiek sekmēta kopējā pieprasījuma un reālā iekšzemes kopprodukta samazināšana.

Ierobežojošā fiskālā politika (nodokļu likmes palielināšana) ir attēlota grafiski attēla (1.7). Vertikālā ass raksturo kopējos izdevumus AE . Horizontālā ass raksturo preču izlaidi Y jeb reālo IKP. Punktētā 45° līnija iet caur punktiem, kuros privātā sektora kopējais patēriņš vienāds ar iekšzemes kopproduktu. Palielinoties nodokļa lielumam t notiek kopējo izdevumu līknes slīpumu maiņa no AE_0 uz AE_1 . Slīpumu nosaka $c(1-t)y$ mājsaimniecības patēriņu funkcijas daļa (jo lielāka nodokļu likme, jo lēzenāka būs kopējo izdevumu līkne AE_1). Tādējādi, samazinās izdevumi preču iegādei no Y_0 līdz Y_1 , un nemainīgu cenu līmeņa apstākļos notiek reāls iekšzemes produkta samazinājums par ΔY lielumu [21,407].

1.7.att. Ierobežojošā fiskālā politika (nodokļu palielināšana) [35,155].

Ierobežojošās fiskālās politikas ietvaros samazinot nodokļu likmi t notiek šādas izmaiņas:

- pēcnodokļu ienākumi YD samazinās;

- mājsaimniecības patēriņš C samazinās;
- ražošanas apjoms Y jeb IKP samazinās;
- inflācija samazinās;
- bezdarbs palielinās.

Ierobežojošās fiskālās politikas sekas ir šādas:

- īstermiņā – ierobežo ciklisko ekonomikas pieaugumu (nepieļauj ekonomikas pārkaršanu), ierobežo inflāciju;
- ilgtermiņā – var izraisīt kopējā piedāvājuma samazināšanu un stagflāciju.

2. LATVIJAS REPUBLIKAS NODOKĻU SISTĒMAS RAKSTUROJUMS

Latvijas Republikas nodokļu un nodevu sistēmu regulē likums “Par nodokļiem un nodevām”. Šā likuma 2.panta 1.daļa nosaka nodokļu un nodevu veidus un reglamentē nodokļu un nodevu noteikšanas kārtību, to iekasēšanu un piedziņu, nodokļu un nodevu maksātājus, nodokļu un nodevu administrācijas tiesības, pienākumus un atbildību, nodokļu maksātāju reģistrācijas kārtību, kā arī nodokļu un nodevu jautājumos pieņemto lēmumu pārsūdzēšanas kārtību. Šis likums attiecas uz visiem nodokļiem un nodevām, ja konkrētā nodokļa likums neparedz citu, konkrētā nodokļa vai nodevas specifikai atbilstošu kārtību, kura nedrīkst būt pretrunā ar šo likumu. Muitas nodokļa noteikšanas kārtību, iekasēšanu un sankciju piemērošanu reglamentē arī Muitas likums un Eiropas Savienības reglamentējošie normatīvie akti [6].

Par nodokļu un nodevu sistēmas svarīgu sastāvdaļu ir uzskatāmas starptautiskās konvencijas par nodokļu dubultās uzlikšanas un nodokļu nemaksāšanas novēršanu, kas regulē nodokļu uzlikšanu citu valstu rezidentu Latvijā gūtajam ienākumam un Latvijas rezidentu ārvalstīs gūtajam ienākumam.

Nodokļu konvenciju galvenie mērķi ir šādi [26]:

- 1) nodokļu dubultās uzlikšanas novēršana;
- 2) nodokļu nemaksāšanas novēršana;
- 3) nodokļu uzlikšanas tiesību precīza sadalīšana starp līgumslēdzējām valstīm;
- 4) diskriminācijas nodokļu uzlikšanas veidā novēršana.

Galvenie nodokļu konvenciju uzdevumi ir šādi [26]:

1. Nodrošināt katras līgumslēdzējas valsts investoriem otrā līgumslēdzējas valstī stabilu nodokļu maksāšanas režīmu, iekļaujot nodokļu konvencijā noteikumus, kas atrunā otrā valstī veiktās uzņēmējdarbības rezultātā gūto ienākumu un tajā esošā kapitāla aplikšanas ar nodokli kārtību, iekļaujot konvencijā precīzus noteikumus attiecībā uz pasīvo ienākumu – dividendžu, procentu, komisijas maksu un autoratlīdzību, kā arī kapitāla aplikšanu ar nodokli, t.sk. nosakot maksimālo nodokļa likmi, ar kādu šie ienākumu veidi un kapitāls var tikt aplikti ar nodokli otrā valstī.
2. Radīt likumīgu pamatu abu valstu nodokļu administrāciju tiešai sadarbībai, lai novērstu iespējas izvairīties no nodokļu maksāšanas. Lai to sasniegtu konvencijās tiek iekļauts pants, kas uzliek katras līgumslēdzējas valsts nodokļu administrācijai pienākumu sniegt otras līgumslēdzējas valsts nodokļu administrācijai informāciju

par otras valsts rezidentu darījumu partneriem un par otras valsts rezidentu pirmajā valstī saņemtajiem ienākumiem.

Latvija darbu pie nodokļu konvenciju noslēgšanas uzsāka 1992. gadā. Nodokļu konvenciju noslēgšana notiek atbilstoši ar Ārlietu ministriju 1996. gadā saskaņoto viedokli par prioritātēm nodokļu konvenciju noslēgšanu jomā. Prioritāšu secībā ir noteiktas šādas valstu grupas [26]:

- 1) Eiropas Savienības dalībvalstis, kandidātvalstis, citas Eiropas valstis;
- 2) Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) dalībvalstis;
- 3) NVS valstis;
- 4) valstis, kas izteikušas priekšlikumu noslēgt nodokļu konvenciju, vai plāno veikt investīcijas Latvijā vai valstis, kurās veikt investīcijas plāno Latvijas rezidenti.

Ja starp valstīm nav noslēgta nodokļu konvencija, tad vienas valsts investori otrā valstī tiek aplikti ar nodokļiem vienīgi, pamatojoties uz otras valsts nacionālajiem nodokļu normatīvajiem aktiem. Otra valsts var mainīt gan nodokļu likmes, gan arī apliekamā ienākuma aprēķināšanas kārtību. Šādā situācijā investoriem netiek garantēta nodokļu uzlikšanas noteikumu nemainība ilgākā laika periodā un līdz ar to nav iespējams precīzi plānot investīcijas, to atmaksāšanos un peļņu. Tādējādi ilgākā laika periodā nav nodrošināta stabilitāte attiecībā uz nodokļu uzlikšanu vienas valsts investoru otrā valstī gūtajiem ieņēmumiem vai tur esošajam kapitālam. Situācijā, kad abas valstis nodokļu uzlikšanas jautājumos vadās tikai pēc nacionālajiem nodokļu normatīvajiem aktiem, nav atrisināts jautājums par nodokļu dubultās uzlikšanas novēršanu un minētā jautājuma nesakārtotība var negatīvi ietekmēt jautājumu par vienas valsts rezidentu investīciju ieguldīšanu otrā valstī.

Ja starp valstīm nav noslēgta nodokļu konvencija, tad vienas valsts nodokļu administrācijai nav pienākuma atbildēt uz otras valsts nodokļu administrācijas pieprasījumu sniegt informāciju par otras valsts nodokļu maksātāju darījumu partneriem pirmajā valstī un par otras valsts nodokļu maksātāju pirmajā valstī saņemtajiem ienākumiem. Bez minētās informācijas otrai valstij ir apgrūtināta tās rezidentu ārvalstīs gūto ienākumu aplikšana ar nodokļiem, kā arī ir problemātiski piemērot vairākas speciālas nacionālo nodokļu normatīvo aktu normas, piemēram, noteikumus par apliekamā ienākuma koriģēšanu, pamatojoties uz cenām, kādas būtu piemērojamas darījumos starp nesaistītām personām.

Nodokļu konvencijas apstiprināšana Saeimā nenozīmē, ka var tikt uzsākta tās piemērošana. Apstiprināšana Saeimā nozīmē, ka Latvijas puse ir izpildījusi nepieciešamās prasības, lai nodokļu konvencija stātos spēkā. Par minēto prasību izpildi otrai līgumslēdzējai valstij diplomātiskā ceļā (iesniedzot oficiālu notu) paziņo Ārlietu ministrija. Līdzīgā veidā par nepieciešamo prasību izpildi paziņo otra līgumslēdzējas valsts. Šāds pēdējā paziņojuma (notas)

datums (vai tā saņemšanas datums) parasti saskaņā ar konkrētas nodokļu konvencijas noteikumiem tiek uzskatīts par nodokļu konvencijas spēkā stāšanās datumu. Savukārt konvencijas noteikumu piemērošana tiek uzsākta ar to kalendāro gadu, kurš seko gadam, kurā nodokļu konvencija stājas spēkā.

Līdz 2003. gadam ir noturētas sarunas par nodokļu konvenciju noslēgšanu ar 45 valstīm, tai skaitā ar visām Eiropas Savienības dalībvalstīm un kandidātvalstīm, Amerikas Savienotajām Valstīm, Kanādu, Ķīnas Tautas Republiku, 9 NVS valstīm un citām valstīm [26].

Saskaņā ar likumu “Par nodokļiem un nodevām” 3.panta 1.daļu Latvijas Republikas nodokļu un nodevu sistēmu veido [6]:

- 1) valsts nodokļi, ar kuriem apliekamos objektus un likmi nosaka Saeima;
- 2) valsts nodevas, kuras tiek uzliktas saskaņā ar likumu “Par nodokļiem un nodevām”, citiem likumiem un Ministru kabineta noteikumiem;
- 3) pašvaldību nodevas, kuras tiek uzliktas saskaņā ar likumu “Par nodokļiem un nodevām” un pašvaldības domes (padomes) izdotiem saistošiem noteikumiem.

Saskaņā ar likumu “Par nodokļiem un nodevām” 1.panta 1.daļu nodoklis ir ar likumu noteikts obligāts maksājums valsts budžetā vai pašvaldību budžetos (pamatbudžetā vai speciālajā budžetā), kas nav maksājums par noteiktas preces iegādi vai pakalpojuma saņemšanu un nav soda nauda, pamatparāda palielinājuma naudas un nokavējuma naudas maksājums, kā arī nav maksājums par valsts kapitāla vai tā daļas izmantošanu [6]. Minētais termiņš piemērojams arī valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām. Atbilstoši likuma “Par nodokļiem un nodevām” 8.pantam Latvijas Republikā ir noteikti 11 nodokļi un tiem ir atbilstošie likumi par nodokļu uzlikšanu (2.1.tab.).

Saskaņā ar likumu „Par nodokļiem un nodevām” 1.panta 2.daļu valsts nodeva ir obligāts maksājums valsts budžetā (pamatbudžetā vai speciālajā budžetā) vai šajā likumā noteiktajos gadījumos pašvaldību budžetā kā atlīdzība par nodrošinājumu, ko valsts institūcijas devušas uzņēmējdarbībai, vai par sniegtajiem pakalpojumiem, kā arī likumos paredzētiem speciāliem mērķiem (ceļu, ostu un sakaru sistēmu uzturēšanai un attīstībai, iedzīvotāju un dabas ekoloģiskajai aizsargāšanai, teritorijas labiekārtošanai un citiem mērķiem) [6].

Valsts nodevu veidus, nodevu noteikšanas kārtību, to aprēķināšanu, iekasēšanu, valsts nodevu maksātāju un nodokļu (nodevu) administrācijas tiesības, pienākumus un atbildību regulē likums “Par nodokļiem un nodevām”. Autors secina, ka valsts nodevu kopējais skaits būtiski palielinājies (1995. gada – 25 nodevu veidi, 2007. gadā – 56 nodevu veidi) [22], taču daži ir tikuši izslēgti no valsts nodevu objektu uzskaitījuma, vairāki paplašināti un apvienoti.

Latvijas Republikas nodokļi un tos reglamentējošie normatīvie akti [1;3;4;5;6;8;11]

	Nodoklis	Likums	Pieņemts	Spēkā ar
1.	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	"Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"	11.05.1993	01.01.1994
2.	Uzņēmumu ienākuma nodoklis	"Par uzņēmumu ienākuma nodokli"	09.02.1995	01.04.1995
3.	Nekustamā īpašuma nodoklis	"Par nekustamā īpašuma nodokli"	04.06.1997	01.01.1998
4.	Pievienotās vērtības nodoklis	"Par pievienotās vērtības nodokli"	09.03.1995	01.05.1995
5.	Akcīzes nodoklis	"Par akcīzes nodokli"	30.10.2003	01.05.2004
6.	Muitas nodoklis	Muitas likums un citi muitas lietās noteikto kārtību reglamentējoši normatīvie akti	11.06.1997 (līdz iestāšanās ES); 18.03.2004 (pēc iestāšanās ES)	01.07.1997 (līdz iestāšanās ES); 01.05.2004 (pēc iestāšanās ES)
7.	Dabas resursu nodoklis (DRN)	„Dabas resursu nodokļa likums”	14.09.1995; 15.12.2005	01.01.1996; 01.01.2006
8.	Izložu un azartspēļu nodoklis	"Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli"	16.06.1994	01.01.1995
9.	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI)	"Par valsts sociālo apdrošināšanu"	01.10.1997	01.01.1998
10.	Vieglo automobiļu un motociklu nodoklis	"Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli"	30.10.2003	01.05.2004
11	Elektroenerģijas nodoklis	„Elektroenerģijas nodokļa likums	19.12.2006	01.01.2007

Atbilstoši likumam „Par nodokļiem un nodevām” 10.pantu 1.daļu valsts nodevas tiek uzliktas saskaņā ar likumiem un Ministru kabineta noteikumiem, pašvaldību nodevas – ar

pašvaldības domes (padomes) izdotiem saistošiem noteikumiem. Valsts nodevas iemaksājamas valsts budžetā, ja konkrētās nodevas likumā vai Ministru kabineta noteikumos nav noteikts citādi. Valsts nodevas, kuras iekasē vietējās pašvaldības vai to izveidotās iestādes, iemaksājamas pašvaldību budžetos.

Katrai konkrētai valsts nodevai likme tiek noteikta ar atsevišķu likumu vai Ministru kabineta noteikumiem. Valsts nodevu likmes ir ļoti dažādas un ir atkarīgas no pakalpojuma veida, apjoma, pakalpojuma sniegšanas laika (ātruma), pakalpojuma saņēmēja un citiem faktoriem. Valsts nodevas likme katram valsts vai pašvaldības regulējamās nozares sabiedrisko pakalpojumu veidam ir atkarīga no uzņēmuma sniegtā attiecīgā sabiedriskā pakalpojuma veida neto apgrozījuma iepriekšējā gadā. Autors uzskata ka, uzņēmējdarbības riska valsts nodevas apjoms būs atkarīgs no uzņēmumā strādājošo skaita.

Vairums valsts nodevu tiek maksātas pirms konkrētā pakalpojuma saņemšanas, taču pēdējā laikā ir noteikti arī tādi valsts nodevu objekti, kas ir regulāri maksājumi, kuru likmes tiek noteiktas katram gadam un kas pēc savas ekonomiskās būtības vairāk līdzinās nodoklim. Piemēram, uzņēmējdarbības riska valsts nodevu uzņēmējs (uzņēmējsabiedrība) par pārskata mēnesi samaksā līdz nākamā mēneša 15. datumam, un šis valsts nodevas apmērs no 2006. gada ir 0,25 lati par katru darbinieku.

Saskaņā ar likumu „Par nodokļiem un nodevām” 1.panta 3.daļu pašvaldību nodeva ir pašvaldības domes (padomes) noteikts obligāts maksājums pašvaldību pamatbudžetā vai speciālajā budžetā šajā likumā paredzētajos gadījumos. Pašvaldību nodevas iemaksājamas attiecīgo pašvaldību budžetos [6].

Pašvaldību nodevas tiek uzliktas saskaņā ar pašvaldības domes (padomes) izdotajiem saistošajiem noteikumiem.

Atbilstoši likumam „Par nodokļiem un nodevām” 12.pantu 1.daļai vietējās pašvaldības domei (padomei) ir tiesības Ministru kabineta noteikumos noteiktajā kārtībā savā administratīvajā teritorijā uzlikt pašvaldības nodevas par [6]:

- 1) pašvaldības domes (padomes) izstrādāto oficiālo dokumentu un apliecinātu to kopiju saņemšanu;
- 2) izklaidējoša rakstura pasākumu sarīkošanu publiskās vietās;
- 3) atpūtnieku un tūristu uzņemšanu;
- 4) tirdzniecību publiskās vietās;
- 5) visu veidu dzīvnieku turēšanu;
- 6) transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonās;
- 7) reklāmas, afišu un sludinājumu izvietošanu publiskās vietās;
- 8) laivu, motorlaivu un jahtu turēšanu;

- 9) pašvaldību simbolikas izmantošanu;
- 10) būvatļaujas saņemšanu.

Atbilstoši likumam „Par nodokļiem un nodevām” 12.pantam 2.daļai rajona padomei ir tiesības Ministru kabineta noteikumos noteiktajā kārtībā savā administratīvajā teritorijā uzlikt nodevu par [6]:

- 1) rajona padomes izstrādāto oficiālo dokumentu un apliecinātu to kopiju saņemšanu;
- 2) rajona pašvaldības simbolikas izmantošanu.

Ja Ministru kabineta noteikumos vai pašvaldības domes (padomes) pieņemtajos saistošajos noteikumos ir iekļautas normas, kas paredz obligātus maksājumus, kuri atbilst terminiem “nodoklis”, “nodeva” vai “pašvaldības nodeva”, bet kuri nav paredzēti likumā “Par nodokļiem un nodevām”, tad tādu normu piemērošana nav pieļaujama tikmēr, kamēr nav stājušies spēkā atbilstoši grozījumi minētajā likumā.

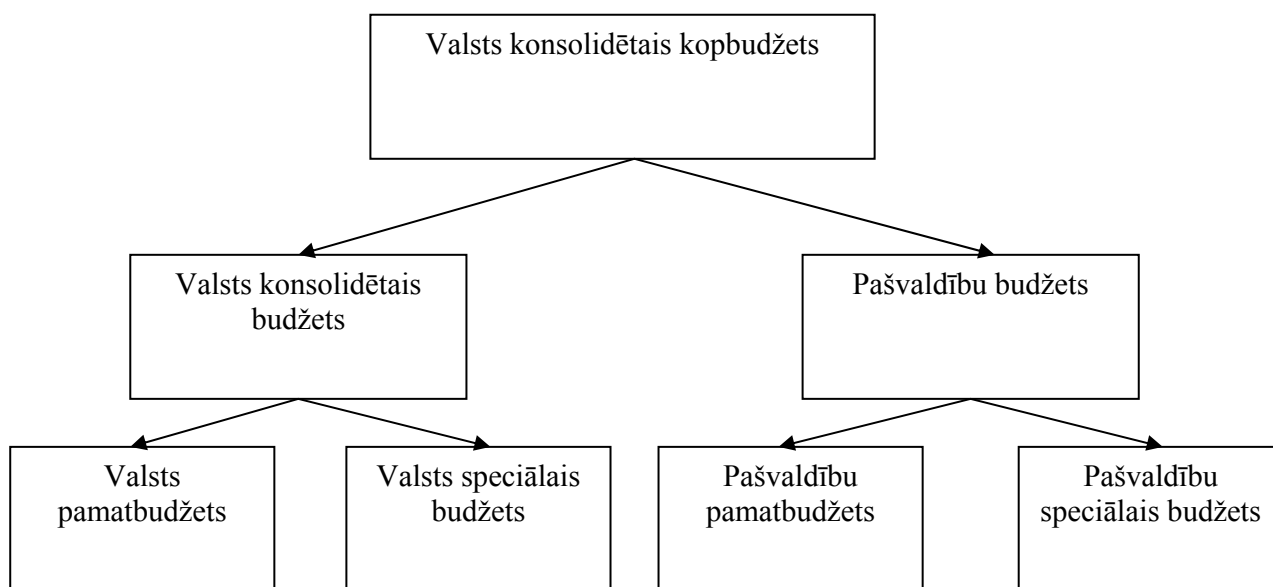
Tāpat likums “Par nodokļiem un nodevām” reglamentē nodokļu un nodevu administrēšanas procedūru un maksāšanas kārtību, nosakot nodokļu un nodevu uzlikšanas kopējos principus [6]:

- 1) nodokļu aprēķināšanas un budžetā ieskaitīšanas kārtību;
- 2) nodokļu pārkāpumu veidus un to izskatīšanas procedūras;
- 3) nokavējuma naudas;
- 4) pamatparāda palielinājuma naudas un soda naudas aprēķināšanas kārtību;
- 5) nodokļu parādu piedziņas sistēmu;
- 6) nodokļu administrācijas pieņemto lēmumu pārsūdzēšanas kārtību;
- 7) atbildību par nodokļu bāzes samazināšanu;
- 8) par deklarācijas neiesniegšanu un citiem pārkāpumiem;
- 9) konkrēto nodokļu maksājumu pagarināšanu;
- 10) nodokļu parādu kapitalizāciju un dzēšanu.

Latvijas budžets ir līdzeklis valsts politikas īstenošanai ar finansiālam metodēm. Latvijas Republikas budžeta mērķis ir noteikt un pamatot, kādi līdzekļi nepieciešami valdībai, citām valsts institūcijām un pašvaldībām to valsts pienākumu izpildei, kuru finansēšana noteikta ar likumdošanas aktiem, nodrošinot, lai tajā laikposmā, kuram šie līdzekļi paredzēti, izdevumus segtu atbilstīgi ieņēmumi. Latvijā saskaņā ar likumu „Par nodokļiem un nodevām” 9.pantu 1.daļu valsts nodokļi tiek iemaksāti valsts budžetā vai arī pēc noteikta to sadalījuma – valsts budžetā un pašvaldību budžetos atbilstoši konkrētā nodokļa likumam [6]. Budžeta struktūra tiek parādīta attēlā (2.1).

Latvijas valsts konsolidētais kopbudžets ir valsts pamatbudžeta, valsts speciālā budžeta, pašvaldību pamatbudžetu un pašvaldību speciālo budžetu summa, no kuras atskaitīti transferti –

tiešie savstarpējie naudas līdzekļu pārskaitījumi dažādiem budžetiem. Pamatbudžets – budžeta daļa, kuru veido visi ieņēmumi, izņemot īpašiem mērķiem iezīmētos ieņēmumus, ziedojumus un dāvinājumus, kā arī izdevumi, kurus paredzēts segt gada laikā. Latvijas speciālais budžets – budžeta daļa, kuru veido īpašiem mērķiem iezīmēti ieņēmumi, kā arī ziedojumi un dāvinājumi naudā vai natūrā (ar uzskaiti naudā) un kuras līdzekļi izlietojami saistībā ar šiem ieņēmumiem.

2.1.att. Budžeta struktūra Latvijā [22]

Latvijā eksistē tikai valsts nodokļi, atšķirībā no lielajām federālajām valstīm, kur nodokļus ir tiesības uzlikt arī pašvaldību līmenī. Nodokļu ieņēmumi saskaņā ar Latvijā īstenoto fiskālo politiku tiek sadalīti starp valsts, pašvaldību un speciālajiem budžetiem, lai tiktu nodrošināta gan valsts funkciju izpilde, gan pašvaldībām deleģēto funkciju izpilde, gan arī nodrošināts prognozējams finansējums atsevišķu konkrētu mērķu sasniegšanai vai realizācijai, tiem novirzot līdzekļus speciālajos budžetos. Nodokļu ieņēmumu sadalījums starp budžetiem atspoguļots tabulā (2.2).

Autors no tabulas (2.2) secina, ka nodokļu ieņēmumu sadalījums starp budžetiem ir nevienmērīgs:

- 1) lielākus nodokļu ieņēmumus saņem valsts pamatbudžets;
- 2) tikai divi nodokļu veidi veido valsts speciālo budžetu (valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas un dabas resursu nodoklis par videi kaitīgām precēm un preču iepakojumu);
- 3) pašvaldību budžetu galvenokārt veido ieņēmumi no nekustamā īpašuma nodokļa, no vietējā mēroga izlozēm, kā arī par bīstamo atkritumu sadedzināšanu.

Nodokļu ieņēmumu sadalījums pa budžetiem Latvijā no 2007 gada, % [27]

Budžets		Valsts pamatbudžets	Valsts speciālie budžeti	Pašvaldību budžeti
Nodokļa veids				
Uzņēmumu ienākuma nodoklis		100	-	-
Elektroenerģijas nodoklis		100	-	-
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis		21	-	79
Valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas		-	100	-
Nekustamā īpašuma nodoklis		-	-	100
Pievienotās vērtības nodoklis		100	-	-
Akcīzes nodoklis		100	-	-
Vieglo automobiļu un motociklu nodoklis		100	-	-
Muitas nodoklis		100	-	-
Izložu un azartspēļu nodoklis	no azartspēlēm	75	-	25
	no valsts mēroga izlozēm	100	-	-
	no vietējā mēroga izlozēm	-	-	100
Dabas resursu nodoklis	par dabas resursu ieguvī vai vides piesārņošanu	40	-	60
	par radioaktīvo vielu ievešanu	70	-	30
	par bīstamo atkritumu sadedzināšanu	-	-	100
	par videi kaitīgām precēm, preču iepakojumu, vienreiz lietojamiem galda traukiem un piederumiem, transportlīdzekļiem, iekārtas emitēto siltumnīcefekta gāzu apjomu, kas nav ietverts nodoto siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu daudzumā, par dabas resursu ieguvī un lietošanu virs limitos noteiktā apjoma un virslimita piesārņojumu	-	100	-
	Par akmeņoglēm, koksu un lignīnu	100		

Latvijas Republikas nodokļu politikas veidošanā ir iesaistītas vairākas ministrijas. Finanšu ministrija gatavo valsts makroekonomiskās attīstības scenāriju un nodokļu ieņēmumu prognozes, ko apstiprina Ministru kabinets. Nozaru ministrijas gatavo savas nozares budžeta pieprasījumus, līdzekļu papildus pieprasījumus prioritāriem pasākumiem, tos apkopo Finanšu ministrija un iesniedz Ministru kabinetā. Finanšu ministrija ir atbildīga par ienākuma nodokļiem, nekustamā īpašuma nodokli, pievienotās vērtības nodokli, akcīzes nodokļiem, muitas nodokli un izložu un azartspēļu nodokli, savukārt par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām atbildīga ir Labklājības ministrija, bet par dabas resursu nodokli – Vides ministrija.

Autors piekrita, ka Latvijas Republikas nodokļu politikas mērķi vidējā un ilgtermiņā ir šādi [28]:

- nodrošināt stabilus un prognozējamus budžeta ieņēmumus, lai sekmētu sabalansēta kopbudžeta izveidi;
- iekasēt nodokļus visefektīvākajā veidā un novērst izvairīšanos no nodokļu maksāšanas;
- nodrošināt nodokļu sistēmas stabilitāti un prognozējamību ilgākā laika posmā;
- saglabāt fiskālo klimatu, kas veicina brīvu un godīgu konkurenci, vispārēju ekonomikas konkurētspēju, iekšzemes un ārvalstu investīciju pieaugumu, kā arī stimulēt efektīvu resursu izvietojumu;
- nodrošināt nodokļu sistēmas atbilstību starptautiskām saistībām, tai skaitā, Eiropas Savienības normatīvajiem aktiem, vienlaikus ievērojot Latvijas nacionālās intereses.

Latvijas nodokļu sistēma ir balstīta uz pamatprincipiem un prasībām, kādas ekonomikā tiek izvirzītas nodokļiem, tajā skaitā kā galvenie minami šādi [28]:

- efektivitāte (lietderība) – vai konkrētās nodokli reglamentējošās normas ieviešana dos vislabāko rezultātu, izvērtējot normas ieviešanas izmaksas. Šeit svarīgi izvērtēt nodokļa administrēšanas izdevumus, kas nepieciešami gan nodokļu kontrolējošām institūcijām, gan pašiem nodokļu maksātājiem;
- vienlīdzība un taisnīgums, ko nodrošina vienāda attieksme pret visiem nodokļu maksātājiem, neatkarīgi no tautsaimniecības sektora, uzņēmējdarbības veida, apjoma, teritorijas u.c. faktoriem;
- vienkāršība un skaidrība, ko nodrošina nodokļu likumu visaptveramība un izprotamība, kā no nodokļu maksātāja, tā no administrācijas puses;
- neitralitāte, kas nodrošina godīgas konkurences apstākļus dažādiem uzņēmējdarbības veicējiem; stabilitāte vai prognozējamība, kas nozīmē, nodokļu likumu ilglaicīgu un savlaicīgu lēmumu pieņemšanu būtiskos nodokļu jautājumos,

kas vēlāk netiek grozīti. Īpaši svarīgs šis nosacījums ir gadījumos, kad tiek mainītas nodokļu likmes, apliekamais objekts vai nodokļa aprēķināšanas bāze.

Turpmāko darbu Latvijas nodokļu sistēmas attīstībā īstermiņā un vidējā termiņā ir paredzēts vērst četrus galvenajos virzienos [28]:

- stabilu un prognozējamu nodokļu ieņēmumu nodrošināšanā, samazinot iespējas izvairīties no nodokļu maksāšanas;
- uzņēmējdarbības vides uzlabošanā, turpinot uzsākto nodokļu likmju samazināšanu, neradot konkurenci izkropļojošus apstākļus uzņēmējdarbībā un izvairoties no biežas nodokļu regulējošo normatīvo aktu grozīšanas;
- nodokļu sistēmas harmonizācijā ar Eiropas Savienības direktīvu prasībām, pilnībā saskaņojot nodokļu likumdošanas aktus;
- iedzīvotāju dzīves līmeņa celšanā, pārskatot šobrīd noteikto nodokļu piemērošanu dzīvojamām mājām, kā arī iespēju robežās palielinot ar nodokli neapliekamā ienākuma minimālo apmēru un paplašinot pievienotās vērtības nodokļa samazinātās likmes piemērošanu.

Autors uzskata, ka iedzīvotāju dzīves līmeņa celšana un uzņēmējdarbības vides uzlabošana ir galvenie virzieni mūsdienu Latvijas nodokļu sistēmas attīstībā.

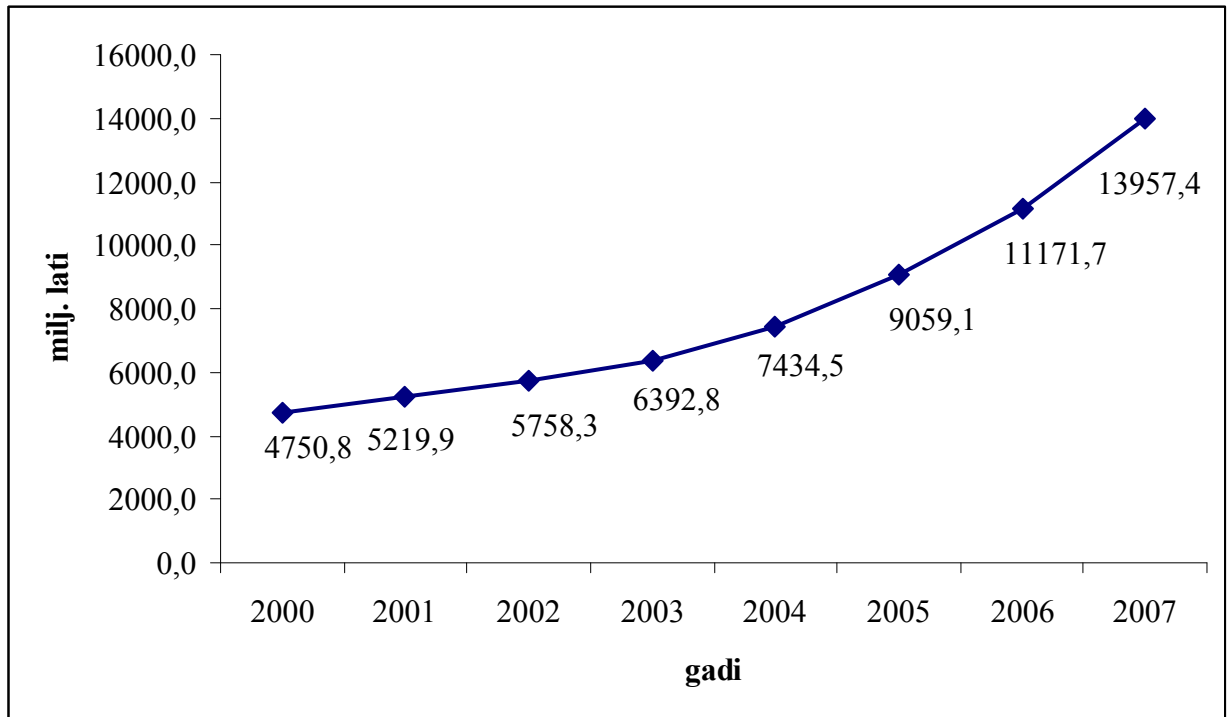
2.1. Galvenā budžeta sastāvdaļa – nodokļu ieņēmumi

Nodokļu un nodevu svarīgākā funkcija ir ieņēmumu nodrošināšana budžetā, tāpēc šajā nodaļā tiks analizēta nodokļu ieņēmumu dinamika laika posmā no 2000. gada līdz 2007. gadam.

Budžeta ieņēmumi ir saistīti ar makroekonomiskajiem rādītājiem valstī, kurus visbiežāk salīdzina ar iekšzemes kopprodukta apjomiem. Latvijas Republikas iekšzemes kopprodukta dinamika ir ilustrēta attēlā (2.2).

Autors secina, ka Latvijas iekšzemes kopprodukts no 2000. gada līdz 2007. gadam ir pieaudzis par 9206,6 milj. latu jeb par 193,8 %. Iekšzemes kopprodukta pieaugums ir vērojams visā laika posmā un 2007. gadā ir sasniedzis 13957,4 milj. latu. Visstraujākā valsts iekšzemes kopprodukta pieauguma tendence tiek novērota 2004. gadā un 2005. gadā. Pieauguma temps 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu sastādīja 16,3 %, kas salīdzinājumā par iepriekšējo gadu bija lielāks par 5,3 procentpunktiem. Raksturojot 2005. gadu ir vērojams, ka pieauguma temps salīdzinājumā ar 2004. gadu ir vēl lielāks un sastādīja 21,9 %, kas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu bija lielāks par 5,7 procentpunktiem [18].

Pēc autora domām, iekšzemes kopprodukta ikgadējo pieaugumu var novērtēt, kā Latvijas tautsaimniecības attīstību un vispārēju ekonomisko izaugsmi.

2.2.att. Latvijas Republikas iekšzemes kopprodukts (faktiskās cenas) 2000. – 2007. gados, milj.latu [18]

Latvijas Republikas kopbudžeta ieņēmumi veidojas no valsts nodokļiem, valsts un pašvaldības nodevām, kā arī citiem maksājumiem un ārvalstu finanšu palīdzības maksājumiem.

Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu struktūra ir attēlota tabulā (2.3).

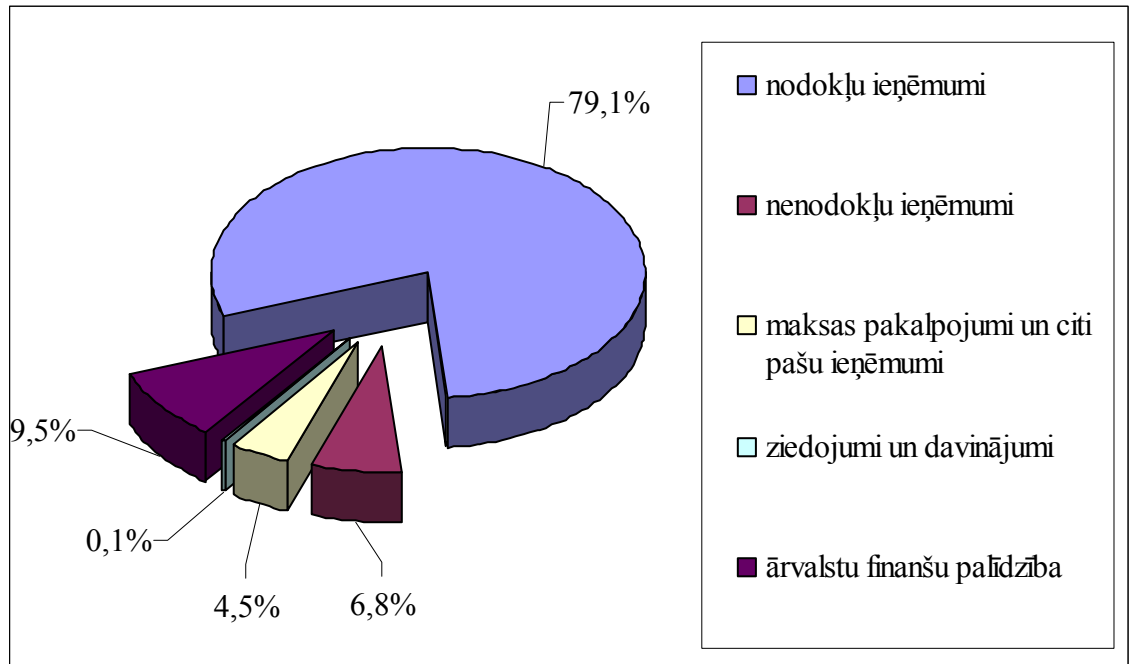
Autors uzskata, ka tautsaimniecības dinamiskā attīstība sekmē konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu pieaugumu, kur lielāko daļu veido nodokļu ieņēmumi (2.3.tab). 2007. gadā nodokļu ieņēmumi sastādīja 4285,4 milj. latu, kas ir par 3792,2 milj. latu vairāk nekā 2000. gadā. Nenodokļu ieņēmumi 2007. gadā sastādīja 367,4 milj. latu, kas ir par 239,5 milj. latu vairāk nekā 2000. gadā. Maksas pakalpojumi un citi pašu ieņēmumi (turpmāk tekstā – maksas pakalpojumi) 2007. gadā sastādīja 245,8 milj. latu, kas ir par 160,6 milj. latu vairāk nekā 2000. gadā. Tomēr no 2004. gada pašu un nenodokļu ieņēmumiem vērojams īpatsvara samazinājums. Ziedojumu un dāvinājumu apjoms valsts konsolidētā kopbudžetā samazinājies, un 2007. gadā tas sastādīja 3,5 milj. latu, kas ir par 9,4 milj. latiem mazāk salīdzinājumā ar 2000. gadu. Ārvalstu finanšu palīdzība laika posmā no 2000. – 2007. gadam palielinājies par 493,9 milj. salīdzinājumā ar 2000. gadu, un 2007. gadā sasniedza 513,0 milj. latu, tādējādi 2007. gadā palielinot īpatsvaru kopbudžetā līdz 9,47 % [29;31].

Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu struktūra Latvijā 2000. – 2007. gadā [29;31]

Gadi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi, milj. latu	1623,0	1696,9	1874,0	2107,4	2522,2	3199,8	4015,6	5415,2
t.sk.:								
Nodokļu ieņēmumi, milj. latu	1377,9	1453,3	1598,5	1782,6	2025,4	2545,7	3299,0	4285,4
Īpatsvars, %	84,9	85,6	85,3	84,6	80,3	79,6	82,2	79,1
Nenodokļu ieņēmumi, milj. latu	127,9	114,0	134,5	154,3	190,8	218,3	242,7	367,4
Īpatsvars, %	7,9	6,7	7,2	7,3	7,6	6,8	6,0	6,8
Pašu ieņēmumi, milj. latu	85,2	90,9	101,3	112,1	142,0	175,3	196,6	245,8
Īpatsvars, %	5,2	5,4	5,4	5,3	5,6	5,5	4,9	4,5
Ziedojumi un dāvinājumi, milj. latu	12,9	10,20	11,70	8,4	9,9	8,7	12,4	3,5
Īpatsvars, %	0,8	0,6	0,6	0,4	0,4	0,3	0,3	0,1
Ārvalstu finanšu palīdzība	19,1	28,5	28,1	50,0	154,2	251,8	265,0	513,0
Īpatsvars, %	1,2	1,7	1,5	2,4	6,1	7,9	6,60	9,5

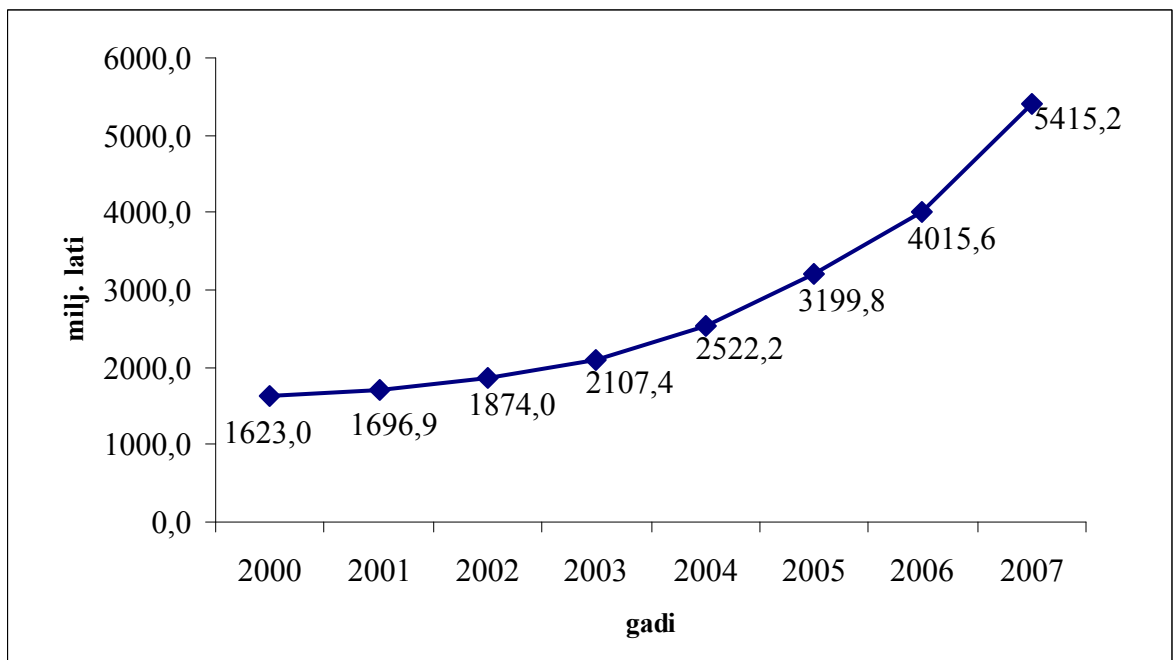
Pēc autora domām, ārvalstu finanšu palīdzības straujš pieaugums, kas sākas ar 2004.gadu ir izskaidrojams ar Latvijas Republikas iestāšanos Eiropas Savienībā, kas deva iespēju izmantot Eiropas Savienības līdzekļus.

Autors secina, ka kopbudžeta ieņēmumu struktūrā 2007. gadā (2.3.att.) dominē nodokļu ieņēmumi, kuri sastādīja 79,1 %, pārējie ieņēmumi – 20,9 %. Pārējie ieņēmumi sastāv no nenodokļu ieņēmumiem – 6,8 %, pašu ieņēmumiem – 4,5 %, ārvalstu finanšu palīdzības – 9,5 %, saņemtiem ziedojumiem un dāvinājumiem – 0,1 % [29;31].

2.3.att. Latvijas konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu struktūra 2007. gadā, % [29;31]

Latvijas konsolidētā kopbudžeta ieņēmumiem ir vērojama eksponenciāli pieaugoša tendence, kura ir ilustrēta attēlā (2.4).

2.4.att. Latvijas konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu dinamika 2000. – 2007.gadā, milj. latu [29;31].

Autors no tabulas (2.4) datiem secina, ka valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi 2007. gadā palielinājās par 3792,2 milj. latu jeb par 233,65 % salīdzinājumā ar 2000. gadu un sastādīja 5415,2 milj. latu. Visstraujākā valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu pieauguma tendence tiek novērota no 2004. gada līdz 2005. gadam. 2004. gadā salīdzinot ar 2003. gadu konsolidēta kopbudžeta ieņēmumi faktiskās cenās palielinājās par 19,68 %, kas salīdzinājumā par iepriekšējo gadu bija lielāki par 7,23 procentpunktiem. Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu pieauguma temps 2005. gadā salīdzinājumā ar 2004. gadu sastādīja 26,87 %, kas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu bija lielāks par 7,18 procentpunktiem [29;31]. Šajā laika posmā ir vērojama īpaši straujā tautsaimniecības nozaru attīstība un tas ir atbilstams iekšzemes kopprodukta pieaugumam. Autors ir secinājis, ka nodokļu ieņēmumi ir saistīti ar makroekonomiskajiem rādītājiem valstī, tādējādi vislielākais nodokļu ieņēmumu pieaugums izskaidrojams ar lielāko iekšzemes kopprodukta pieaugumu valstī.

2.4. tabula

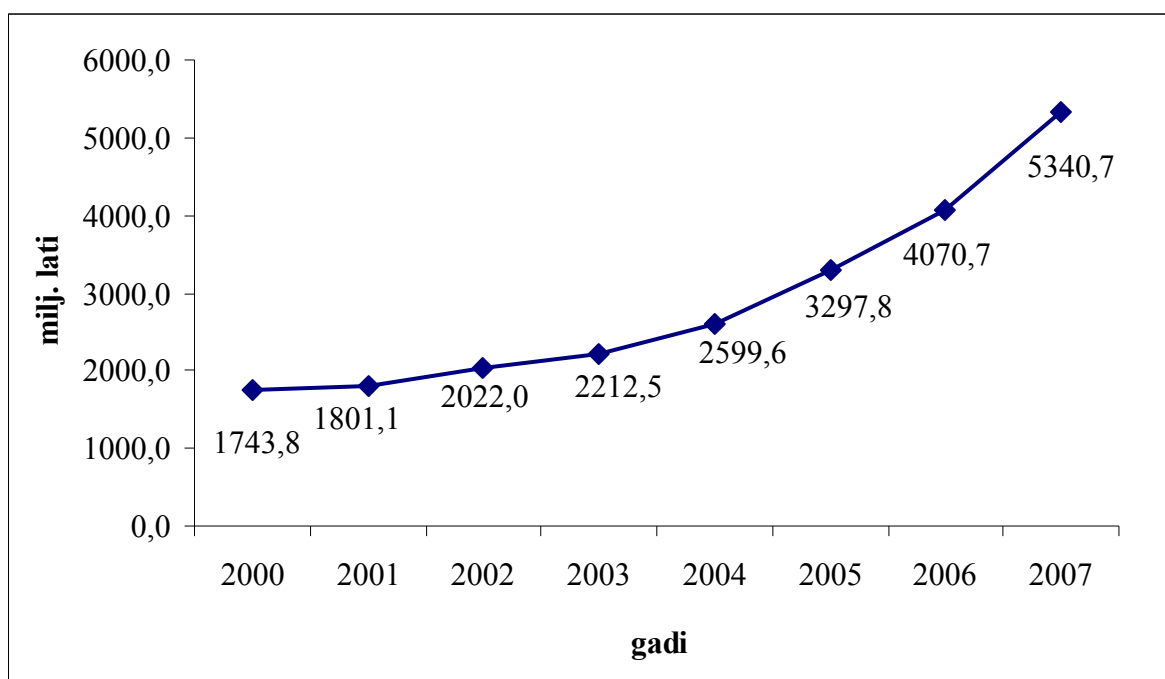
Latvijas valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu dinamika 2000. – 2007. gadā [29;31]

Gadi		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ieņēmumi, milj. latu		1623,0	1696,9	1874,0	2107,4	2522,2	3199,8	4015,6	5415,2
Ieņēmumu pieauguma temps salīdzinājumā ar	2002. gadu	milj. latu	73,9	251,0	484,4	899,2	1576,8	2392,6	3792,2
		%	4,55	15,47	29,85	55,40	97,15	147,42	233,65
	iepriekšējo gadu	milj. latu	73,9	251	233,40	414,8	677,6	815,8	1399,6
		%	4,55	10,44	12,45	19,68	26,87	25,50	34,85

Pieņemot valsts budžetu valsts institūcijas veido sabalansētu sistēmu, lai ieņēmumi budžetā būtu pietiekami valsts vajadzību apmierināšanai. Latvijas izdevumus raksturo stabils

pieaugums, kas saistīts ar nodokļu iekasēšanas palielinājumu atbilstoši vispārējai ekonomiskai izaugsmei, kas ir atspoguļots attēlā (2.2) un izdevuma palielināšanas tendences ir vērojama attēlā (2.5).

Analizējot attēla (2.5) datus autors secina, ka valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi 2007. gadā palielinājās par 3596,90 milj. latu jeb par 206,27 % salīdzinājumā ar 2000. gadu un sastādīja 5340,70 milj. latu. Visstraujākā valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumu pieauguma tendence tiek novērota 2005. gadā, kas ir izskaidrojama ar attiecīgajos gados ieņēmumu pieaugumu un budžeta vispārīgo raksturojumu – jo lielāki ir plānotie ieņēmumi, jo lielāki ir plānotie izdevumi. Valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumu pieauguma temps 2005. gadā salīdzinājumā ar 2004. gadu sastādīja 26,86 %, kas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu bija lielāks par 9,36 procentpunktiem. Viszemākais pieauguma temps valdības izdevumos, ir vērojams 2006. gadā salīdzinājumā ar 2005. gadu, kas sastādīja 23,44 % un pieauguma tempa samazinājums sastādīja 3,42 procentpunktus [29;31].

2.5.att. Latvijas konsolidētā kopbudžeta izdevumu dinamika 2000. – 2007.gadā, milj. latu [29;31]

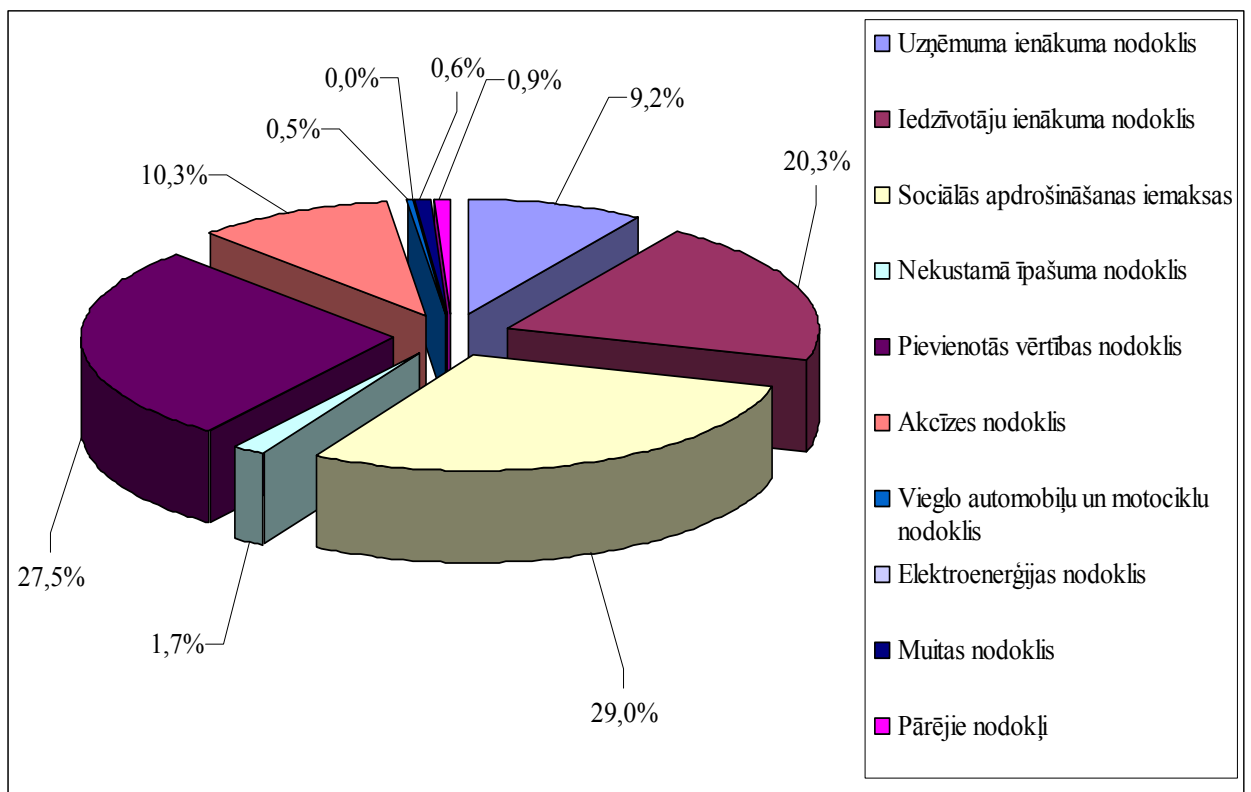
Pēc autora domām, Latvijas konsolidēta kopbudžeta ieņēmumi un izdevumi faktiskās cenās turpinās palielināties, jo Latvijas ekonomiska izaugsme turpinās, neskatoties un iekšzemes kopprodukta pieauguma tempa samazināšanu pēdējos divos gados.

Nodokļu ieņēmumi visvairāk ietekmē valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumu dinamiku. Tādējādi, tālāk tiek analizēti nodokļi, kā ietekmīgākā valsts konsolidēta kopbudžeta ieņēmumu sastāvdaļa.

2.2. Nodokļu ieņēmumu struktūra

Latvijas Republikas nodokļu ieņēmumu īpatsvars konsolidētā kopbudžetā 2007. gadā sastādīja 79,1 %. Latvijā nodokļu ieņēmumi veidojas no tiešu nodokļu ieņēmumiem, netiešo nodokļu ieņēmumiem un pārējo nodokļu ieņēmumiem [29;31].

Nodokļu ieņēmumus var sadalīt ne tikai tiešo un netiešo nodokļu ieņēmumos, bet arī patēriņa, darba un kapitāla nodokļu ieņēmumos. Šāds nodokļu ieņēmumu sadalījums atspoguļo īpatsvaru iekšzemes kopproduktā (nodokļu slogs), ko samaksā iegādājoties preces vai pakalpojumus (patēriņa nodokļi), ko samaksā nodarbinātais no darba samaksas (darba nodokļi) un ko samaksā no iegūtās peļņas (kapitāla nodokļi). Patēriņa nodokļos ietilpst akcīzes nodoklis, pievienotās vērtības nodoklis, vieglo automobiļu un motociklu nodoklis, dabas resursu nodoklis un muitas nodoklis. Darba nodokļos ietilpst sociālās apdrošināšanas iemaksas (izņemot pašnodarbināto apdrošināšanas iemaksas) un iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Kapitāla nodokļos ietilpst uzņēmuma ienākuma nodoklis, nekustamā īpašuma nodoklis, izložu un azartspēļu nodoklis, pašnodarbināto sociālās apdrošināšanas iemaksas un iedzīvotāju ienākuma nodoklis (4 %) [28]. Kopējo nodokļu ieņēmumu struktūra ir ilustrēta attēlā (2.6) un tabulā (2.5).

2.6.att. Nodokļu ieņēmumu struktūra Latvijā 2007. gadā, % [29;31]

Nodokļu ieņēmumu struktūra Latvijā 2000. – 2007. gadā, milj. latu [29; 31]

Gadi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tiešie nodokli	845,5	909,5	1004,7	1074,9	1261,3	1502,3	1935,8	2626,6
t.sk.:								
Uzņēmuma ienākuma nodoklis	73,7	98,4	109,7	93,9	127,8	180,7	253,8	399,8
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	261,2	283,8	319,5	367,1	435,5	509,1	657,2	888,0
Sociālās apdrošināšanas iemaksas ²	466,4	481,3	528,8	561,9	641,2	751,0	958,4	1264,6
Nekustamā īpašuma nodoklis	44,2	46,1	46,7	51,9	56,8	61,6	66,4	74,2
Netiešie nodokļi	516,3	526,9	575,6	690,1	745,7	1019,9	1331,1	1678,6
t.sk.:								
Pievienotās vērtības nodoklis	337,9	350,6	383,0	459,5	486,7	677,1	930,5	1202,9
Akcīzes nodoklis	164,0	161,0	177,5	212,1	236,9	314,0	366,2	448,1
Vieglo automobiļu un motociklu nodoklis	-	-	-	-	4,9	9,5	13,7	16,7
Elektroenerģijas nodoklis	-	-	-	-	-	-	-	0,5
Muitas nodoklis	14,4	15,3	15,1	18,8	17,1	19,2	20,7	27,8
Pārējie nodokļi	16,2	16,9	18,1	17,6	18,5	23,5	32,0	39,9

² Neieskaitot valsts fondēto pensiju shēmas līdzekļus

Autors secina, ka 2007. gadā lielāko īpatsvaru nodokļu ieņēmumos veidoja sociālais nodoklis – 29,0 %, pievienotās vērtības nodoklis – 27,5 %, iedzīvotāju ienākuma nodoklis – 20,3 %, akcīzes nodoklis – 10,3 % un uzņēmuma ienākuma nodoklis – 9,2 %, nekustamā īpašuma nodoklis – 1,7 %, pārējie nodokļi veidja apmērām 2,0 % no visiem nodokļu ieņēmumiem (2.5.tab., 2.6.att.) [29;31].

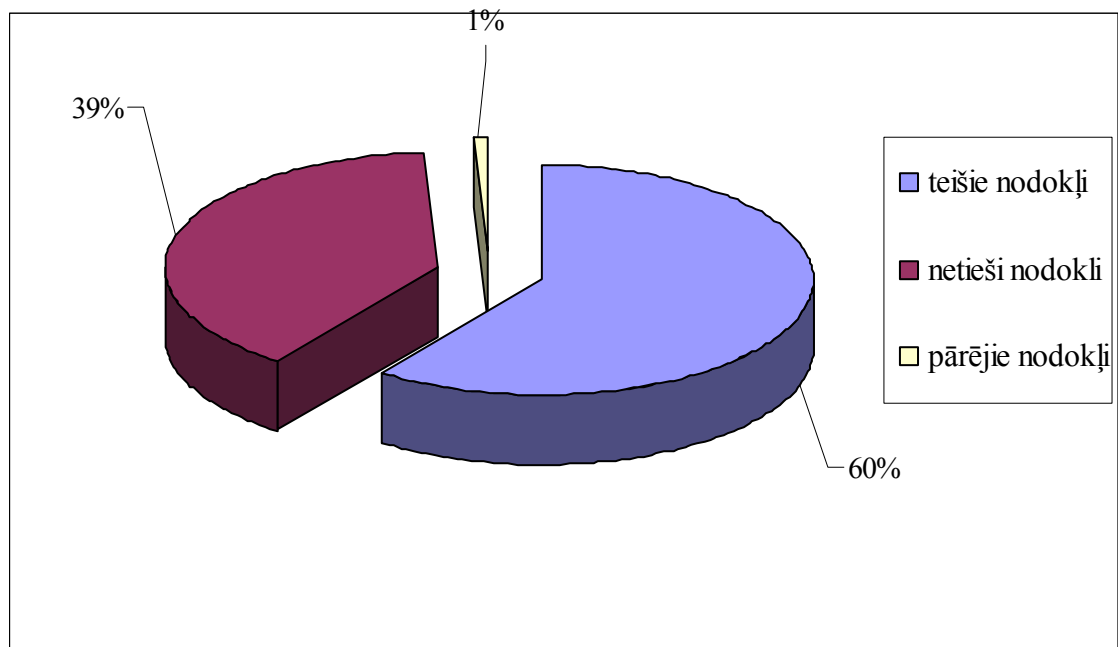
2007. gadā lielākais īpatsvars bija darba nodokļiem, apmērām 49 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem, patēriņa nodokļi sastādīja apmērām 40 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem, bet vismazākais īpatsvars bija kapitāla nodokļiem – 11 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem [29;31].

Autors uzskata, ka:

- lielākais nodokļu slogs ir nodarbināto darba samaksai;
- salīdzinoši lielu daļu no kopējiem nodokļu ieņēmumiem samaksā gan patērētāji, gan uzņēmēji iegādājoties preces vai pakalpojumus;
- Latvijā iegūtai peļņai ir neliels nodokļu slogs.

3. TIEŠO NODOKĻU RAKSTUROJUMS UN ATTĪSTĪBA LATVJĀ

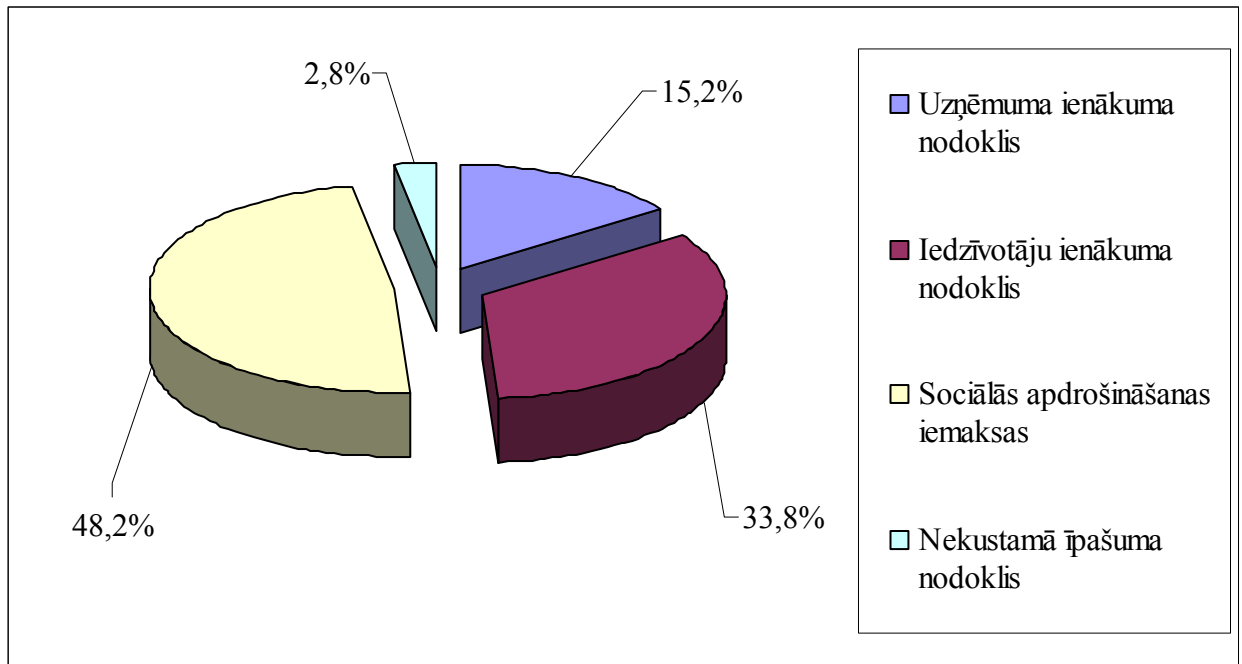
Tiešo nodokļu īpatsvars ir lielākais kopējo nodokļu ieņēmumos, tā 2007. gadā tas sastādīja 60 %, netiešo nodokļu īpatsvars sastādīja 39 %, bet pārējo nodokļu īpatsvars – 1 % kopējos nodokļu ieņēmumos [29;31]. Pēdējos gados novērots neliels tiešo nodokļu īpatsvara samazinājums, kas izskaidrojams ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu tempa samazinājumu (neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojumu par apgādībā esošajām personām paaugstināšana) un straujo pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumu pieaugumu. Nodokļu ieņēmumu struktūra pēc nodokļu grupām ir ilustrēta attēlā (3.1).

3.1.att. Ieņēmumu struktūra pēc nodokļu grupām Latvijā 2007. gadā, % [29;31]

Latvijā pie tiešiem nodokļiem ir pieskaitāmi nekustamā īpašuma nodoklis, sociālās apdrošināšanas iemaksas, uzņēmuma un iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Tiešo nodokļu struktūra ir vērojama attēlā (3.2).

Autors secina, ka 2007. gadā lielāko īpatsvaru tiešos nodokļu ieņēmumos veidoja valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas, kas sastādīja 1264,6 milj. latu jeb 48,2 %, iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi sastādīja 888,0 milj. latu jeb 33,8 %, uzņēmuma ienākuma nodoklis – 399,8 milj. latu jeb 15,2 %. Vismazāko īpatsvaru veidoja nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi, kuri sastādīja 74,2 milj. latu jeb 2,8 % no visiem tiešo nodokļu ieņēmumiem [29;31].

3.2.att. Tiešo nodokļu ieņēmumu struktūra Latvijā 2007. gadā, % [29;31]

Pēc autora domām, Latvijā ir liels tiešo nodokļu īpatsvars nodokļu ieņēmumos un tas neatbilst „taisnīgumam”, jo tieši nodokļi samazina lielāko daļu no nodokļu maksātāju ienākumiem, tādā veidā neļaujot patērētājam apmierināt savas vajadzības, sašaurinot to izvēli. Autors uzskata, ka Latvijā nepieciešams samazināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmi vismaz līdz uzņēmuma ienākuma nodokļa likmei. Tiešo ieņēmumu apjomu samazinājumu valsts kopbudžetā, varētu kompensēt ar netiešo nodokļu ieņēmumu palielināšanu, t.i. palielināt pievienotās vērtības nodokļu likmi precēm un pakalpojumiem, izņemot pārtikas un medicīnas precēm. Tādā veidā nodokļu maksātājiem veidosies lielāks naudas līdzekļu apjoms, kuru tie varēs izmantot, lai apmierinātu savas vajadzības, valsts saņems plānotos ieņēmumus nodokļu veidā, kas patērētājiem neliksies liels, jo samaksa notiek pakāpeniski, kā arī pievienotās vērtības nodokļa likmes pieaugumu neietekmēs uzņēmumu konkurētspējas.

3.1. Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

Likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu” nosaka valsts sociālās apdrošināšanas vispārīgos principus, kā arī regulē tās finansiālo un organizatorisko struktūru.

Saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 3.pantu sociālā apdrošināšana ir pasākumu kopums, ko organizē valsts, lai apdrošinātu personas vai tās apgādībā esošo personu risku zaudēt darba ienākumus sakarā ar sociāli apdrošinātās personas slimību, invaliditāti, maternitāti, bezdarbu, vecumu, nelaimes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, kā arī

papildu izdevumiem sakarā ar sociāli apdrošinātās personas vai tās apgādībā esošās personas nāvi. Sociālā apdrošināšana ir valsts sociālās drošības sistēmas sastāvdaļa [11].

Latvijas Republikā, lai nodrošinātu iedzīvotājus ar valsts sociālām garantijām, eksistē šāds sadalījums pēc sociālo apdrošināšanas veidiem [11]:

- valsts pensiju apdrošināšana;
- sociālā apdrošināšana bezdarba gadījumam;
- sociālā apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām;
- invaliditātes apdrošināšana;
- maternitātes un slimības apdrošināšana;
- vecāku apdrošināšana.

Saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu” Latvijā ir divi apdrošināšanas iemaksu veidi:

- obligātās apdrošināšanas iemaksas – obligāts maksājums speciālā budžeta kontā, kas dod tiesības sociāli apdrošinātajai personai saņemt likumā noteiktos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus;
- brīvprātīgās apdrošināšanas iemaksas – brīvprātīgs maksājums, kuru veic persona valsts speciālajā budžetā un kas dod tiesības šīm personām saņemt valsts vecuma pensiju, invaliditātes pensiju, maternitātes, slimības un vecāku pabalstu atbilstoši veikto iemaksu apmēram.

Latvijas Republikā sociāli apdrošināmās personas jeb nodokļu maksātāji ir šādi [11]:

- darba ņēmēji, t.sk. iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka un ārvalstu darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka;
- pašnodarbinātas personas;
- brīvprātīgi apdrošinātās personas.

Pašnodarbinātas personas ir personas, kuras gūst ienākumu kā:

- persona, kas veic individuālo darbu;
- persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijas Republikā, un kura saņem autoratlīdzību (autortiesību un blakustiesību atlīdzību), izņemot autortiesību mantinieku un citu autortiesību pārņēmēju;
- zvērināts notārs un advokāts, kā arī zvērināts tiesu izpildītājs;
- zvērināts revidents;
- prakses ārsts, farmaceits, veterinārārsts, kā arī prakses optometriests;
- cita fiziskā persona, kas reģistrējusies kā saimnieciskajā darbībā gūtā ienākuma nodokļa maksātāja;

- zemnieku (zvejnieku) saimniecības īpašnieks, kas, nebūdams darba tiesiskajās attiecībās ar savas zemnieku (zvejnieku) saimniecības pārvaldes institūciju, veic šīs zemnieku (zvejnieku) saimniecības vadības funkciju, ja šajā zemnieku (zvejnieku) saimniecībā likumā noteiktajā kārtībā nav iecelts (ievēlēts) pārvaldnieks (direktors);
- persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijas Republikā, un kuras darbu apmaksā no Latvijas Republikai piešķirtajiem ārvalstu tehniskās palīdzības vai starptautisko finanšu institūciju aizdevuma līdzekļiem;
- individuālais komersants.

Brīvprātīgi apdrošinātās personas – 15 gadu vecumu sasniegušās personas, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijas Republikā, un kuras nav pakļautas obligātajai sociālajai apdrošināšanai Latvijas Republikā. Pensiju apdrošināšanai brīvprātīgi var pievienoties personas, kurām nav piešķirta valsts vecuma pensija, un pensiju apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai un vecāku apdrošināšanai – pašnodarbinātā laulātais, kurš nav sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju [11].

Saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 14.pantu darba devēja un darba ņēmēja obligāto iemaksu objekts ir visi algotā darbā aprēķinātie ienākumi, no kuriem jāietur iedzīvotāju ienākuma nodoklis, neatskaitot neapliekamo minimumu, nodokļu atvieglojumus un attaisnotos izdevumus, par kuriem nodokļu maksātājam ir tiesības samazināt apliekamo ienākumu. Pašnodarbinātā obligāto iemaksu objekts ir brīvi izraudzīti ienākumi no preču ražošanas, darbu izpildes, pakalpojumu sniegšanas, radošās un profesionālās darbības un citi ienākumi. Obligāto iemaksu objekta minimālo apmēru un tā noteikšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Iekšzemes darba ņēmēja pie darba devēja – ārvalstnieka un ārvalstu darba ņēmēja pie darba devēja – ārvalstnieka obligāto iemaksu objekts ir saņemtā atlīdzība. Iekšzemes darba ņēmēja pie darba devēja – ārvalstnieka un ārvalstu darba ņēmēja pie darba devēja – ārvalstnieka obligāto iemaksu objekts ir saņemtā atlīdzība [11].

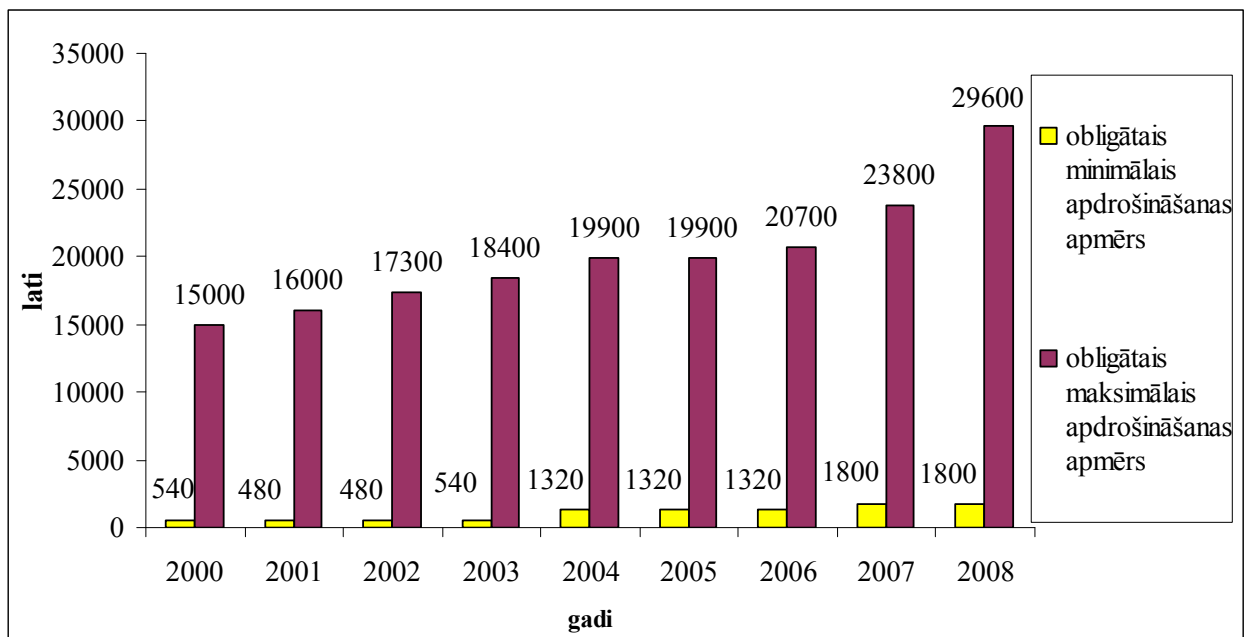
Gada obligāto iemaksu apdrošināšanas pašnodarbinātajam personām, kā arī brīvprātīgu apdrošināšanas iemaksu, minimālo un maksimālo apmēru nosaka Ministru kabinets un 2007. gadā sastāda [13;17]:

- minimālais apmērs – 1800 latu;
- maksimālais apmērs – 23800 latu.

Ministru kabineta noteikumi nosaka, ka ar 2008. gadu obligātais un brīvprātīgais apdrošināšanas iemaksu minimālais apmērs ir 1800 lati, bet apdrošināšanas iemaksu maksimālais apmērs – 29600 lati [13;17].

Minimālo un maksimālo obligāto apdrošināšanas iemaksas lieluma izmaiņas dinamika ir ilustrēta attēlā (3.3) un attēlā (3.4).

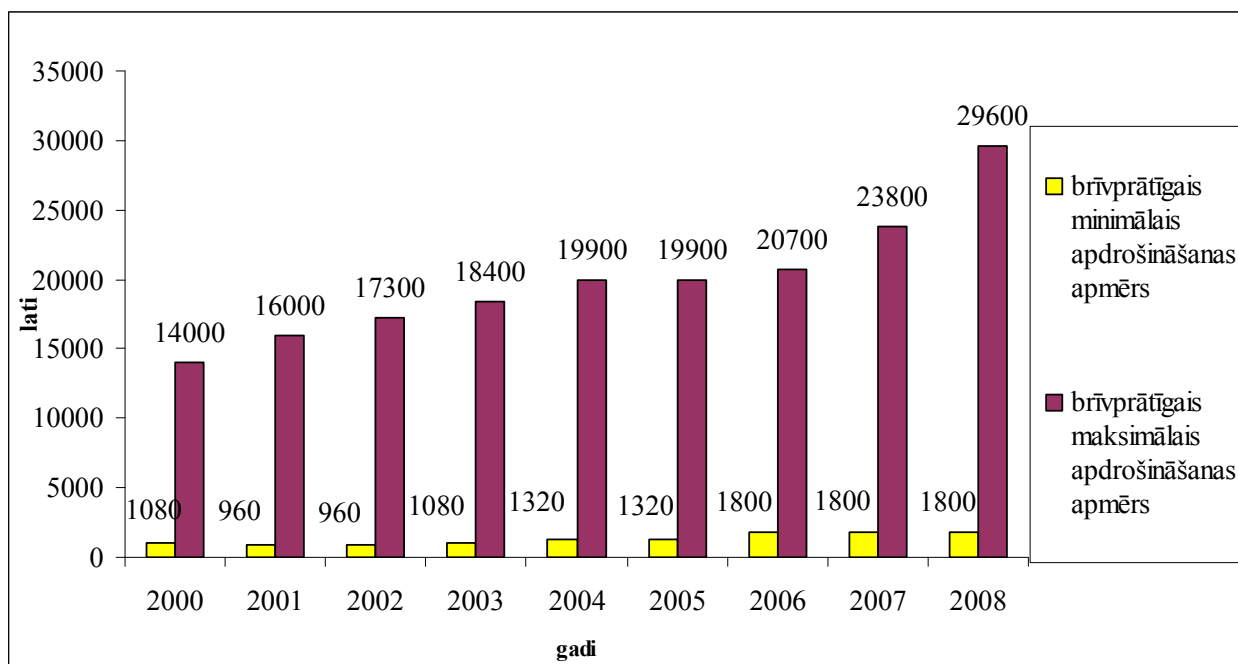
Latvijā pašnodarbinātajām personām obligātās apdrošināšanas minimālām un maksimālām iemaksu apmēram ir vērojama pieaugoša tendence (3.3. attēls). Autors secina, ka minimālais iemaksu apmērs 2008. gadā salīdzinājumā ar 2000. gadu palielinājās par 1260 latu jeb par 233,3 %, savukārt maksimālais – par 14600 latu jeb par 97,3 %. Viszemākais minimālais iemaksu apmērs bija 2001. – 2002. gados un sastādīja 480 latus, kas ir par 60 latiem jeb par 11,1 % mazāks salīdzinājumā ar 2000. gadu. Vislielākais obligātu iemaksu minimālais apmēra pieaugums ir vērojams 2004. gadā, kas bija par 780 latu jeb par 144,4 % lielāks salīdzinājumā 2003. gadu. Viszemākais maksimālais iemaksu apmērs bija 2000. gadā, kas sastādīja 15000 latu. Vislielākais maksimālo iemaksu apmēra pieaugums ir vērojams 2008. gadā, kas ir par 5800 latu jeb par 24,4 % lielāks salīdzinājumā ar 2007. gadu [17].

3.3.att. Obligāto apdrošināšanas minimālo un maksimālo iemaksu apmērs Latvijā 2000. – 2008. gadā, latos [17]

Autors secina, ka brīvprātīgo apdrošināšanas minimālo un maksimālo iemaksu apmēram līdzvērtīgi, kā obligātām iemaksām ir vērojama pieaugoša tendence (3.4.att.). Brīvprātīgo minimālais iemaksu apmērs 2008. gadā palielinājās par 720 latu jeb par 66,7 % un maksimālais – par 14600 latu jeb par 97,3 % salīdzinājumā ar 2000. gadu. Viszemākais minimālais iemaksu apmērs bija 2001. – 2002. gados un sastādīja 960 latu, kas ir mazāks par 120 latiem jeb par 11,1 % salīdzinājumā ar 2000. gadu. Vislielākais brīvprātīgo minimālo iemaksu apmēra pieaugums ir vērojams 2006. gadā, kas bija par 480 latu jeb par 36,4 % lielāks salīdzinājumā ar 2005. gadu.

Viszemākais maksimālais iemaksu apmērs bija 2000. gadā un sastādīja 14000 latu. Vislielākais maksimālo iemaksu apmēra pieaugums ir vērojams 2008. gadā, kas ir par 5800 latu jeb par 24,4 % lielāks salīdzinājumā ar 2007. gadu [13].

3.4.att. Brīvprātīgo apdrošināšanas minimālo un maksimālo iemaksu apmērs Latvijā 2000. – 2008. gadā, latos [13]

Autors pēc attēliem (3.3) un (3.4) secina, ka gada obligātais apdrošināšanas minimālais un maksimālais iemaksu apmērs 2004. gadā ir sasniedzis brīvprātīgo apdrošināšanas minimālo un maksimālo iemaksu apmēru un turpmākajos gados tā pieaugums un lielums ir vienāds.

Sociālo iemaksu likme tiek iegūta, saskaitot likmes pa apdrošināšanas veidiem. Tādējādi, atkarībā no sociāli apdrošināmās personas kategorijas, var konstatēt apdrošināšanas veidus, kuriem persona ir pakļauta un noteikt, kādus pabalstus vai pensijas var saņemt to maksātājs.

No 2006. gada 1. janvāra tiek izmainītas sociālās iemaksas likmes un sociāli apdrošināmās personas sadalījums pēc to kategorijām (3.1.tab.) [16]:

1. Darba ņēmēji, kurus nodarbina Latvijas darba devēji tiek apvienoti ar iekšzemes darba ņēmējiem pie darba devēja – ārvalstnieka (ievērojot citus attiecīgus nosacījumus). Līdz ar to iekšzemes darba ņēmēji pie darba devēja – ārvalstnieka ir pakļauti arī darba negadījumu apdrošināšanai.
2. I un II grupas invalīdi tiek apdrošināti arī bezdarba gadījumam.

Valsts sociālo apdrošināšanas iemaksu likmju sadalījums starp darba ņēmēju un darba dēvēju
Latvijā 2008. gadā, % [16]

	Darba ņēmēja likmes daļa	Darba devēja likmes daļa	Kopējā likme
1	2	3	4
Darba ņēmējs vispārējā gadījumā, kā arī iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka (arī I, II, III grupas invalīds)	9,00	24,09	33,09
Darba ņēmējs, kā arī iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka, kurš sasniedz vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju	7,69	20,57	28,26
Darba ņēmējs, kā arī iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka, kurš ir izdienas pensijas saņēmējs vai III grupas invalīds – valsts speciālās pensijas saņēmējs	8,33	22,28	30,61
Pašnodarbinātais (arī I, II, III grupas invalīds, izdienas pensijas saņēmējs, III grupas invalīds – valsts speciālās pensijas saņēmējs)	-	-	30,44
Pašnodarbinātais – sasniedz vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju	-	-	28,02
Fiziskā persona – nekustamā īpašuma apsaimniekotājs	-	-	26,00
Ārvalstu darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka	-	-	31,10
Brīvprātīgā pensiju apdrošināšana, ja persona nav pakļauta obligātajai apdrošināšanai, tai ir pastāvīgā dzīvesvieta Latvijā un tai nav piešķirta valsts vecuma pensija	-	-	23,65
Brīvprātīgā apdrošināšana pašnodarbinātā laulātājam, kurš nav pakļauts obligātajai apdrošināšanai, kuram ir pastāvīgā dzīvesvieta Latvijā, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju	-	-	31,10

Kopējais likmes apmērs ir atkarīgs no apdrošināšanas veidiem, kādus valsts nodrošina konkrētajai sociāli apdrošināmās personas kategorijai (3.2.tab.). Saskaņā ar Ministra kabineta noteikumiem "Par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem 2007. gadā", izšķīra 5 sociālās apdrošināšanas veidus [16].

Apdrošināšanas veidi un likmes Latvijā 2007. gadā, % [16]

	Valsts pensiju apdrošināšana	Apdrošināšana bezdarba gadījumiem	Darba negadījumu apdrošināšana	Invaliditātes apdrošināšana	Maternitātes un slimības apdrošināšana
Darba ņēmējs vispārējā gadījumā, kā arī iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka (arī I, II, III grupas invalīds)	24,49	1,80	0,25	2,55	4,00
Darba ņēmējs, kā arī iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka, kurš sasniedz vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju	24,49	-	0,25	-	2,85
Darba ņēmējs, kā arī iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka, kurš ir izdienas pensijas saņēmējs vai III grupas invalīds – valsts speciālās pensijas saņēmējs	24,49	-	0,25	2,55	2,85
Pašnodarbinātais (arī I, II, III grupas invalīds, izdienas pensijas saņēmējs, III grupas invalīds – valsts speciālās pensijas saņēmējs)	24,49	-	-	2,55	2,91
Pašnodarbinātais – sasniedz vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju	24,49	-	-	-	2,85
Fiziskā persona – nekustamā īpašuma apsaimniekotājs	24,49	-	-	2,55	-
Ārvalstu darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka	24,49	-	-	2,55	4,00
Brīvprātīgā pensiju apdrošināšana, ja persona nav pakļauta obligātajai apdrošināšanai, tai ir pastāvīgā dzīvesvieta Latvijā un tai nav piešķirta valsts vecuma pensija	24,49	-	-	-	-
Brīvprātīgā apdrošināšana pašnodarbinātā laulātājam, kurš nav pakļauts obligātajai apdrošināšanai, kuram ir pastāvīgā dzīvesvieta Latvijā, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju	24,49	-	-	2,55	4,00

2008. gadā Latvijā ir ieviests jauns sociālās apdrošināšanas veids – vecāku pabalsts, tādējādi Latvija pašreiz ir šādi sociālās apdrošināšanas veidi (3.3.tab.) [16]:

- valsts pensiju apdrošināšana;
- sociālā apdrošināšana bezdarba gadījumam;
- sociālā apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām;
- invaliditātes apdrošināšana;
- maternitātes un slimības apdrošināšana;
- vecāku pabalsts.

3.3. tabula

Apdrošināšanas veidi un likmes Latvijā 2008. gadā, % [16]

	Valsts pensiju apdr.	Apdr. bezdarba gadījumiem	Darba negadījumu apdr.	Invaliditātes apdr.	Maternitātes un slimības apdr.	Vecāku apdr.
Darba ņēmējs vispārējā gadījumā, kā arī iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka (arī I, II, III grupas invalīds)	23,65	1,75	0,24	2,92	3,45	1,08
Darba ņēmējs, kā arī iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka, kurš sasniedz vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju	23,65	-	0,24	-	3,29	1,08
Darba ņēmējs, kā arī iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka, kurš ir izdienas pensijas saņēmējs vai III grupas invalīds – valsts speciālās pensijas saņēmējs	23,65	-	0,24	2,35	3,29	1,08
Pašnodarbinātais (arī I, II, III grupas invalīds, izdienas pensijas saņēmējs, III grupas invalīds – valsts speciālās pensijas saņēmējs)	23,65	-	-	2,35	3,36	1,08
Pašnodarbinātais – sasniedz vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju	23,65	-	-	-	3,29	1,08
Fiziskā persona – nekustamā īpašuma apsaimniekotājs	23,65	-	-	2,35	-	-

Ārvalstu darba ņēmējs pie darba devēja – ārvalstnieka	23,65	-	-	2,92	3,45	1,08
Brīvprātīgā pensiju apdrošināšana, kura brīvprātīgi pievienojusies pensiju apdrošināšanai	23,65	-	-	-	-	-
Brīvprātīgo iemaksu likme personai, kura brīvprātīgi pievienojusies pensiju apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimību apdrošināšanai, vecāku apdrošināšanai	23,65	-	-	2,92	3,45	1,08

Saskaņā ar likumu „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”, vecāku pabalstu piešķir un izmaksā sociāli apdrošinātai personai, kura kopj bērnu vecumā līdz vienam gadam (vienam no bērna vecākiem, aizbildnim vai citai personai, kura saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu bērnu faktiski kopj un audzina), ja šī persona ir nodarbināta pabalsta piešķiršanas un [7]:

- 1) atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā vai bērna kopšanas dēļ negūst ienākumus kā pašnodarbinātais;
- 2) ir nodarbināta bērna kopšanas laikā, bet neatrodas bērna kopšanas atvaļinājumā vai bērna kopšanas laikā gūst ienākumus kā pašnodarbinātais.

Vecāku pabalstu piešķir 70 procentu apmērā no pabalsta saņēmēja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas, bet ne mazāk kā 70 procentu apmērā no vecāku pabalsta pieprasīšanas dienā spēkā esošā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta divkārsa apmēra [7].

Autors uzskata, ka izmaiņas likumā „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”, kuras paredz jaunu pabalstu piešķiršanu un jaunā sociālā apdrošināšanas veida ieviešana var sekmēt Latvijas demogrāfisko situācijas uzlabošanas.

Autors no tabulām (3.2) un (3.3) secina, ka 2007. gadā un 2008. gadā vislielākie valsts sociālas apdrošināšanas iemaksu atskaitījumi ir valsts pensiju apdrošināšanā un tie sastāda attiecīgi 24,49 % un 23,65 % no kopējām sociāli apdrošināšanas iemaksām, kas skaidrojams ar nelabvēlīgo demogrāfisko situāciju valstī.

Daļa no sociālām apdrošināšanas iemaksām saskaņā ar „Valsts fondēto pensiju likumu” ir ieskaitāma valsts fondētu pensiju sistēmā. Fondēto pensiju shēma ir valsts organizēts iemaksu veikšanas, iemaksāto līdzekļu administrēšanas un pensiju izmaksas pasākumu kopums, kas, nepalielinot kopējo iemaksu apmēru vecuma pensijām, dod iespēju iegūt papildu pensijas kapitālu, daļu no iemaksām vecuma pensijām ieguldot finanšu instrumentos un citos aktīvos [12]. Fondēto pensiju shēmas dalībniekam, sasniedzot vecumu, kas dod tiesības saņemt vecuma

pensiju, vai vēlāk, ir tiesības izvēlēties vai uzkrāto fondētās pensijas kapitālu pievienot nefondētajam pensijas kapitālam un aprēķināt (pārrēķināt) vecuma pensiju saskaņā, vai par uzkrāto fondētās pensijas kapitālu iegādāties dzīvības apdrošināšanas (mūža pensijas) polisi. Gadījumā, ja fondēto pensiju shēmas dalībnieks nomiris pirms vecuma pensijas pieprasīšanas, viss fondētās pensijas kapitāls, kas reģistrēts līdz fondēto pensiju shēmas dalībnieka nāves dienai, tiek ieskaitīts valsts pensiju speciālajā budžetā un ņemts vērā, aprēķinot apgādnieka zaudējuma pensiju mirušā fondēto pensiju shēmas dalībnieka apgādībā bijušajiem ģimenes locekļiem saskaņā ar likumu "Par valsts pensijām" [10;12]. Fondētas pensijas sistēmas iemaksas ir atspoguļotas tabulā (3.4).

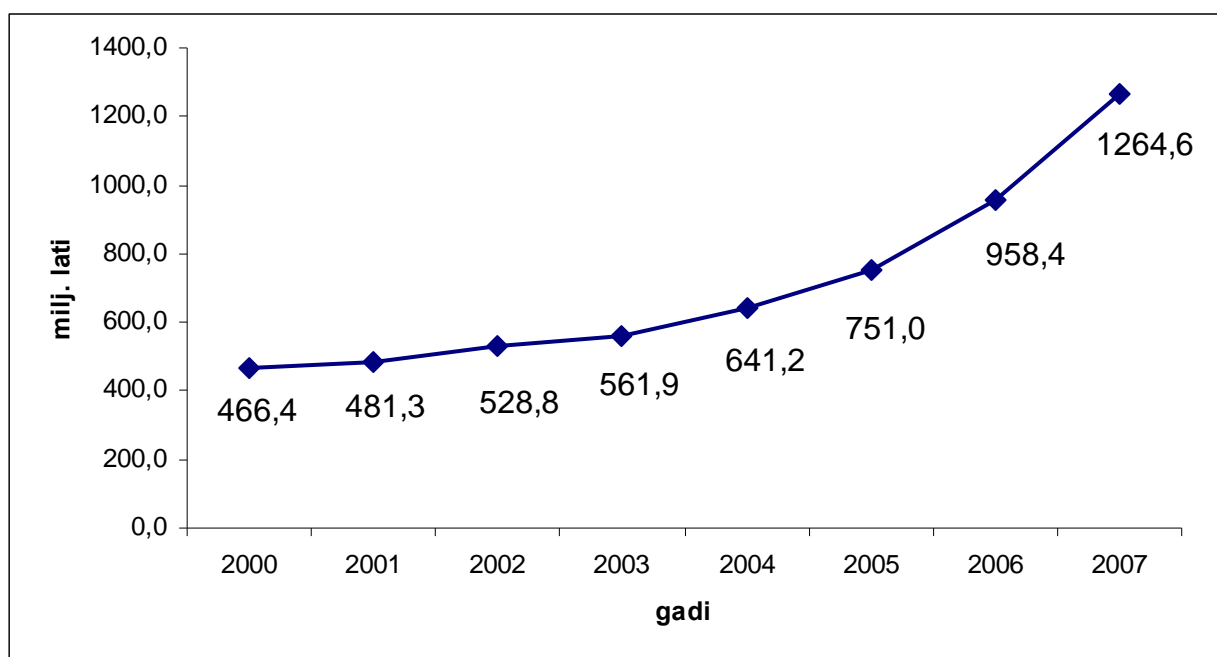
3.4. tabula

Valsts fondēto pensiju iemaksu apjoms un likmju lielums Latvijā 2001. – 2007. gadā [10;26]

Gadi	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Iemaksas likmes lielums, %	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	4,0
Fondētas pensijas iemaksas, milj. latu	5,9	9,0	12,4	21,2	29,6	41,8	112,8

Valsts fondētas pensijas iemaksas sistēmu ieviešana sākās ar 2001. gadu 1. jūliju un iemaksas likme sastādīja 2 procenti no sociālās apdrošināšanas iemaksām. Saskaņā ar „Valsts fondēto pensiju likumu” ar 2007. gadu 1. janvāri piemēro valsts fondētā iemaksu likmi ne mazāku kā 4 procenti no iemaksu objekta un iemaksas sastādīja 112,8 milj. latu, kas salīdzinājumā ar 2006. gadu palielinājās par 71,0 milj. latu jeb par 169,9 %. 2007. gadā valsts fondētas pensijas iemaksu apmērs palielinājās par 106,9 milj. latu jeb par 1811,9 % salīdzinājumā ar 2001. gadu. Valsts fondētās pensijas sistēmas iemaksas pieauguma pamatā ir kopējais sociālo apdrošināšana iemaksu pieaugums valstī, kā arī iemaksu likmes palielinājums [12;28].

Autors secina, ka 2007. gadā vislielāko īpatsvaru kopējos nodokļu ieņēmumos veidoja valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas, kas sastādīja 29,0 %, kā arī sastādīja vislielāko īpatsvaru tiešo nodokļu ieņēmumos – 48,2 % [29;31]. Valsts sociālo apdrošināšanas iemaksu ieņēmumu dinamika valsts konsolidētā kopbudžetā ir ilustrēta attēlā (3.5).

3.5.att. Valsts sociālo apdrošināšanas iemaksu ieņēmumu dinamika Latvijā 2000. – 2007.gadā, milj. latu [29,31]

Valsts sociālo apdrošināšanas iemaksu nodokļu ieņēmumos ir vērojams stabils pieaugums, un 2007. gadā tas veidoja 1264,6 milj. latu. Salīdzinājumā ar 2000. gadu ieņēmumi no valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām ir pieauguši par 798,2 milj. latu jeb par 171,1 % [29;31]. Būtiski faktori, kas ietekmēja valsts sociālo apdrošināšanas iemaksu ieņēmumus, ir vidējo bruto darba samaksas pieaugums tautsaimniecībā, nodarbināto pieaugums, kā arī nodokļa likmes izmaiņas.

Sakot ar 2007. gada 1. janvāri, iemaksu likme valsts fondēto pensiju shēmā pakāpeniski paaugstināsies un 2010.gadā sasniegs 10 %, pieaugot par 8 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2006. gadu [10], kā rezultātā pieaugs sociālās apdrošināšanas iemaksu ieņēmumi fondēto pensiju shēmā, attiecīgi samazinot sociālās apdrošināšanas budžeta ieņēmumus, tomēr, pēc autora domām, laika posmā no 2007. gada līdz 2010. gadam būs sagaidāms stabils sociālās apdrošināšanas iemaksu ieņēmumu pieaugums un pieauguma tempa paaugstinājums. Pieauguma tempa palielinājuma pamatā ir prognozējama minimālās mēneša algas paaugstināšana, kā arī vidējās darba algas samaksas palielinājums visas tautsaimniecības nozarēs. Vidējās darba algas palielināšanas iemesli varētu būt – pastāvīgi augsts inflācijas līmenis, darbaspēka pieejamības samazināšanās, alternatīvas nodarbinātības iespējas ārzemēs, kā arī minimālās mēneša algas paaugstināšana, kontrolējošo iestāžu aktivitāte. Sociālās apdrošināšanas budžeta ieņēmumu pieaugumu arī labvēlīgi ietekmēs izmaiņas likumā „Par apdrošināšanu bezdarba gadījumā”, kas stājās spēkā ar 2008. gadu 1. janvāri, kuras noteica bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgums atkarībā no bezdarbnieka apdrošināšanas stāža, tādā veidā ļaus ekonomēt budžeta līdzekļus un

veicinās aktīvo darba meklējumu. Nākotnē ir prognozējama obligāto un brīvprātīgas minimālo un maksimālo iemaksu apmēra palielinājums, kuru ietekmēs nodarbināto algas vispārējais palielinājums. Autors uzskata, ka neskatoties uz sagaidāmo sociālas apdrošināšanas budžeta ieņēmumu pieaugumu nevar gaidīt sociālas apdrošināšanas likmes samazināšanu, jo demogrāfiskais stāvoklis Latvijā pasliktinās un gaidāms iedzīvotāju skaita palielinājums, kuri sasniegs pensijas vecumu un attiecīgs darbaspējīgu vecuma iedzīvotāju skaita samazinājums, kā arī pensiju izmaksu palielinājums turpmākos gados.

Pēc autora domām, ņemot vērā valsts demogrāfiskas īpatnības, nepieciešams pilnīgi atcelt sociālā apdrošināšanas nodokļa obligāto apdrošināšanas un brīvprātīgo apdrošināšanas maksimālo iemaksu apmēru, kurš 2008. gada noteikts 29600 lati gadā, tāds solis palielinās ienākumus sociālā budžetā. Valstī nepieciešams mainīt pensiju sistēmu tādā veidā, lai minimālais pensiju apmērs (2008. gadā vecuma pensijas minimālais apmērs, ja apdrošināšanas stāžs ir 41 gads un vairāk – 76,50 lati [10]) būtu vienāds ar iztikas minimumu (2008. gada martā sastādīja 154,67 lati [19]) un valsts obligātās un fondētās pensijas sistēmas uzkrājumus pēc maksātāju nāves nodot mantinieku īpašumā, tādējādi valsts stimulēs iedzīvotāju interesi par nodokļu nomaksu un brīvprātīgo maksājuma daļas palielinājumu fondēto pensijas sistēmā.

3.2. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

Saskaņā ar likumu „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 1.pantu iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir nodoklis, ar ko apliek fiziskās personas gūtos ienākumus, un tas sastāv no [4]:

- 1) algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina un maksā darba devējs;
- 2) fiksētā ienākuma nodokļa par ieņēmumiem no saimnieciskās darbības;
- 3) nodokļa par ienākumiem no saimnieciskās darbības, ja tie nav uzņēmumu ienākuma nodokļa objekts, un nodokļa no citiem ienākuma avotiem.

Latvijas Republikā iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāji ir šādi [4]:

- 1) fiziskās personas, kas atbilstoši likumam "Par nodokļiem un nodevām" ir iekšzemes nodokļu maksātāji jeb rezidenti, un taksācijas periodā – kalendārajā gadā ir guvušas ienākumus Latvijas Republikā un/vai ārvalstīs;
- 2) fiziskās personas, kas atbilstoši likumam "Par nodokļiem un nodevām" ir ārvalstu nodokļu maksātāji jeb nerezidenti, un taksācijas periodā – kalendārajā gadā ir guvušas ienākumus Latvijas Republikā;

- 3) fiziskās personas – individuālo uzņēmumu, arī zemnieku un zvejnieku saimniecību īpašnieki, kas taksācijas periodā – kalendārajā gadā ir guvuši ienākumus, kuri nav aplikti ar uzņēmumu ienākuma nodokli.

Saskaņā ar likumu „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 3.pantu 1. un 2.daļu ar nodokli tiek aplikts iekšzemes nodokļa maksātāja taksācijas perioda (kalendārā gada) apliekamo ienākumu apjoms. Algas nodokļa objekts ir maksātāja mēneša apliekamie ienākumi. Iekšzemes nodokļa maksātāja gada apliekamais ienākums ir viņa gada (mēneša) ienākums, izņemot neapliekamos ienākumus, no kura tiek atskaitīti attaisnotie izdevumi, maksātāja gada (mēneša) neapliekamais minimums, atvieglojumi [4].

Ienākumi, no kuriem ir jāmaksā algas nodoklis ir šādi [4]:

- darba alga;
- prēmijas;
- vienreizēja un sistemātiska atlīdzība;
- citi ienākumi, ko darbinieks saņem uz pašreizējo vai iepriekšējo darba attiecību pamata.

Pārējo fizisko personu ienākumi, par kuriem ir jāmaksā nodoklis, tiek pieskaitīti [4]:

- ienākumi no individuālā darba, uzņēmuma līguma, komercaģenta un māklera darbības;
- ienākumi no individuālā uzņēmuma, arī no zemnieku vai zvejnieku saimniecības, ja tie nav uzņēmumu ienākuma nodokļa objekts, un ienākumi no individuālā komersanta darbības;
- ienākumi no personālsabiedrības, kā arī ienākumi no sadalītā lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības pārpalikuma un ienākumi no dzīvokļu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, automašīnu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, laivu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības un dārzkopības kooperatīvo sabiedrību sadalītās peļņas;
- ienākumi, ko komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, organizācijas, biedrības un nodibinājuma dalībnieki (biedri) saņem komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, organizācijas, biedrības un nodibinājuma likvidācijas vai reorganizācijas gadījumā;
- ienākumi no nekustamā īpašuma (ēku, ēku daļu, dzīvokļu, zemes) iznomāšanas vai izīrēšanas;
- ienākumi no lietas (zemes, telpas) nodošanas tālāk apakšnomniekam vai apakšīrniekam;
- ienākumi no kustamās mantas iznomāšanas;

- ienākumi no intelektuālā īpašuma un tiesībām uz to;
- no komersantiem, kooperatīvajām sabiedrībām, individuālajiem uzņēmumiem, zemnieku vai zvejnieku saimniecībām, iestādēm, organizācijām, biedrībām un nodibinājumiem saņemtie dāvinājumi, kā arī no fiziskās personas – saimnieciskās darbības veicējas – saņemtie dāvinājumi, ko izmaksājusi fiziskā persona saimnieciskās darbības ietvaros;
- pensijas neatkarīgi no to izmaksas avota;
- ienākumi no nekustamā īpašuma atsavināšanas;
- citi ienākumi, kas nav minēti likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 9.pantā.

Ārvalstu nodokļa maksātāja (nerezidenta) ar nodokli apliekamais ienākums tiek aprēķināts pamatojoties uz likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 3.panta 3.daļu. Ārvalstu nodokļa maksātāja (nerezidenta) ar nodokli apliekamais ienākums ir [4]:

- ienākums no algota darba, ieskaitot darbu, kas veikts Latvijas Republikā tāda darba devēja labā, kurš nav Latvijas Republikas rezidents vai, kuram nav pastāvīgās pārstāvniecības Latvijas Republikā, vai darbu, kas veikts ārpus Latvijas Republikas Latvijas Republikas darba devēja labā;
- ienākums no profesionālās darbības, kas veikta Latvijas Republikas rezidentu vai nerezidentu pastāvīgo pārstāvniecību labā Latvijas Republikā vai ārpus tās;
- ienākums no mākslinieku, sportistu vai treneru profesionālās darbības Latvijas Republikā neatkarīgi no tā, vai šo ienākumu saņem pats mākslinieks, sportists vai treneris, vai cita juridiskā vai fiziskā persona;
- ienākums no pienākumu pildīšanas Latvijas Republikā reģistrētas kapitālsabiedrības vai kooperatīvās sabiedrības padomē vai valdē neatkarīgi no tā, vai ienākums tiek saņemts no Latvijas Republikā reģistrētas kapitālsabiedrības vai kooperatīvās sabiedrības vai no citas kapitālsabiedrības vai kooperatīvās sabiedrības, kas nav Latvijas Republikas rezidents;
- ienākums no Latvijas Republikā reģistrētas personālsabiedrības;
- ienākums likvidācijas kvotas veidā no Latvijas Republikā reģistrētas komercsabiedrības vai kooperatīvās sabiedrības likvidācijas – tādā apmērā, kādā tas pārsniedz izmaksājamo dividendi;
- ienākums no Latvijas Republikā esoša nekustamā īpašuma izmantošanas;
- ienākums no Latvijas Republikā esoša nekustamā īpašuma atsavināšanas;
- ienākums no kustamā īpašuma izmantošanas Latvijas Republikā;

- personiskās palīgsaimniecības, piemājas saimniecības, kā arī zemnieku un zvejnieku saimniecības ienākums no lauksaimnieciskās ražošanas;
- ienākums no augoša meža pārdošanas un kokmateriālu pārdošanas;
- dividendes saskaņā ar likumā "Par uzņēmumu ienākuma nodokli" noteikto likmi;
- procentu ienākums, izņemot šā likuma 9.panta pirmajā daļā noteiktos procentu ienākumus;
- samaksa par intelektuālo īpašumu;
- apdrošināšanas atlīdzība, kas saskaņā ar dzīvības, veselības un negadījuma apdrošināšanas līgumu, kuru apdrošinātā interesēs noslēdzis darba devējs (vai cits apdrošinājuma ņēmējs – juridiskā persona), izmaksāta, pienākot apdrošināšanas līgumā paredzētajam līguma beigu termiņam vai laužot līgumu pirms termiņa;
- pensijas, kas izmaksātas saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem;
- papildpensijas kapitāls, kas veidojies no darba devēja veiktajām iemaksām privātajos pensiju fondos atbilstoši licencētiem pensiju plāniem un izmaksāts pensiju plānu dalībniekiem.

Gada apliekamajā ienākumā netiek ietverti un ar nodokli netiek aplikti šādi ienākumu veidi [4]:

- ienākumi no maksātāja lauksaimnieciskās ražošanas un lauku tūrisma pakalpojumu sniegšanas, ja tie nepārsniedz 3000 latu gadā;
- fiziskās personas – individuālā uzņēmuma īpašnieka – ienākums no individuālā uzņēmuma, kurš ir uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājs, un fiziskajām personām izmaksātās dividendes, izņemot dividendes no iekšzemes uzņēmuma, kuram nav jāmaksā uzņēmumu ienākuma nodoklis izmanto uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumus vai atlaides;
- ienākumi no noguldījumiem un depozītiem kredītiestādēs;
- apdrošināšanas atlīdzības, kuras izmaksājušas rezidenti un nerezidenti, izņemot tās, kas izmaksātas pēc apdrošināšanas līguma, kuru apdrošinātā interesēs noslēdzis darba devējs pienākot apdrošināšanas līgumā paredzētajam līguma beigu termiņam vai laužot līgumu pirms termiņa;
- izložu un azartspēļu laimesti, kuri nepārsniedz izdevumus, kas saistīti ar to iegūšanu, kā arī preču un pakalpojumu loteriju laimesti;
- ienākumi no Eiropas Ekonomikas zonas valsts pašvaldību parādzīmēm;

- no budžeta izmaksājami pabalsti, atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu un atlīdzība par audžuģimenes pienākumu veikšanu, izņemot pārejošas darba nespējas pabalstus un citus pabalstus;
- stipendijas, kas izmaksātas no budžeta, Ministru kabineta apstiprinātas biedrības vai nodibinājuma līdzekļiem vai no to starptautisko izglītības vai sadarbības programmu līdzekļiem;
- mantojuma rezultātā gūtais ienākums;
- konkursos un sacensībās saņemtas mantiskās un naudas balvas (prēmijas), kuru kopējā vērtība taksācijas gadā nepārsniedz 150 latu, un starptautiskos konkursos un sacensībās gūtās balvas un prēmijas, kuru kopējā vērtība gadā nepārsniedz 3000 latu;
- summas, kas uz tiesas sprieduma pamata saņemtas laulības šķiršanas sakarā;
- atlīdzība par kaitējumu darbaspēju zaudējuma gadījumā, kā arī apgādnieka zaudējuma sakarā;
- darbinieka vai viņa radnieku (tuvinieku) nāves gadījumā darba devēja piešķirtais bērnu pabalsts, kura vērtība nepārsniedz 150 latu;
- palīdzība stihiskas nelaimes gadījumā vai citos ārkārtējos gadījumos;
- kompensācijas izmaksas, izņemot kompensāciju par neizmantoto atvaļinājumu;
- apgāde natūrā, kā arī summas, kas izmaksātas šīs apgādes vietā;
- atlīdzība par donorpalīdzību;
- ienākumi no sava īpašuma atsavināšanas, izņemot ienākumu no:
 - 1) pārdošanai izgatavotas vai iegādātas lietas pārdošanas;
 - 2) augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, ja mežs ir bijis šīs personas īpašumā mazāk par 36 mēnešiem;
 - 3) personāla akciju atpirkšanas;
- ienākums no tāda nekustamā īpašuma atsavināšanas, kas maksātāja īpašumā ir ilgāk par 60 mēnešiem un vismaz 12 mēnešus ir personas deklarēta dzīvesvieta;
- arodbiedrības sniegta palīdzība – gada neapliekamā minimuma apmērā;
- summas, kas izmaksātas, kā valsts atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai;
- ienākums no privātajos pensiju fondos veikto iemaksu ieguldīšanas;
- palīdzība no reliģiskās organizācijas – gada neapliekamā minimuma apmērā;

- palīdzība no sabiedriskā labdarības organizācijas (izņemot reliģisko organizāciju), kurām piemērots atbrīvojums no muitas nodokļa – gada neapliekamā minimuma apmērā;
- kompensācija par atbrīvošanu denacionalizēta nama īrniekam;
- ienākums, kas gūts, sniedzot palīdzību vai ar operatīvās darbības subjektiem;
- uzturēšanas līdzekļi, kas saņemti no speciālās aizsardzības iestādes.

Atbilstoši likumam „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 10.pantu 1.daļu pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada aplikamo ienākumu apjoma tiek atskaitīti šādi maksātāja attaisnotie izdevumi [4]:

- 1) nomaksātā sociālā nodokļa summa un valsts sociālās apdrošināšanas maksājumi;
- 2) izdevumi par maksātāja un viņa ģimenes locekļu kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu un veselības apdrošināšanas prēmiju maksājumiem apdrošināšanas sabiedrībām:
 - a) nodokļu maksātājam līdz 150 latu gadā;
 - b) katram viņa ģimenes loceklim līdz 150 latu gadā.
- 3) summas, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā organizācijām, kurām piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss un budžeta iestādēm, bet šīs summas nedrīkst pārsniegt 20 procentus no aplikamā ienākuma lieluma;
- 4) zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu autoru izdevumi, kuri saistīti ar šo darbu radīšanu, izdošanu, izpildīšanu vai citādu izmantošanu un par kuriem autori saņem autoratlīdzību (honorāru);
- 5) privātajos pensiju fondos izdarītās iemaksas, kas kopā ar dzīvības apdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu) apdrošināšanas prēmiju maksājumiem, nepārsniedz 10 procentus no personas gada aplikamā ienākuma;
- 6) apdrošināšanas prēmiju maksājumi, kas atbilstoši dzīvības apdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu) izdarīti apdrošināšanas sabiedrībai un kas kopā iemaksām privātajos pensiju fondos nepārsniedz 10 procentus no personas gada aplikamā ienākuma.

Pēc autora domām, balstoties uz izglītības izmaksas palielināšanu Latvijā, nepieciešams maksātājam un viņa ģimenes locekļiem, palielināt attaisnojuma izdevumu summas apmēru izglītības iegūšanai vismaz līdz 450 latiem, kā arī attaisnoto izdevumu sarakstā iekļaut izdevumus, kuri ir paredzēti šā mērķa sasniegšanai specializētas literatūras iegādei.

Latvijā eksistē gada neapliekamais minimums, tas ir gada vienai personai noteikta summa, kuru, aprēķinot iedzīvotāju ienākuma nodokli, neiekļauj nodokļa bāzes lielumā. Gada

neapliekamais minimums ir visu gada mēnešu neapliekamo minimumu summa. Aprēķinot iedzīvotāju ienākuma nodokļa summu, neapliekamo minimumu nepiemēro:

- 1) personām, kurām pensija piešķirta līdz 1996. gada 1. janvārim atbilstoši likumam "Par valsts pensijām", neapliekamais minimums ir šīs pensijas apmērā;
- 2) personām, kurām piešķirta vai pārrēķināta pensija pēc 1996. gada 1. janvāra vai noteikta piemaksa pie pensijas par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāta līdz 1995. gada 31. decembrim, atbilstoši likumam "Par valsts pensijām" vai izdienas pensija, vai speciālā valsts pensija atbilstoši Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem, neapliekamais minimums šīm pensijām (kopā ar piemaksu par uzkrāto apdrošināšanas stāžu) ir 1980 latu gadā;
- 3) personām, kurām piešķirta izdienas pensija, vai speciālā valsts pensija;
- 4) nerezidentiem.

Neapliekamais minimums pēc būtības ir ienākumu daļa, kurai minimālā līmenī ir jānodrošina personas eksistencei nepieciešamie līdzekļi. Tas nozīmē, ka personas eksistenci minimālā līmena nodrošinošie līdzekļi ir jāizslēdz no aplikšanas ar ienākuma nodokli. Papildus neapliekamajam minimumam atskaitīšanai no aplikamā ienākuma var tikt atļauti arī tādi personas izdevumi, kas ir vērsti uz sociāla rakstura patēriņa izmaksu segšanu, piemēram, iemaksas pensiju fondos, dzīvības apdrošināšanas prēmiju maksājumi, izdevumi izglītības iegūšanai, izdevumi par veselības aprūpes pakalpojumiem, ziedojumi. Arī Latvijas ienākuma nodokļa sistēma paredz šādu izdevumu atskaitīšanu no personu aplikamā ienākuma.

3.5. tabula

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa gada atvieglojumi Latvijā 2000. – 2008. gadā, latos [11,14;15]

Gadi									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Atvieglojumi									
Par apgādībā esošām personām	126	126	126	126	126	216	264	420	672
Invalīdi ar I vai II invaliditātes grupu	300	300	300	300	300	300	456	720	1152
Invalīdi ar III invaliditātes grupu	240	240	240	240	240	240	360	564	900
Politiski represētie, kuriem piešķirta pensija*	300	300	300	300	300	300	456	720	1152
Politiski represētie, kuriem nav piešķirta pensija*	552	552	552	552	552	552	840	1320	2112

* - Dotie atvieglojumi ir attiecināmi arī uz nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem

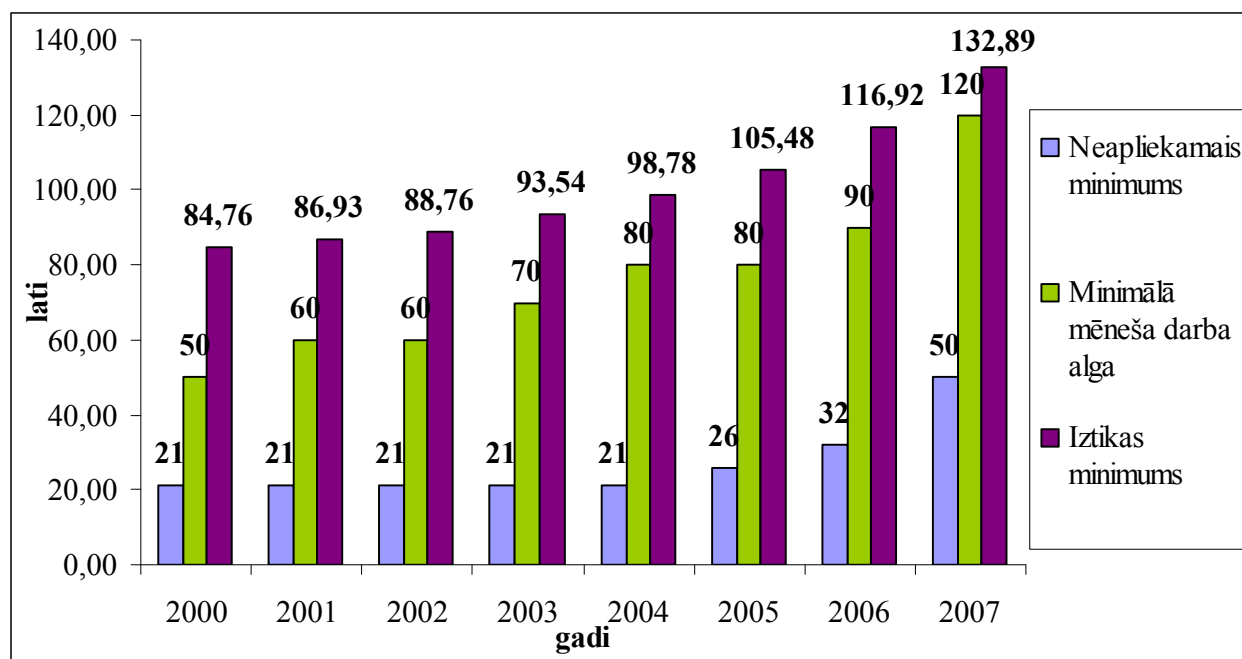
Saskaņā ar likumu „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 13.pantu 1.daļu maksātājam paredzēti šādi atvieglojumi [4]:

- 1) par apgādībā esošām personām;
- 2) personām, kuras saskaņā ar likumiem ir atzītas par invalīdiem
- 3) personām, kuras saskaņā ar likumiem ir atzītas par politiski represētām personām.

Latvijas Republikā no 2000. gada līdz 2008. gadam normatīvos aktos, kas ir attiecināmi uz iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumiem, notika izmaiņas, kuras atspoguļotas tabulā (3.5).

Autors no tabulas (3.5) datiem secina, ka piecu gadu laikā posmā, no 2000. gada līdz 2005. gadam, netika veiktas izmaiņas iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumos, neskatoties uz iztikas minimuma un inflācijas ikgadējo pieaugumu un, tādējādi pasliktinot dotās grupas patērētāju labklājību.

Latvijā noteiktais neapliekamā minimuma apmērs (3.6.att.) ir ļoti zems (2007. gadā – 50 latu mēnesī jeb 600 latu gadā), tas ir 2,4 reizes mazāks par minimālo mēneša algu (2007. gadā – 120 latu) un 2,6 reizes mazāks par noteikto iztikas minimumu (2007. gadā – 132,89 latu).

3.6.att. Minimālās darba algas, neapliekamā un iztikas minimuma dinamika Latvijā 2000. – 2007. gadā, latos [14;19;20]

Pēc autora domām, neapliekamais minimums Latvijā ir ļoti zems, kā arī minimālā darba alga neatbilst valsts noteikumam iztikas minimumam, tādējādi rodas situācija, kad saņemot zemo atalgojumu, kas ir līdzīgs minimālajai darba algai, nodokļu maksātājs nespēj apmierināt vajadzības pēc pirmās nepieciešamības precēm. Nekonsekventi zems neapliekamais minimums un zema minimālā alga padziļina tiešo nodokļu slogu uz darba aktīvo iedzīvotāju.

Latvijas rezidentam iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieturēšana, atbilstoši vispārpieņemtajiem ienākuma nodokļu noteikšanas principiem, notiek pamatdarba vietā un tā pamatā ir ienākuma starpība starp kalendārā mēneša ienākumu (bruto algas) un mēneša neapliekamo minimumu, nodokļa atvieglojumu summu (piemērām, atvieglojumi par apgādājamām personām) un attaisnotiem izdevumiem (piemēram, darba ņēmēja sociālā nodokļa atskaitījumi) reizinot ar ienākuma nodokļa likmi, t.i. 25 procentiem [4].

Iedzīvotāju ienākuma nodokli var aprēķināt pēc formulām (3.1) un (3.2) [24, 33]:

$$NAI = BI - AI - NM - A, \quad (3.1)$$

kur NAI – ar nodokli apliekamais ienākums, Ls;
 BI – bruto ienākumi, Ls;
 AI – attaisnotie izdevumi, Ls;
 NM – neapliekamais minimums, Ls;
 A – atvieglojumi, Ls.

$$IIN = NAI \times 25\%, \quad (3.2)$$

kur IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis, Ls.

Aprēķinot algas nodokli Latvijas rezidentam, kas strādā papildus darba vietā vai nerezidentam, no bruto algas atskaita tikai likumā minēto attaisnoto izdevumu summu, bet nepiemēro atvieglojumus. Algas nodokļa ieturēšanu veic darba devējs, kas nodarbina darbinieku, iemaksājot to algas nodokļa budžetā nākamajā dienā pēc algas izmaksas.

Fiziskās personas gadā beigās, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju, maksā iedzīvotāju ienākumu nodokli, kur apliekamais ienākums ir noteikts kā starpība starp maksātāja gada ienākumu summu atskaitot gada neapliekamo minimumu, gada nodokļa atvieglojumu summu un gada attaisnotus izdevumus sareizinot rezultātu ar 25 procentiem [4].

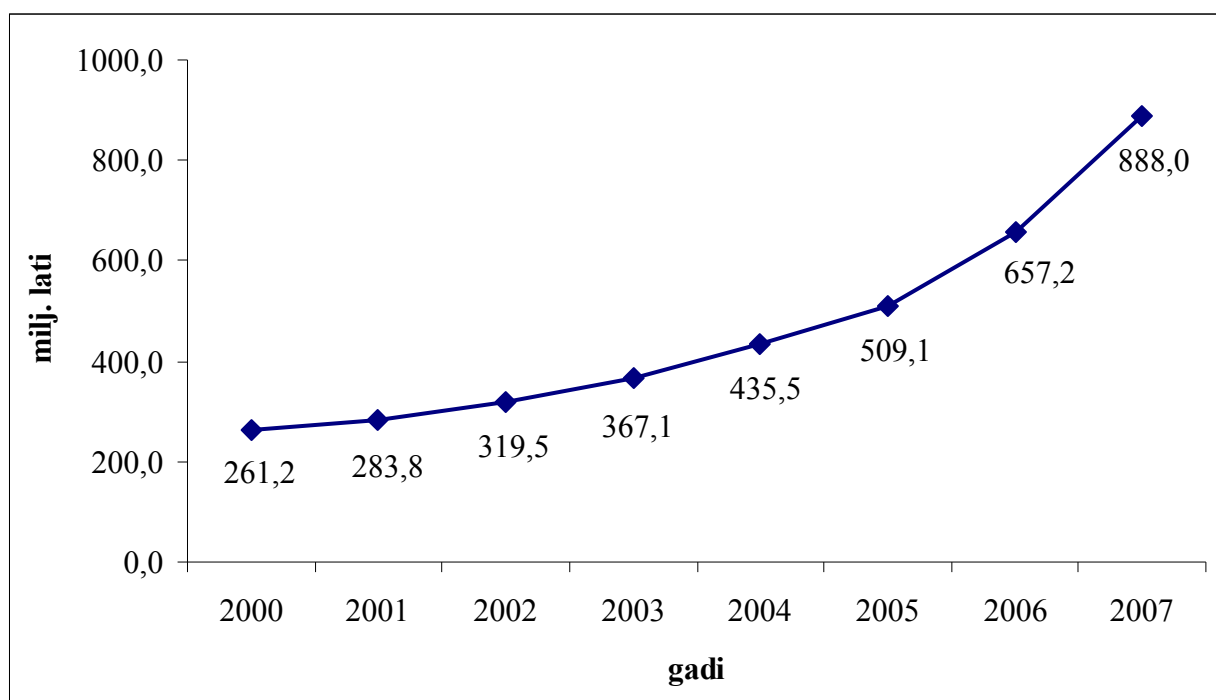
Fiziskās personas ienākums no saimnieciskās darbības tiek aprēķināts kā noteikto ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpība. Par fiziskās personas saimniecisko darbību ir uzskatāma jebkura darbība, kas vērsta uz preču ražošanu, darbu izpildi, tirdzniecību un pakalpojumu sniegšanu par atlīdzību. Saimnieciskā darbība ietver arī ar uzņēmuma līguma izpildi saistīto darbību, profesionālo darbību, nekustamā īpašuma apsaimniekošanu, komercaģenta, māklera un individuālā komersanta darbību, kā arī fiziskās personas īpašumā esoša individuālā uzņēmuma (arī zemnieka un zvejnieka saimniecības) darbību.

Latvijas fiksētā ienākuma nodokļa par ieņēmumiem no saimnieciskās darbības apmēra noteikšana
no 2008. gadā 01. janvāra, latos [4]

Taksācijas gada saimnieciskās darbības ieņēmumi	Fiksētā ienākuma nodokļa summa
0 – 500,00	25
501,01 – 1000,00	50
1000,01 – 1500,00	75
1500,01 – 2000,00	100
2000,01 – 2500,00	125
2500,01 – 3000,00	150
3000,01 – 3500,00	175
3500,01 – 4000,00	200
4000,01 – 4500,00	225
4500,01 – 5000,00	250
5000,01 – 5500,00	275
5500,01 – 6000,00	300
6000,01 – 6500,00	325
6500,01 – 7000,00	350
7000,01 – 7500,00	375
7500,01 – 8000,00	400
8000,01 – 8500,00	425
8500,01 – 9000,00	450
9000,01 – 9500,00	475
9500,01 – 10 000,00	500
no 10 000,01	500 + 7% no saimnieciskās darbības ieņēmumiem, kas pārsniedz 10 000 latu

Latvijā no 2008. gadu 1. janvāra stājās spēkā būtiskas izmaiņas likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” kas paredz, ka ieņēmumiem, kas ir saistīti ar saimniecisko darbību tiks piemērota 15 procentu likme, kura ir vienāda ar uzņēmumu ienākuma nodokļa likmi [4]. Jaunā likuma redakcija paredz arī, ka gadījumā ja fiziskā persona, kas reģistrējies kā saimnieciskās darbības veicējs, kuram nav darba ņēmēju, var izvēlēties maksāt fiksēto ienākuma nodokli, ja viņa ieņēmumi nepārsniedz 10 000 latu pirmstaksācijas gadā (3.6.tab.)

Pēc autora domām, nodokļu likmes samazinājums, ar kuru apliek saimniecisko darbību, palielinās pašnodarbināto iedzīvotāju skaitu, kuri vēlēšies legalizēt savus ienākumus, tādā veidā palielinās budžeta ieņēmumus, savukārt ieņēmumi no fiksētas nodokļu likmes ieviešanas nebūs lieli, jo veicot saimniecisko darbību liela nozīme ir izdevumiem, kuri samazina nodokļu apliekamo bāzi, bet fiksētās nodokļu likme ir maksājama tikai no ienākumiem, neņemot vērā izdevums. Fiksētā nodokļa likme var būt piemērojama tādai saimnieciskajai darbībai, kura ir saistīta ar nekustāmo īpašumu nodošana nomā, lai atvieglotu uzskaiti.

3.7.att. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu dinamika Latvijā 2000. – 2007.gadā, milj. latu [29;31]

Autors secina, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis 2007. gadā veidoja 20,3 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem (2.6.att) un 33,8 % no tiešo nodokļu ieņēmumiem (3.2.att.) [29;31]. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu pieauguma temps no 2000. gada līdz 2007. gadam bija stabils (3.7. att.). 2007. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi veidoja 888,0 milj. latu. 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa ir pieauguši

par 230,8 milj. latu jeb par 35,1 %. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumus ietekmē tautsaimniecībā nodarbināto skaits, darba samaksa, minimālās algas palielināšana, ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamā minimuma apmērs, nodokļa atvieglojumi, kā arī nodokļa atmaksas par kompensējamiem izdevumiem izglītībai un medicīnas pakalpojumiem [29;31].

Autors uzskata, ka Latvijas nacionālās politikas mērķis ir uzlabot strādājošo motivāciju un iedzīvotāju labklājības pieaugumu, kā arī daļēji kompensēt inflācijas negatīvas sekas. Šādas politikas ietvaros nākotnē būs vērojama minimālās mēneša darba algas pakāpeniska paaugstināšana. Tā 2008. gadā minimālā darba alga tiks paaugstināta no 120 latiem (2007. gadā) līdz 160 latiem mēnesī, kā arī paaugstināts neapliekamais minimums no 50 latiem (2007. gadā) līdz 80 latiem mēnesī un nodokļa atvieglojumi par apgādībā esošu personu no 35 latiem (2007. gadā) līdz 56 latiem. 2008. gadā šādas nodokļu politikas izmaiņas, kā arī iedzīvotāju nodokļa atmaksas palielināšana no valsts budžeta būs negatīva ietekme uz ieņēmumiem no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, tomēr autors uzskata, ka neskatoties uz turpmākajos gados paredzamo ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēra par apgādībā esošu personu pieaugumu iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu pieauguma tempus var samazināties, taču iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu pieaugumu sekmēs vidējas darba samaksas, pašnodarbināto iedzīvotāju ienākumu legalizācija un tautsaimniecībā nodarbināto skaita pakāpenisks pieaugums. Tādējādi var prognozēt, ka ienākuma nodokļa ieņēmumu pieauguma temps varētu būt stabils un pieaugošs.

3.3. Uzņēmumu ienākuma nodoklis

Ar uzņēmumu ienākuma nodokli apliekamais objekts ir uzņēmumu gada pārskata peļņas vai zaudējumu aprēķinā uzrādītais peļņas vai zaudējumu apjoms, kas ir koriģēts atbilstoši likumam "Par uzņēmumu ienākuma nodokli".

Saskaņā ar likumu „Par uzņēmuma ienākuma nodokli” 2.pantu 1.daļu nodokļa maksātāji ir šādi [8]:

- iekšzemes uzņēmumi, kas veic uzņēmējdarbību; no valsts budžeta finansētas institūcijas un no pašvaldību budžetiem finansētas institūcijas, kuras gūst ienākumus no saimnieciskās darbības;
- ārvalstu komercsabiedrības, fiziskās personas un citas personas (nerezidenti);
- nerezidentu pastāvīgās pārstāvniecības.

Latvijā ir iekšzemes maksātāju kategorija, kuriem Valsts ieņēmumu dienests piešķirīs tonnāžas nodokļa maksātāja statusu. Tonnāžas nodokli maksā uzņēmumi, kuri savus īpašumā,

kopīpašumā vai turējumā uz berbouta līguma³ pamata esošos kuģus izmanto starptautiskajos pārvadājumos un ar to saistītās darbībās un veic Latvijā savai, vai, atbilstoši šā likuma 1.panta divpadsmitās daļas 4. un 5.punkta nosacījumiem, citas personas veicamajai saimnieciskajai darbībai nepieciešamās kuģu stratēģiskās, komerciālās, tehniskās un apkalpes komplektēšanas vadīšanas funkcijas [8].

Latvijā uzņēmumi, kuri nemaksā uzņēmuma ienākuma nodokli ir šādi [8]:

- fiziskās personas un individuālie (ģimenes) uzņēmumi (arī zemnieku un zvejnieku saimniecības), kuriem nav jāiesniedz gada pārskats;
- no valsts budžeta finansētas institūcijas un no pašvaldību budžetiem finansētas institūcijas, kuru ienākumi no saimnieciskās darbības paredzēti valsts budžetā;
- no pašvaldību budžetiem finansētas institūcijas, kuru ienākumi no saimnieciskās darbības paredzēti pašvaldību budžetos;
- biedrības, nodibinājumi, ja to dibināšanas atklāts vai slēpts mērķis nav peļņas vai kapitāla pieauguma gūšana to biedriem;
- reliģiskās organizācijas, arodbiedrības un politiskās partijas;
- Finanšu un kapitāla tirgus komisija.

Atbilstoši likumam „Par uzņēmuma ienākuma nodokli” 3.pantu ar nodokli apliekamie objekti un nodokļa likmes ir šādas [8]:

- rezidentiem ar nodokli apliekamais objekts ir taksācijas periodā Latvijā un ārvalstīs gūtais apliekamais ienākums. Nodoklis ir 15 procenti no šā apliekamā ienākuma;
- tonnāžas nodokļa maksātāju ar nodokli apliekamo objektu veido divas daļas: Latvijā un ārvalstīs gūtais apliekamais ienākums un ar tonnāžas nodokli apliekamais ienākums. Katrai ar nodokli apliekamā objekta daļai atsevišķi piemēro 15 procentu likmi.
- pastāvīgajām pārstāvniecībām ar nodokli apliekamais objekts ir taksācijas periodā Latvijā un ārvalstīs šīs pārstāvniecības patstāvīgi gūtais apliekamais ienākums. Nodoklis ir 15 procenti no šā apliekamā ienākuma;
- Ja nerezidents Latvijā, kurš tieši veic saimniecisko darbību, kas ir tāda pati saimnieciskā darbība, kādu veic šā nerezidenta pastāvīgā pārstāvniecība vai meitas uzņēmums Latvijā, tad šā nerezidenta tiešie gūtie ienākumi, kas gūti Latvijā,

³ Berbouta līgums ir kuģa īpašnieka un berbouta fraktētāja vienošanās par kuģa faktiskā valdījuma nodošanu berbouta fraktētājam uz līgumā noteikto termiņu, kura laikā kuģim ir paralēla reģistrācija Latvijā. Berbouta fraktētājs var būt Latvijas kuģa operators vai - atpūtas kuģiem un jahtām - arī Latvijā reģistrēta fiziskā persona [2].

ieskaitāmi Latvijā esošās pastāvīgās pārstāvniecības vai meitas uzņēmuma ienākumos un apliekami ar uzņēmumu ienākuma nodokli pēc 15 procentu likmes;

- nerezidentiem ar nodokli apliekamais objekts ir Latvijā gūtie ieņēmumi no saimnieciskās darbības vai ar to saistītām darbībām. Nodoklis tiek ieturēts no tādiem maksājumiem, kurus rezidenti un pastāvīgās pārstāvniecības izmaksā nerezidentiem, ja no šiem maksājumiem nav ieturēts iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Uzņēmumu ienākuma nodoklis likmju apmērs no 2 līdz 15 %, atkarībā no ienākuma veidā ir attēlots tabulā (3.6).

Nodokļa likme, kas kopš likuma “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” spēkā stāšanās 2000. gadā bija 25 %, kopš 2002. gada tiek pakāpeniski samazināta. Tādējādi uzņēmumu ienākuma nodokļa likmes bija šādas:

- no 2002. gada 1. janvāra – 22 %;
- no 2003. gada 1. janvāra – 19 %;
- no 2004. gada 1. janvāra – 15 %.

3.6. tabula

Nerezidentu uzņēmuma ar ienākuma nodokli apliekamais objekts un likmes Latvijā, % [8].

Izmaksu veids	Likme
Dividendes	10
Ienākumi no līdzdalības personālsabiedrībā	15
Ienākumi no lauksaimniecības pakalpojumu, dzīvokļu īpašnieku, automašīnu garāžu īpašnieku, laivu garāžu un dārzkopības kooperatīvās sabiedrības	15
Atlīdzības summas par vadības un konsultatīvajiem pakalpojumiem	10
Procentu maksājumiem, ja to maksātājs un saņēmējs ir saistīti uzņēmumi vai personas	10
Procentu maksājumiem, ko Latvijas Republikā reģistrētās komercbankas izmaksā ar tām saistītiem uzņēmumiem vai personām	5
Samaksas par intelektuālo īpašumu (par autortiesībām vai tiesībām izmantot autortiesības)	15
Samaksas par intelektuālo īpašumu (par pārējiem intelektuālā īpašuma veidiem)	5
Atlīdzības par Latvijā esoša īpašuma izmantošanu	5
Atlīdzības par Latvijā esoša nekustamā īpašuma atsavināšanu	2

Latvijā, lai noteiktu ienākumu, no kura aprēķina uzņēmuma ienākuma nodokli gada beigās, uzņēmumi veic peļņas vai zaudējumu korekciju, kas attiecīgi palielinās vai samazinās apliekamo ienākumu par to izdevumu summu, kas nav tieši saistīta ar uzņēmumu saimniecisko darbību un par to zaudējumu summu, kura radusies maksātajam ar piederošo sociālas infrastruktūras objektu uzturēšanu [25,24].

Likuma „Par uzņēmuma ienākuma nodokli” 5. pants nosaka ar saimniecisko darbību tieši nesaistītos izdevumus. Piemērām, pie izdevumiem, kas nav tieši saistīti ar saimniecisko darbību, pieskaita visus iekšzemes uzņēmuma un pastāvīgās pārstāvniecības izdevumus īpašnieku vai darbinieku atpūtai, atpūtas ceļojumiem, izklaides pasākumiem un ar saimniecisko darbību nesaistītiem īpašnieku vai darbinieku braucieniem ar nodokļa maksātāja autotransportu, pabalstiem, dāvinājumiem, dāvinājumos pārvērstiem kredītiem un aizdevumiem, kā arī citas izmaksas naudā vai citās lietās (natūrā) īpašniekiem vai darbiniekiem, kuras netiek uzrādītas kā atlīdzība par veikto darbu, vai kuras nav saistītas ar iekšzemes uzņēmuma un pastāvīgās pārstāvniecības saimniecisko darbību [8].

Likumā „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” 6. pants reglamentē apliekamo ienākuma koriģēšanu, nosakot posteņus, par kuriem peļņu palielina vai samazina (nekustamā īpašuma nodoklis, summas, kas izmaksātas subsīdiju veidā kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai, pamatlīdzekļu nolietojums, soda naudas, 40 procenti no reprezentācijas izdevumiem u.c.). Nepieciešamās apliekamā ienākuma korekcijas vislabāk var redzēt uzņēmuma ienākuma nodokļa deklarācijā.

Pastāv arī uzņēmuma ienākuma nodokļa vairākas atlaides [8]:

- 1) nodokļa atlaide par ārvalstīs samaksāto nodokli;

Aprēķināto nodokli var samazināt par summu, kas ir vienāda ar ārvalstīs samaksāto nodokli, ja šī nodokļa nomaksa ārvalstīs ir apliecināta ar ārvalstu nodokļu iekasēšanas institūcijas apstiprinātiem dokumentiem, kuros uzrādīts apliekamais ienākums un ārvalstīs samaksātā nodokļa summa.

- 2) nodokļa atlaide uzņēmumiem, kas veic lauksaimniecisko darbību lauksaimniecisko darbību;

Uzņēmumi kas nodarbojas ar augkopību, lopkopību, iekšējo ūdeņu zivsaimniecību un dārzkopību iesniedzot gada nodokļa deklarāciju un izziņu par zemes platību, kas faktiski tiek izmantota lauksaimniecības produkcijas ražošanai, ir tiesīgi saņemt nodokļa atlaidi nodokļa maksātājiem 10 latu apmērā par katru lauksaimniecībā izmantojamās zemes hektāru.

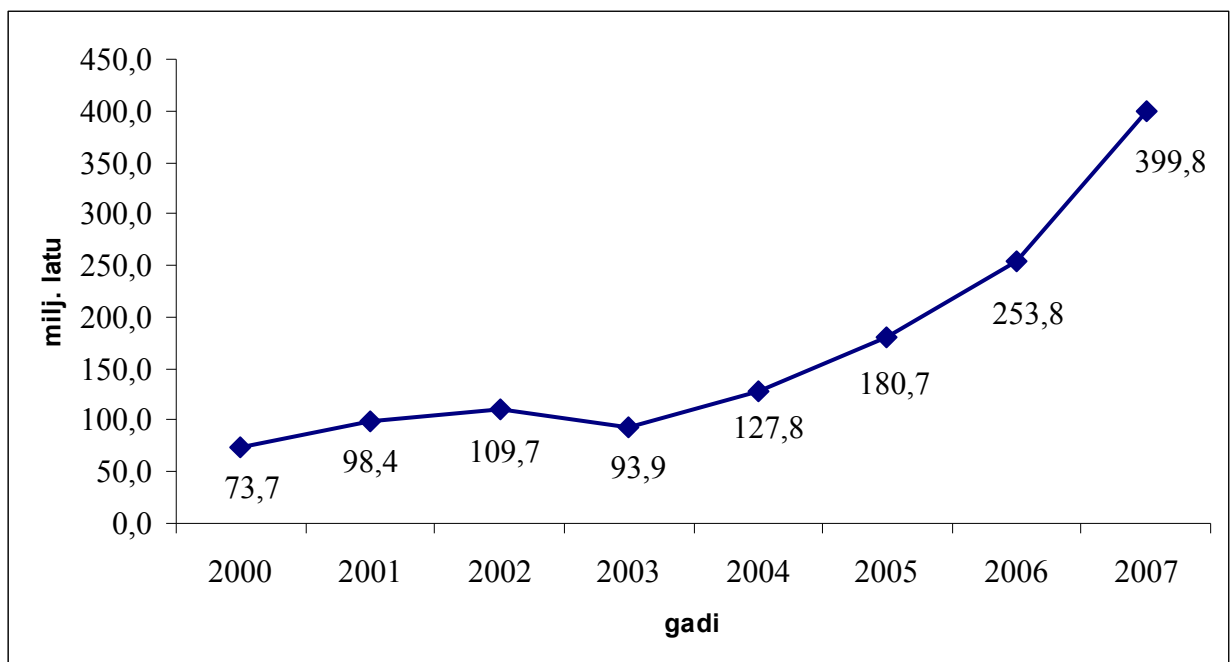
- 3) nodokļa atlaide ziedotājiem;

Rezidenti un pastāvīgajām pārstāvniecībām nodokli samazina par 85 procentiem no summām, kuras ziedotas budžeta iestādēm, kā arī Latvijas Republikā reģistrētām biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskajām organizācijām vai to iestādēm, kurām piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss saskaņā ar Sabiedriskā labuma organizāciju likumu. Kopējā nodokļa atlaide saskaņā ar šā panta noteikumiem nedrīkst pārsniegt 20 procentus no nodokļa kopējās summas.

4) īpašās nodokļa atlaides.

Invalīdu biedrību kapitālsabiedrības, medicīniska rakstura, kā arī citu labdarības fondu kapitālsabiedrības pēc Ministru kabineta iesniegta un Saeimas apstiprināta saraksta tiek atbrīvotas no nodokļa maksāšanas, ja tās pārskaita minētajiem fondiem (programmām, organizācijām) summas, kuras ir lielākas par aprēķinātajām šā nodokļa summām.

Latvijā uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumu pieauguma temps ir vērojams attēlā (3.8).

3.8.att. Uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumu dinamika Latvijā 2000. – 2007. gadā, milj. latu [29;31]

Autors secina, ka Latvijā uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumu pieauguma temps no 2000. gada līdz 2007. gadam bija nevienmērīgs – tiek novērotas gan pieauguma tempa pieauguma tendences, gan samazināšanas tendences. No 2000. gada līdz 2002. gadam uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi ir palielinājušies par 36,0 milj. latu jeb 48,8 %, bet 2003. gadā

uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi samazinājās par 15,8 milj. latu jeb par 14,4 %, salīdzinājuma ar 2002. gadu, no 2003. gada līdz 2007. gadam tiek novērots straujš uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumu pieaugums par 305,9 milj. latu jeb 325,8 %. 2007. gadā uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumi veidoja 399,8 milj. latu jeb 9,2 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem (2.6.att.) un 15,2 % no tiešo nodokļu ieņēmumiem (3.2.att) [29;31]. 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu ieņēmumi no uzņēmumu ienākuma nodokļa ir pieauguši par 146,0 milj. latu jeb par 57,5 % un tas ir visstraujākais pieaugums pēdējo astoņu gadu laikā un starp pārējo nodokļu ieņēmumu pieaugumiem [29;31]. Uzņēmumu ienākuma nodokļu ieņēmumus ietekmē koriģēts finanšu grāmatvedībā uzņēmumu peļņas lielums, uzņēmējdarbības vide, nodokļa atvieglojumi un atlaides.

Pēc autora domām, ieņēmumu kritums, kas ir vērojams 2003. gadā ir izskaidrojams ar nodokļu likmes pazemināšanu, kas ietekmēja budžeta ieņēmumus no uzņēmuma ienākuma nodokļa, bet ieņēmumu palielinājums nākamajos gados ir saistīts ar kopējo ekonomiskas aktivitātes pieaugumu, kā arī zemākā nodokļu likme veicināja uzņēmumu darbības legalizāciju.

Autors uzskata, ka valsts veiktās uzņēmuma ienākuma nodokļa politikas reformas rezultātā, kuras mērķis ir uzlabot uzņēmējdarbības vidi un sekmēt ekonomikas attīstību, no 2002. gada uzņēmuma ienākuma nodokļa likme pakāpeniska samazinājās no 25 % līdz 15 %. No 2005. gada uzņēmumu ienākuma nodokļa likme sasniedza zemāko atzīmi 15 %, tā kā Latvijā noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa likme ir viena no zemākajām pasaulē var prognozēt, kā turpmākajos gados uzņēmumu ienākuma nodokļa likme saglabāsies nemainīga un tā, kā var prognozēt ekonomikas pieaugums, tiek pieņemts, ka pieaugs arī uzņēmumu peļņa, kas galvenokārt noteiks uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumu pieaugumu.

Pēc autora domām nepieciešams veikt izmaiņas likumā „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” apliekot dividendes, kuras guvuši Latvijas Republikas rezidenti no uzņēmuma nesadalītās peļņas, kuras pārsniedz gadā aprēķināto darba algu ar 15 % likmi, jo vairākos gadījumos uzņēmums samazina izdevumus par reālo darba algas lielumu, tādējādi gūst lielāku peļņu un sadala to dividendēs, kuras nav apliktas ar valsts sociālām obligātām iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokli.

3.4. Nekustamā īpašuma nodoklis

Latvijā nekustamā īpašuma nodokļu piemērošanas kārtību reglamentē likums „Par nekustamā īpašuma nodokli”. Nekustamā īpašuma nodokli maksā Latvijas vai ārvalstu fiziskās un juridiskās personas un uz līguma vai citādas vienošanās pamata izveidotas šādu personu grupas vai to pārstāvji, kuru īpašumā vai tiesiskā valdījumā ir nekustamais īpašums [5].

Par nekustamā īpašuma īpašnieku šā likuma izpratnē uzskatāmas personas, kuras īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu ir nostiprinātas zemesgrāmatā vai, kurai piederošais nekustamais īpašums (ēkas un būves) līdz Zemesgrāmatu likuma spēka atjaunošanai, ir reģistrēts pašvaldībā vai Valsts zemes dienestā [5].

Par nekustamā īpašuma tiesisko valdītāju šā likuma izpratnē uzskatāma [5]:

- persona, kurai atbilstoši likumā noteiktās institūcijas lēmumam zemes reformas gaitā zeme nodota (piešķirta) īpašumā par samaksu vai atjaunotas īpašuma tiesības uz to un zeme ierādīta (iemērīta) dabā;
- persona, kurai īpašuma tiesības uz ēkām vai būvēm atjaunotas likumā noteiktajā kārtībā un kura tās ir pārņēmusi;
- persona, kura nekustamā īpašuma valdījumu ieguvusi uz mantojuma tiesību vai cita pamata.

Latvijā ar nekustamā īpašuma nodokli apliek ķermeniskas lietas, kuras atrodas Latvijas Republikas teritorijā un kuras nevar pārvietot no vienas vietas uz otru, tās ārēji nebojājot un no 2007. gada 1. janvāra ar nekustamā īpašuma nodokli apliek zemi un ēkas [5].

Ar nekustamā īpašuma nodokli apliekamais objekts ir noteiktas nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības [5]. Nekustama īpašuma kadastrālo vērtību nosaka Valsts zemes dienests.

Nekustamā īpašuma nodokļa likme 2007. gadā bija 1,5 procenti, bet ar 2008. gadu nekustamā īpašuma nodokļa likme ir samazināta līdz 1 procentam [5].

Latvijā ar nekustamā īpašuma nodokļi neapliek [5]:

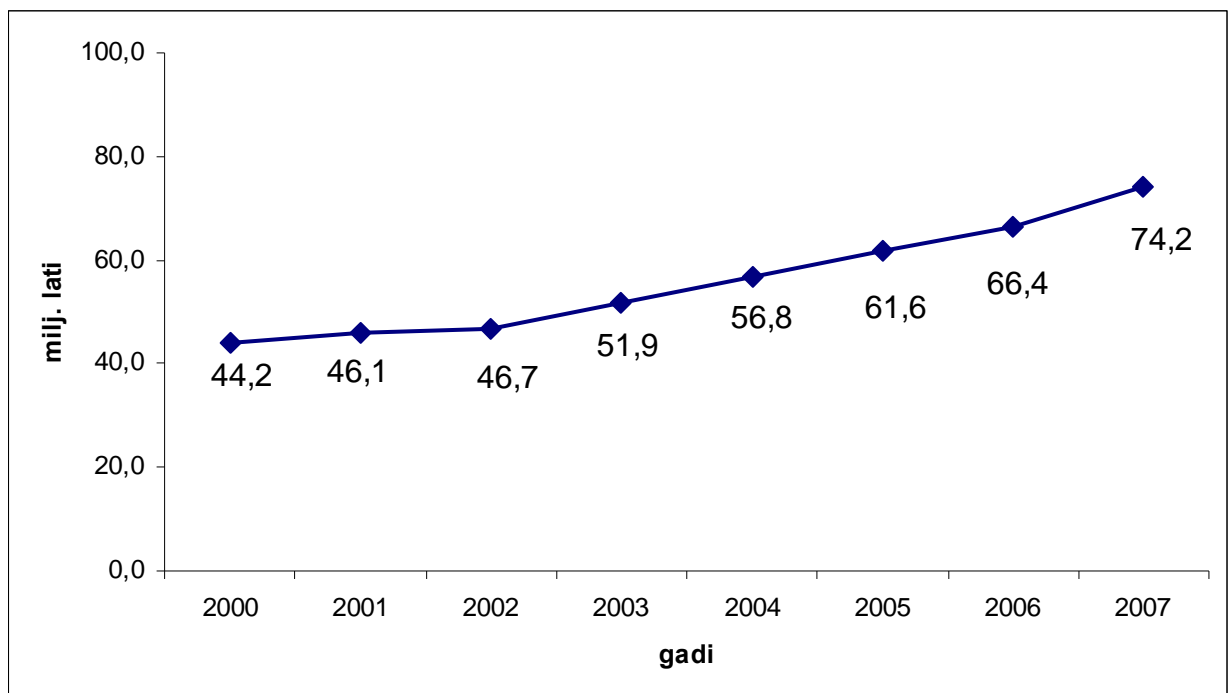
- 1) pašvaldību nekustamo īpašumu, kuru lieto pašvaldības dome (padome), kā arī tās izveidotās iestādes, kuras tiek finansētas no pašvaldības budžeta līdzekļiem un atrodas šīs pašvaldības administratīvajā teritorijā, kā arī citām personām iznomāto vai valdījumā nodoto pašvaldību nekustamo īpašumu, kurš tiek izmantots medicīnas vai sociālās aprūpes pakalpojumu sniegšanai;
- 2) ārvalstij piederošo nekustamo īpašumu, kurš tiek izmantots tās diplomātisko vai konsulāro pārstāvniecību vajadzībām;
- 3) līdz 2006. gada 31. decembrim – koplietošanas satiksmes ceļus, ielas, gaisa un ūdens navigācijas būves un publiskos ūdeņus;
- 4) no 2007. gada 1. janvāra – publiskos ūdeņus un zemi zem koplietošanas šosejām, ceļiem, pazemes ceļiem, tuneļiem, ielām, dzelzceļa sliežu ceļiem, pilsētas sliežu ceļiem, tiltiem, estakādēm;
- 5) reliģisko organizāciju nekustamo īpašumu, kuru neizmanto saimnieciskajā darbībā;

- 6) zemi īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, kurās ar likumu aizliegta saimnieciskā darbība, un šajās teritorijās esošās dabas aizsardzībai izmantojamās ēkas;
- 7) nekustamo īpašumu, kas atzīts par valsts aizsargājamo kultūras pieminekli, un zemi tā uzturēšanai, izņemot zemi dzīvojamo māju uzturēšanai, kā arī saimnieciskajā darbībā izmantotu nekustamo īpašumu;
- 8) zemi, kuru aizņem atjaunotās vai ieaudzētās mežaudzes (jaunaudzes);
- 9) masu aktīvās atpūtas centrus, sporta būves un ēkas un zemi to uzturēšanai neatkarīgi no īpašuma piederības;
- 10) individuālo dzīvojamo māju apbūvē ietilpstošās ēkas, ja tās netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai, daudzdzīvokļu dzīvojamo māju daļas, ko izmanto dzīvošanai, un mākslinieku darbnīcas, kas netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai, kā arī šo māju apbūvē ietilpstošās palīgēkas;
- 11) kapsētu teritoriju zemi, sēru ceremoniju ēkas, krematorijas un zemi to uzturēšanai;
- 12) valstij un pašvaldībām piekritīgo nekustamo īpašumu, kas nav nodots lietošanā vai iznomāts;
- 13) ēkas, kuras izmanto tikai lauksaimnieciskajai ražošanai;
- 14) saimnieciskās darbības veikšanai paredzētās uzceltās vai rekonstruētās ēkas – vienu gadu, skaitot no nākamā mēneša kopš to nodošanas ekspluatācijā;
- 15) valsts īpašumā esošās ēkas vai to daļas (telpu grupas), kuras izmanto Nacionālo bruņoto spēku, soda izciešanas iestāžu, policijas, robežsardzes, ugunsdrošības un glābšanas dienestu, kā arī valsts drošības iestāžu funkciju izpildes nodrošināšanai;
- 16) ēkas vai to daļas (telpu grupas), kuras izmanto no valsts budžeta finansētās iestādes;
- 17) ēkas vai to daļas (telpu grupas), kuras izmanto izglītības, veselības, sociālās aprūpes vajadzībām;
- 18) ēkas vai to daļas (telpu grupas), kuras izmanto dabas aizsardzības vajadzībām;
- 19) biedrībām un nodibinājumiem piederošas ēkas un būves;
- 20) Eiropas Savienības militāru vai aizsardzības operāciju kopējo izmaksu finansēšanas pārvaldīšanai izveidotā mehānisma *ATHENA* nekustamo īpašumu Latvijā Republikā;
- 21) ēkas (telpu grupas), kuras pastāvīgi izmanto akreditēti muzeji, akreditētas bibliotēkas, Latvijas Nacionālā opera, valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Rīgas cirks" un teātri, kā arī ēkas, kuras pastāvīgi izmanto koncertorganizācijas, kas veic valsts deleģētas funkcijas kultūras jomā, vai Kultūras ministrijā reģistrētas profesionālas radošās organizācijas mākslas galeriju vajadzībām.

Administrējot nekustamā īpašuma nodokli nodokļu maksātājam ir piešķirti šādi atvieglojumi [5]:

- politiski represētajām personām par zemi un individuālo dzīvojamo māju apbūvē ietilpstošajām ēkām, kas ir šo personu īpašumā vai valdījumā vismaz piecus gadus, nekustamā īpašuma nodokļa summa ir samazināma par 50 procentiem, ja nekustamais īpašums netiek izmantots saimnieciskajā darbībā;
- pašvaldībām ir tiesības noteikt atvieglojumus atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām 90, 70, 50 vai 25 procentu apmērā no nekustamā īpašuma nodokļa summas.

Autors secina, ka 2007. gadā nekustamā īpašuma nodokļa īpatsvars sastādīja 1,7 % no kopējiem nodokļa ieņēmumiem valsts kopbudžetā (2.6.att.) un 2,7 % no tiešo nodokļu ieņēmumiem (3.2.att) [29;31]. Attēlā (3.9) ir ilustrēts, ka 2007. gadā nodokļu ieņēmumos ir vērojams nekustamā īpašuma nodokļa pieaugums, un 2007. gadā tas veidoja 74,2 milj. latu. Salīdzinājumā ar 2000. gadu ieņēmumi no nekustamā īpašuma nodokļa ir pieauguši par 30,0 milj. latu jeb 67,9 %. Viszemākais pieguma temps ir vērojams 2002. gadā, kas salīdzinājumā ar 2001. gadu bija 1,3 %. Visstraujākais pieguma temps ir vērojams 2007. gadā kas salīdzinājumā ar 2006. gadu sastādīja 11,7 milj. latu jeb 7,8 % [29;31]. Šis ieņēmumu pieaugums ir izkaidrojams ar būvniecības nozares attīstību un objektu skaitu palielināšanu, kas nodots ekspluatācijā, kā arī kadastrālas vērtības pacelšanu.

3.9.att. Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumu dinamika Latvijā 2000. – 2007. gadā, milj. latu

[29;31]

Ar 2007. gada 1. janvāri ēkas tiek apliktas ar īpašuma nodokli pēc to kadastrālās vērtības, bet nevis pēc bilances vai inventarizācijas vērtības, savukārt no nekustamā īpašuma nodokļa apliekamā objekta tiek izslēgtas būves, kas varētu radīt nodokļa ieņēmumu samazinājumu, tomēr 2007. gada beigās ir vērojams ka tas nenotika un pieguma temps bija lielākais pēdējos astoņos gados. Autors uzskata, ka turpmākos gados, neskatoties uz plānoto nodokļu likmes samazinājumu (2011. gadā līdz 0,4 %), var prognozēt nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumu pieaugumu, kurš ir pamatos ar ēku trūkumu saimnieciskai darbībai un šādu objektu nodošanu ekspluatācijā nākotnē.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Autors secina:

1. Latvijas Republikas nodokļu un nodevu sistēmu regulē likums “Par nodokļiem un nodevām”.
2. Par nodokļu un nodevu sistēmas svarīgu sastāvdaļu ir uzskatāmas starptautiskās konvencijas par nodokļu dubultās uzlikšanas un nodokļu nemaksāšanas novēršanu, kas regulē nodokļu uzlikšanu citu valstu rezidentu Latvijā gūtajam ienākumam un Latvijas rezidentu ārvalstīs gūtajam ienākumam.
3. Klasiskajā ekonomiskajā teorijā ir izveidojušies efektīvas nodokļu sistēmas veidošanas pamatprincipi – ekonomiskā efektivitāte, vienkārša administrēšana, elastīgums, objektivitāte un taisnīgums, politiskā atbildība.
4. Latvijas Republikas nodokļu un nodevu sistēmu veido valsts nodokļi, valsts nodevas un pašvaldību nodevas. Valsts nodokļu sistēmu regulāri jāpilnveido atbilstoši fiskālajām un ekonomiskajām interesēm.
5. Galvenais nodokļu politikas mērķis ir stabilas uzņēmējdarbības vides nodrošināšana. Lai realizētu šo mērķi jāveic šādus pasākumus: pilnveidot eksistējošus nodokļus un nodevas, neievieš jaunus; neveikt nepārtrauktus grozījumus nodokļu likumos; nodokļu likmes fiksēt ilgākam laika posmam; neievieš nodokļu atvieglojumus, kas izkropļo godīgas konkurences apstākļus; pilnveidot sadarbību starp nodokļu administrācijām.
6. Budžets ir līdzeklis valsts politikas īstenošanai ar finansiālam metodēm. Budžeta ieņēmumi veidojas no nodokļiem, nodevām, citiem maksājumiem un ārvalstu finanšu palīdzības maksājumiem.
7. Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi 2007. gadā palielinājās par 3792,2 milj. latu jeb par 233,65 % salīdzinājumā ar 2000. gadu un sastādīja 5415,2 milj. latu.
8. Konsolidētā kopbudžetā lielāko ieņēmumu daļu veido nodokļu ieņēmumi. 2007. gadā nodokļu ieņēmumi sastādīja 4285,4 milj. latu jeb 79,1 %, pārējie ieņēmumi – 20,9 %. Pārējie ieņēmumi sastāv no nenodokļu ieņēmumiem – 6,8 %, pašu ieņēmumiem – 4,5 %, ārvalstu finanšu palīdzības – 9,5 %, saņemtiem ziedojumiem un dāvinājumiem – 0,1 %.
9. Tiešo nodokļu īpatsvars ir lielākais kopējo nodokļu ieņēmumos, tā 2007. gadā tas sastādīja apmēram 60 %. Savukārt netiešo nodokļu īpatsvars 2007. gadā sastādīja

apmēram 39 %, bet pārējo nodokļu īpatsvars – apmēram 1 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem.

10. 2007. gadā lielākais īpatsvars bija darba nodokļiem, t.i. apmērām 49 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem, patērīna nodokļi sastādīja apmērām 40 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem, bet vismazākais īpatsvars bija kapitāla nodokļiem – 11 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. Tas liecina par to, ka lielākais nodokļu slogs ir nodarbināto darba samaksai. Salīdzinoši lielu daļu no kopējiem nodokļu ieņēmumiem samaksā gan patērētāji, gan uzņēmēji iegādājoties preces vai pakalpojumus. Latvijā iegūtai peļņai ir neliels nodokļu slogs.
11. 2007. gadā lielāko īpatsvaru tiešos nodokļu ieņēmumos veidoja valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas – 48,2 %, iedzīvotāju ienākuma nodokļa – 33,8 %, uzņēmuma ienākuma nodoklis – 15,2 %. Vismazāko īpatsvaru veidoja nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi, kuri sastādīja – 2,8 % no visiem tiešo nodokļu ieņēmumiem.
12. Valsts sociālo apdrošināšanas iemaksu nodokļu ieņēmumos ir vērojams stabils pieaugums, un 2007. gadā tas veidoja 1264,6 milj. latu. Salīdzinājumā ar 2000. gadu ieņēmumi no valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām ir pieauguši par 798,2 milj. latu jeb par 171,1 %. Būtiski faktori, kas ietekmēja valsts sociālo apdrošināšanas iemaksu ieņēmumus, ir vidējo bruto darba samaksas pieaugums tautsaimniecībā, nodarbināto pieaugums, kā arī nodokļa likmes izmaiņas.
13. 2007. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi veidoja 888,0 milj. latu jeb 20,3 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa ir pieauguši par 230,8 milj. latu jeb par 35,1 %. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumus ietekmē tautsaimniecībā nodarbināto skaits, darba samaksa, minimālās algas palielināšana, ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamā minimuma apmērs, nodokļa atvieglojumi, kā arī nodokļa atmaksas par kompensējamiem izdevumiem izglītībai un medicīnas pakalpojumiem.
14. No 2003. gada līdz 2007. gadam tiek novērots straujš uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumu pieaugums par 305,9 milj. latu jeb 325,8 %. 2007. gadā uzņēmuma ienākuma nodokļa ieņēmumi veidoja 399,8 milj. latu jeb 9,2 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. Uzņēmumu ienākuma nodokļu ieņēmumus ietekmē koriģēts finanšu grāmatvedībā uzņēmumu peļņas lielums, uzņēmējdarbības vide, nodokļa atvieglojumi un atlaides.

15. 2007. gadā nodokļu ieņēmumos ir vērojams nekustamā īpašuma nodokļa pieaugums, un tas veidoja 74,2 milj. latu. Salīdzinājumā ar 2000. gadu ieņēmumi no nekustamā īpašuma nodokļa ir pieauguši par 30,0 milj. latu jeb 67,9 %.
16. Balstoties uz pašreizējo nodokļu ieņēmumu pieauguma tendenci, vidējā termiņā, no 2007. gada līdz 2013. gadam, var prognozēt stabilu visu nodokļu ieņēmumu pieauguma tempu.

Uz veiktā pētījuma un izdarīto secinājumu pamata autors ir izstrādājis priekšlikumus:

1. Ieviešot jaunus nodevas objektus, Ministru kabinetam un pašvaldībām rūpīgi jāizvērtē katra konkrētā maksājuma finansiālā lietderība un tā ietekme gan uz valsts un pašvaldību budžetiem, gan arī uz uzņēmējdarbības vidi, lai kārtējais jaunais maksājums nekļūtu par nesamērīgu un apgrūtināšu nastu nodevas maksātājiem, un tādā veidā varētu aizkavēt uzņēmējdarbības vides attīstību un konkurētspēju.
2. Saeimai nepieciešams samazināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmi no 25 % līdz uzņēmuma ienākuma nodokļa likmei 15%, lai ienākuma nodoklis Latvijā būtu taisnīgs gan iedzīvotājiem, gan uzņēmumiem.
3. Saeimai nepieciešams palielinās pievienotās vērtības nodokļa likmi no 18 % līdz 20 % uz precēm un pakalpojumiem, izņemot pārtikas un medicīnas precēm, tādā veidā kompensējot ieņēmumu samazinājumu, kas radīsies no iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes samazinājuma līdz 15 %.
4. Ministru kabinetam nepieciešams atcelt sociālā apdrošināšanas nodokļa obligāto apdrošināšanas un brīvprātīgo apdrošināšanas maksimālo iemaksu apmēru, kas šobrīd ir 29600 lati, lai palielinātu ienākumus sociālā budžetā un mazināt netaisnību, kas rada maksājot sociālo nodokli, starp dažādu iedzīvotāju slāņiem.
5. Saeimai izdarīt grozījumus likumā par „Par valsts pensijām”, par valsts obligāto un fondēto pensijas sistēmas uzkrājumiem, kurus pēc maksātāju nāves jānodot mantinieku īpašumā.
6. Ministru kabinetam nepieciešams veikt izmaiņas noteikumos „Par mēneša neapliekamā un nodokļa atvieglojumiem apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanā” nosakot neapliekama minimuma apmēru vienādu ar minimālu mēneša darba algu un 2008. gadā nosakot to 160 lati, tādējādi uzlabojot dzīves kvalitāti iedzīvotājiem ar zemu atalgojumu.
7. Ministru kabinetam nepieciešams palielināt attaisnojuma izdevumu summas apmēru izglītības iegūšanai nodokļu maksātājam un viņa ģimenes locekļiem

vismaz no pastāvošiem 150 latiem līdz 450 latiem, kā arī attaisnoto izdevumu sarakstā iekļaut izdevumus, kuri ir paredzēti šā mērķa sasniegšanai specializētas literatūras iegādei.

8. Saeimai nepieciešams veikt izmaiņas likumā „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” apliekot dividendes, kuras guvuši Latvijas Republikas rezidenti no uzņēmuma nesadalītās peļņas, kuras pārsniedz gadā aprēķināto darba algu ar vismaz 15 % likmi, jo vairākos gadījumos uzņēmums samazina izdevumus par reālo darba algas lielumu, tādējādi gūst lielāku peļņu un sadala to dividendēs, kuras nav apliktas ar valsts sociālām obligātām iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokli.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Elektroenerģijas nodokļa likums: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. marts.
2. Jūras kodekss: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 20. aprīlī.
3. Par akcīzes nodokli: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. marts.
4. Par iedzīvotāju ienākuma nodokli: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. marts.
5. Par nekustamā īpašuma nodokli: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 20. aprīlī.
6. Par nodokļiem un nodevām: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. marts.
7. Par maternitātes un slimības apdrošināšanu: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 10. maijs.
8. Par pievienotās vērtības nodokli: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. marts.
9. Par uzņēmumu ienākuma nodokli: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 20. aprīlī.
10. Par valsts pensijām: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 10. maijs.
11. Par valsts sociālo apdrošināšanu: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008 – 02. aprīlī.
12. Valsts fondēto pensiju likums: LR likums [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. marts.
13. Noteikumi par brīvprātīgu pievienošanas valsts pensiju apdrošināšanai: LR Ministru kabineta noteikumi [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. aprīlī.
14. Noteikumi par mēneša neapliekamā un nodokļa atvieglojumiem apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai 1997. – 2008. gadā: LR Ministru kabineta noteikumi [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. aprīlī.
15. Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem invalīdiem, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem 1997.

- 2007 gadā: LR Ministru kabineta noteikumi [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. aprīlī
16. Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem 2007. – 2008. gadā: LR Ministru kabineta noteikumi [Elektroniskais resurss]. – Nr.1029 – 2006. – 19. dec. / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. aprīlī.
 17. Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta minimālo un maksimālo apmēru: LR Ministru kabineta noteikumi [Elektroniskais resurss] / Latvijas Vēstnesis. – <http://www.likumi.lv> – 2008. – 05. aprīlī.
 18. Latvijas iekšzemes kopprodukts [Elektroniskais resurss] / LR Centrālā Statistiskās Pārvalde. – <http://www.csb.lv> – 2008. – 01. aprīlī.
 19. Iztikas minimuma patēriņa grozs vērtība [Elektroniskais resurss] / LR Centrālā statistiskā pārvalde – www.csb.lv – 2008. – 20. aprīlī.
 20. Valstī noteiktā minimālā mēneša darba alga [Elektroniskais resurss] / LR Centrālā statistiskā pārvalde – www.csb.lv – 2008. – 20. aprīlī.
 21. Bikse V. Ekonomikas teorijas pamatprincipi. – R.: Izglītības solī, 2007. – 454 lpp.
 22. Budžeta struktūra [Elektroniskais resurss] / LR Finanšu Ministrija. – <http://www.fm.gov.lv> – 2008. – 01. aprīlī.
 23. Ketners K. Nodokļu plānošana. – R.: RTU, 2007. – 115 lpp.
 24. Kodoliņa – Miglāne I. Latvijas nodokļi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā. – R.: Biznesa augstskola Turība, 2005. – 104 lpp.
 25. Kodoliņa I. Nodokļi Latvijā 2002. – R.: Biznesa augstskola Turība, 2002. – 64 lpp.
 26. Konvencijas [Elektroniskais resurss] / LR Finanšu Ministrija. – <http://www.fm.gov.lv> – 2008. – 15. aprīlī.
 27. Nodokļu ieņēmumu sadalījums pa budžetiem [Elektroniskais resurss] / LR Finanšu Ministrija. – <http://www.fm.gov.lv> – 2008. – 15. aprīlī.
 28. Pamatnostādnes nodokļu un nodevu sistēmas attīstībā [Elektroniskais resurss] / LR Finanšu Ministrija. – <http://www.fm.gov.lv> – 2008. – 15. aprīlī.
 29. Par tautsaimniecības attīstību un kopbudžeta izpildes gaitu 2000. – 2007. gadā [Elektroniskais resurss] / LR Finanšu Ministrija. – <http://www.fm.gov.lv> – 2008. – 15. aprīlī.
 30. Robert J.Gordon. Makroekonomics. – 4th edition – Canada: Little, Brown & Company Ltd, 1986. – 613 lpp.
 31. Valsts budžeta paskaidrojumi 2000. – 2008. gadam [Elektroniskais resurss] / LR Finanšu Ministrija. – <http://www.fm.gov.lv> – 2008. – 02. aprīlī.

32. Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas. – R.: RTU, 1996. – 293 lpp.
33. Ивашловский С.Н. Макроекономика. – Москва: Дело, 2002. – 471 lpp.
34. Справка: распределение налогов в Германии [Elektroniskais resurss] / Deutsche Welle – <http://www.dw-world.de> – 2008. – 05.marts.
35. Эдвин Дж.Долан. Макроекономика. – Санкт – Петербург: Литера Плюс, 1996. – 406 lpp.

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs „Tiešo nodokļu attīstība Latvijā” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, kā pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Jurijs Rudenko

(paraksts, datums)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Maģ. ekon., Maģ. sab. vad. Ilze Sproģe

(paraksts, datums)

Darbs iesniegts Tautsaimniecības katedrā

Lietvede: Vineta Burkēvica

(paraksts, datums)

Recenzente: doc., Dr. oec. Sandra Eglīte

(paraksts, datums)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____, prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs lekt., Mg. oec. Kārlis Purmalis

(paraksts)